

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

LİSELİ GENÇLERDE GÜNAH ALGISI
(ELBİSTAN ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN   **HAZIRLAYAN**
Prof. Dr. Hulusi ARSLAN   Gülperi DOĞAN

MALATYA - 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (KELAM) ANABİLİM DALI

**LİSELİ GENÇLERDE GÜNAH ALGISI
(ELBİSTAN ÖRNEĞİ)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Gülperi DOĞAN

Danışman
Prof. Dr. Hulusi ARSLAN

Malatya – 2019

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM	VI
ÖZET	VII
ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR	XI
TABLolar DİZİNİ	XII
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ	1
3. İLGİLİ LİTERATÜR	2
4. YÖNTEM	2
5. EVREN-ÖRNEKLEM	2
6. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	3
BİRİNCİ BÖLÜM	4
GÜNAH KAVRAMININ KUR’AN VE HADİSLERDEKİ KULLANIMLARI	4
1. GÜNAH KAVRAMI.....	4
1.1. Lügat Anlamı	4
1.2. İstilah Anlamı	4
2. KUR’AN VE HADİSLERDEKİ KULLANIMI	6
2.1. Kur’an’da Günah Kavramı	6
2.1.1. Küfür	7
2.1.2. Şirk.....	8
2.1.3. Kebire	9
2.1.4. İsm	10
2.1.5. Fâhişe/Fahşa	11
2.1.6. Zenb	12
2.1.7. Hata.....	13
2.1.8. Habis	14
2.1.9. Rics	14

2.1.10. Cünah.....	15
2.1.11. Hûb	16
2.1.12. Vizr	16
2.1.13. Fısk	17
2.1.14. Münker.....	17
2.1.15. Zulüm.....	18
2.1.16. İsyân/ Ma'siyet	18
2.1.17. Tuğyan	19
2.1.18. Fücûr	20
2.1.19. Dalâlet.....	20
2.1.20. Sû'	21
2.1.21. Fesâd	21
2.2. Hadislerde Günah Kavramı	23
İKİNCİ BÖLÜM.....	30
KELÂMDA BÜYÜK GÜNAH MESELESİ.....	30
1. BÜYÜK GÜNAHLA İLGİLİ TARTIŞMALARIN ORTAYA ÇIKIŞI	30
1.1. Cemel Olayı	34
1.2. Sıffın Savaşı ve Hakem Olayı.....	35
2. BÜYÜK GÜNAH KONUSUNA İTİKADİ FIRKALARIN YAKLAŞIMI	39
2.1.Hariciler	40
2.2. Mürcie.....	43
2.3. Mutezile	45
2.4. Ehl-i Sünnet	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	52
LİSELİ GENÇLERİN GÜNAH ALGISINA AİT BULGULAR	52
1. ELDE EDİLEN BULGULAR VE YORUMLARI	52
2. TARTIŞMA VE SONUÇ	78
KAYNAKÇA.....	81

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Hulusi ARSLAN danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırlamış olduğum “Liseli Gençlerde Günah Algısı (Elbistan Örneği)” isimli tezin bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın kendi çalışmam olduğunu ve yararlandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, bunu onurumla doğrularım.

Gülperi DOĞAN

BİLDİRİM

Hazırlamış olduğum bu tezin kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşığıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Tezimin üç yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum.

Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Gülperi DOĞAN

ÖZET

Bu araştırmanın amacı günah algısının dini literatürdeki anlamını ve liseli gençlerin günah algısını ve mezheplerin günah algısını çeşitli faktörler altında incelemektir. Özellikle liseli gençlerin günah algılarını tespit ederek, neleri günah kapsamına alıp neleri almadıklarını, buldukları çevreden etkilenip etkilenmediklerini öğrenmektir. Yaradılış itibarıyla günahsız yaşama müsait olan insan, kendisini çevreleyen her şeyle ilişki içinde olmakla beraber dışarıdan gelen etkilere şu veya bu şekilde tepki veren bir yapıya sahiptir. Gençlerin günah algısı; ebeveynlerinin günah algısına yaklaşımlarının, her gün karşılaştığı sayısız olay ve kişilerin, içinde bulunduğu toplumun, sosyo-ekonomik ve kültürel koşulların, yaş ve daha birçok etkenin tesirinde kalmaktadır. Dolayısıyla da gençlerin günahla ilgili algıları çeşitli değişkenlere bağlı olarak değişebilmektedir.

Yapılan bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun kapsamı, önemi ve uygulanan yöntemler ele alınmış, birinci bölümde günah kavramının lügat ve ıstılahi anlamları incelenmiştir. Kur'an'da günah manasına gelen kavramlar açıklanıp ayetler ve hadisler ışığında değerlendirilmiştir. İkinci bölümde Sahabe dönemindeki ihtilaflardan bahsedilerek, büyük günah meselesinin ortaya çıkışı ve büyük günah konusuna itikadi fırkaların yaklaşımları tespit edilmiştir. Çünkü büyük günah meselesinin itikadi fırkaların oluşumunda veya şekillenmesindeki etkisi büyüktür. Üçüncü bölümde ise yapılan anket çalışmasında ortaya çıkan veriler analiz edilmiş ve sonuç bölümünde yapılan tespitler ve varılan sonuçlara yer verilmiştir. Anket sonuçları liseli gençlerin günah algısının genel anlamda teorik olarak ortaya koyduğumuz bilgilere uygun olduğunu, dinen günah sayılanların liseli gençlerce de günah olarak kabul edildiğini göstermiştir. Yine Liseli gençlerin günah algısında Ehl-i sünnet itikadının baskın bir şekilde kendisini gösterdiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Dini, Kelam, Günah, Gençlik, Algı, Anket

ABSTRACT

THE PERCEPTION OF SIN AMONG HIGH SCHOOL TEENAGERS (ELBİSTAN SAMPLE)

The aim of this study is to examine the meaning of sin perception in religious literature and the sin perception of persons, groups and sects under different factors. By identifying the sin perception of particularly high school teenagers, it is to find out what is involved in the sin and what they didn't receive, whether they are affected by the environment. The human being, who is inclined to sinless life by nature, has a structure that reacts to external effects in one way or another while he is in a relationship with everything that is related to him. Sin perception of the youth; The approach of the parents to the perception of sin remains under the influence of the numerous events and people they encounter every day, the society, socioeconomic and cultural conditions, age and many other factors. Therefore, their perception related to the sin may be changeable.

This study consists of introduction and three sections. In the introduction, the scope and the importance of subject, and applied methods are discussed, and in the first chapter, the meanings of the concept of sin and technical meanings of sin are examined. The concepts of sin in the Qur'an are explained and evaluated in the light of verses and hadiths. In the second part, the disputes in the period of the Companions are mentioned, the emergence of the big sin issue and the approaches of the theological sects to the subject of great sin have been identified. The reason for this is that the problem of the big sin has a great effect on the formation or shaping of the theological groups. In the third section, the data obtained in the survey study been analysed and the findings and conclusions made in the conclusion section are handled. The results of the survey showed us that the perception of sin among high school teenagers is, in general sense, appropriate for the information we have presented in the theoretical sense, and that those considered as sin religiously are considered as sin by high school teenagers as well. Again, in the perception of sin among high school teenagers, it was observed that the belief in the Ahl al-Sunnah (followers of Sunnah) showed themselves preponderantly.

Key Words: Religion of Islam, Word, Sin, Youth, Perception, Survey

ÖNSÖZ

Hz. Peygamber Allah'ın kendisine tevdi etmiş olduğu görevin mahiyeti icabı, insanların hayatlarını yaratıldıkları amaca uygun olacak şekilde değiştirme noktasında tebliğ, irşad ve risalet vazifesini yerine getirmiştir. Hz. Peygamber döneminde Müslümanlar onu örnek alıp hayatlarını onun gösterdiği biçimde yaşamaya gayret göstermişlerdir. Öğrendikleri bilgileri doğrudan hayatlarına uygulamaya çalışmışlardır.

Hz. Peygamber'in vefatından hemen sonra ise halifenin kim olacağı konusunda ilk ihtilaflar oluşmaya başlamış ve Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle gelişen olaylar sonucunda bu ihtilaflar daha da karmaşık hale gelmiş, arakasından Cemel ve Sıffin olaylarında Müslümanların birbirlerini öldürmeleri birtakım itikadi problemleri de gündeme getirmiştir. Bu olayların neticesinde ortaya çıkan itikadi sorunların belki de en önemlisi büyük günah meselesi olmuştur. Haricilik adı altında ortaya çıkan ilk fırka çok keskin bir hüküm ortaya koyarak büyük günah işleyenin kâfir olduğuna hükmetmiştir. Mürcie mezhebi ise tam aksine günah işlemenin kişiyi imandan çıkarmayacağına hükmetmiştir. Daha sonra gelişen kelam ekolleri de bu konuda görüş beyan etmişlerdir. Mu'tezile büyük günah işleyen kişinin imanla küfür arasında bir konumda olduğunu söylerken Ehl-i sünnet mezhebi de Mürcie'nin temel görüşünü devam ettirmiştir. Dolayısıyla günah sorunu teolojik ekollerin oluşumunda etkin bir rol oynamıştır.

Büyük günah problemi bugün hâlâ bazı tartışmalara konu olmaya devam etmektedir. Günah kavramı üzerinden bazı Müslümanlar diğerlerini suçlayabilmekte ve hatta bunu bir Müslümanın tekfir edilmesi ve ona şiddet uygulanmasının gerekçesi haline getirebilmektedirler. Sayılan hususlar, genel olarak günah ve dindarlık ilişkisinin dindeki yerinin doğru bir şekilde tespit edilmesinin çok önemli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle biz bu araştırmada önce teorik olarak günah kavramının Kur'an ve Hadislerdeki kullanımı ve Kelam ekollerinin büyük günah hakkındaki yaklaşımlarını ortaya koymak ve ardından da liseli gençlerin günah algısını uygulamalı olarak ölçmek istedik. Böylece meselenin hangi sebeplerle ortaya çıktığını ve mezheplerin oluşmasında nasıl etkili olduğunu aydınlatmak suretiyle problemin anlaşılması ve çözülmesine katkı sağlamayı amaçladık. Bunun yanında çalışmamız aynı zamanda liseli gençler arasında günah algısını yansıtan anket çalışmasıyla bu konudaki güncel durumun tespitini yapmayı amaçlamaktadır.

Çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun kapsamı, önemi ve uygulanan yöntemler ele alınmış, birinci bölümde günah kavramının lügat ve ıstılahi anlamları ile Kur'an-ı Kerim ve Hadislerdeki kullanımları incelenmiştir. İkinci bölümde Sahabe dönemindeki ihtilaflardan bahsedilerek, büyük günah meselesinin ortaya çıkışı ve büyük günah konusuna itikadi fırkaların yaklaşımları tespit edilmiştir. Üçüncü bölümde ise yapılan anket çalışmasında ortaya çıkan veriler analiz edilmiş ve sonuç bölümünde yapılan tespitler ve varılan sonuçlara yer verilmiştir.

Çalışmanın planı ve kaynak konusunda yol gösteren ve okuyup gerekli düzeltmeleri yaparak çok değerli katkılar sağlayan danışmanım sayın Prof. Dr. Hulusi ARSLAN hocama teşekkür ediyorum. Araştırmamızın bir boyutunu oluşturan anket çalışmasının hazırlanmasından değerlendirilmesine kadar çok büyük emek ve destekleri bulunan sayın Dr. Öğretim Üyesi Recep UÇAR hocama ayrıca teşekkür ediyorum. Yine eğitimim süresince kendilerinden istifade ettiğim sayın Prof. Dr. Fikret KARAMAN ve sayın Dr. Öğretim Üyesi Mustafa BOZKURT hocalarıma da teşekkürlerimi arz ederim.

Gülperi DOĞAN

Malatya, 2019

KISALTMALAR

- b. Bin
- bk. Bakınız
- bs. Baskı, basım
- h. Hicri
- Hz. Hazreti
- N Kişi sayısı
- ö. Ölüm tarihi
- S.A.V. Sallallahu Aleyhi ve Sellem
- ty. Basım tarihi yok
- vb. ve benzeri

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Sayfa No
Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet Durumu.....	52
Tablo 2. Katılımcıların Okul Türü	52
Tablo 3. Katılımcıların Sınıf Düzeyi	53
Tablo 4. Katılımcıların Yaşamlarını Sürdüğü Yerleşke Türü.....	53
Tablo 5. Katılımcıların Anne Öğrenim Durumu.....	54
Tablo 6. Katılımcıların Baba Öğrenim Durumu.....	54
Tablo 7. Katılımcıların Eylemlerin Günah Olma Düzeylerine İlişkin Algıları.....	55
Tablo 7.1. Katılımcıların Kumar Oynama İle İlgili Görüşleri	55
Tablo 7.2. Katılımcıların Milli Piyango Oynama İle İlgili Görüşleri	56
Tablo 7.3. Katılımcıların At Yarışları Ve Loto Oynama İle İlgili Görüşleri.....	56
Tablo 7.4. Katılımcıların Borsada Hisse Satın Almak İle İlgili Görüşleri	57
Tablo 7.5. Katılımcıların Kul Hakkı Yemek İle İlgili Görüşleri	57
Tablo 7.6. Katılımcıların Torpil Yapmak/ Yaptırmak İle İlgili Görüşleri	58
Tablo 7.7. Katılımcıların Kopya Çekme İle İlgili Görüşleri	58
Tablo 7.8. Katılımcıların Hayvanlara ve Çevreye Zarar Vermek İle İlgili Görüşleri	59
Tablo 7.9. Katılımcıların Kamu Malına Zarar Vermek (Okul) Araç Gereçleri vb. İle İlgili Görüşleri	59
Tablo 7.10. Katılımcıların Gıybet Dedikodu İle İlgili Görüşleri	60
Tablo 7.11. Katılımcıların İçki İçmek İle İlgili Görüşleri	60
Tablo 7.12. Katılımcıların Faiz İle İlgili Görüşleri	61
Tablo 7.13. Katılımcıların Domuz Eti ve Ürünlerini Tüketmek İle İlgili Görüşleri	61
Tablo 7.14. Katılımcıların Zina İle İlgili Görüşleri	62
Tablo 7.15. Katılımcıların Kız Erkek Arkadaşlığı/Flört İle İlgili Görüşleri	62
Tablo 7.16. Katılımcıların Ticarete Alışverişte Aldatma İle İlgili Görüşleri	63
Tablo 7.17. Katılımcıların Sigara Kullanımı İle İlgili Görüşleri	63
Tablo 7.18. Katılımcıların Akraba Ziyaretini Terk Etmek İle İlgili Görüşleri	63
Tablo 7.19. Katılımcıların Hırsızlık Yapmak İle İlgili Görüşleri	64
Tablo 7.20. Katılımcıların Yalan Söylemek İle İlgili Görüşleri	64
Tablo 7.21. Katılımcıların Yalan Yere Yemin Etmek İle İlgili Görüşleri	65

Tablo 7. 22. Katılımcıların	Şirk Koşmak İle İlgili Görüşleri	65
Tablo 7. 23. Katılımcıların	Fal Bakmak/Baktırmak Sihirle Uğraşmak İle İlgili Görüşleri.....	65
Tablo 7. 24. Katılımcıların	Açık Seçik Giyinmek İle İlgili Görüşleri	66
Tablo 7. 25. Katılımcıların	İbadetleri Yerine Getirmemek İle İlgili Görüşleri	66
Tablo 7. 26. Katılımcıların	Bencilik ve Kibirli Olmak İle İlgili Görüşleri	67
Tablo 7. 27. Katılımcıların	İftira Atmak İle İlgili Görüşleri.....	67
Tablo 7. 28. Katılımcıların	Rüşvet Almak/Vermek İle İlgili Görüşleri	68
Tablo 7. 29. Katılımcıların	Bir Memurun Akrabasına ve Yakınlarına İltimas Geçmesi İle İlgili Görüşleri	68
Tablo 7. 30. Katılımcıların	Asılsız Haberleri Facebookta Tweeterda vb. Paylaşmak İle İlgili Görüşleri	69
Tablo 7. 31. Katılımcıların	Sosyal Medyada Aile Fotoğraflarını Paylaşmak İle İlgili görüşler... ..	69
Tablo 7. 32. Katılımcıların	Anne Babaya İtaatsizlik Etmek İle İlgili Görüşleri	70
Tablo 7. 33. Katılımcıların	Trafik Kurallarını İhlal Etmek İle İlgili Görüşleri	70
Tablo 8. Öğrencilerin	Günah Tanımlaması.....	71
Tablo 9. Öğrencilerin	Bir Eylemin Günah Olma Gerekçesine Dair Görüşleri.....	72
Tablo 10. Öğrencilerin	Bir Şeyin Günah Olmasının Amacına Dair Düşünceleri.....	73
Tablo 11.Öğrencilerin	Bir Davranışın Günah Olup Olmadığının Nasıl Anlaşılacağına Dair Görüşleri.....	74
Tablo 12. Günah Olduğunu	Bildiği Bir Davranışı Yaptığında Öğrencinin Neler Hissettiğine Dair Görüşleri Çoklu Seçenek Tablosu.....	75
Tablo 13. Öğrencilerin	Günümüzde Günah İşlenmesinin Sebeplerine Dair Görüşleri Çoklu Seçenek Tablosu.....	76
Tablo 14. Gunahtan	Kurtulmak İçin Neler Yapılması Gerektiğine Dair Görüşleri Çoklu Seçenek Tablosu.....	77

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Araştırmanın teorik kısmına ilişkin problemiteğimiz, Kur'an ve Hadislerde günah kavramına hangi anlamların yüklendiği ve Müslüman kelimcilerin konuya yaklaşımını tespit etmektir. Uygulamalı bölümde ise, liseli gençlerin günah algısına yaklaşımları, gençlerin neleri günah olarak gördükleri ve günahları algılama düzeyleri araştırmanın problemidir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ

“Liseli gençlerde günah algısı” konusunu incelerken günah algısının dini literatürdeki anlamı; mezheplerin ve liseli gençlerin günah algısı çeşitli faktörler altında gözlenmektedir.

Fıtraten günahsız olan insan yaşamı boyunca çeşitli nedenlerle günah işlemesi mümkün olan bir varlıktır. Çünkü insan, kendisini çevreleyen her şeyle ilişki içinde olmakla beraber dışarıdan gelen etkilere şu veya bu şekilde tepki veren bir yapıya sahiptir. Gençlerin günah algısı; ebeveynlerinin günah algısına yaklaşımlarının, her gün karşılaştığı sayısız olay ve kişilerin, içinde bulunduğu toplumun (çevrenin), sosyo-ekonomik ve kültürel koşulların, zamanın (yaş) ve daha birçok etkenin tesirinde kalmaktadır. Dolayısıyla gençlerin günahla ilgili algıları değişebileceği varsayılmaktadır. Bu araştırmanın amacı bireylerin özellikle liseli gençlerin günah anlayışlarının bu şartlardan etkilenip etkilenmediğini tespit etmek ve neleri günah kapsamına alıp neleri almadıklarını öğrenmektir. Araştırmada, liseli öğrencilerin seçilmesi günah algısının bu yaş döneminde daha da olgunlaşmış olacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bundan yola çıkarak araştırmamızın hipotezlerini de şöyle sıralayabiliriz:

- 1) Gençlerin günah algısında, duygusal ve çevresel faktörlerin etkisi vardır.
- 2) Gençlerin günah algısı, duygusal ve çevresel faktörlerin yanı sıra, genellikle geleneksel düzeydedir.
- 3) Gençler, yaşadıkları sosyal ortamdan etkilenmektedir.
- 4)Gençler, yasal olanla günah olanı karıştırmaktadır.

3. İLGİLİ LİTERATÜR

Liseli gençlerde günah algısını ölçen herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu konuya ilişkin Temel İslam Bilimleri Kelam Ana Bilim Dalında uygulamaya yönelik çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma alanında ilk çalışmadır. “Sevap ve Günah Algılarının Tutum ve Davranışlara Etkileri” isimli çalışmanın bu çalışmadan farklı olarak din psikolojisi alanın da yapılmış olduğu görülmüştür. Ayrıca Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında yazılmış olan makale, tez ve eserler incelenmiştir. Çalışmanın teorik bölümünde kelam alanında yazılan klasik eserler ile modern dönemde yazılan makale ve eserlere başvurulmuştur.

4. YÖNTEM

Çalışma teorik ve uygulamalı iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmada öncelikle Kur’an-ı Kerim, Hadis kitapları, Kelam ilmi, Din eğitimi, İslam tarihi, İslam hukuku, Ahlak ilmi vb. kaynaklar taranmıştır. Günah kavramının lügat anlamı, ıstılah anlamı, Kur’an ve hadislerdeki kullanımı, günah meselesinin ortaya çıkışı, büyük günah konusuna itikadi firkaların yaklaşımı, tespit edilmiştir. Bu çerçevede çalışmanın ilgili alan yazın (literatür) taraması yapılmış ve teorik çerçevesi oluşturulmuştur.

Bu çalışmanın uygulama kısmında ise, sosyal bilimlerde ve ilgili uygulamalı alanlarda en yaygın biçimde kullanılan veri toplama yaklaşımı olan¹ nicel yöntemlerden tarama deseni (survey) benimsenmiştir. Surveyler, esasen istatistiksel bilgiler, sosyal dünya hakkında nicel enformasyon üretir; insanların ya da sosyal dünyanın görünümünü,² geçmişte ya da halen var olan bir durumun var olduğu şekliyle betimlenmesini amaçlayan araştırmalardır.³

5. EVREN-ÖRNEKLEM

Araştırmanın evreni Kahramanmaraş ili Elbistan ilçesidir. Elbistan Milli Eğitim Müdürlüğü’nden almış olduğum 2017- 2018 resmi rakamlarına göre 9173 lise öğrencisinin⁴ yer aldığı (İMKB Fen Lisesi, Elbistan Anadolu Lisesi, Anadolu Mükrimin Halil Lisesi,

¹ W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*, 7. Bs (Ankara: Yayınodası Yayıncılık, 2014), 1: 391-401.

² Elif Kuş, *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri*, 4. (Ankara: Anı Yayıncılık, 2009), 44.

³ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 1995), 77.

⁴ 02/04/2018 Kahramanmaraş ili Elbistan ilçesi Milli Eğitim Müdürlüğünden yapılan telefon görüşmesi neticesinde alınan resmi rakamdır.

Yavuz Selim Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Akşemseddin Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Elbistan Bahçelievler Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi) olmak üzere 7 farklı lisede 9, 10, 11 ve 12. sınıflardan oluşan toplam 680 öğrenci oluşturmaktadır. Bazı anketler eksik ve hatalı kodlama gibi nedenlerden dolayı analiz sürecine alınmamıştır. Nihai olarak; öğrencilerin vermiş olduğu samimi ve doğru cevaplar doğrultusunda 626 anket formu kayıt altına alınmıştır. Kayıt altına alınan bu veriler, istatistiki paket programına veri girişi yapılarak ve çözümlenmek üzere analizi yapılmıştır.

6. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Veri toplama aracı olarak bir anket geliştirilmiştir. Bu amaçla; uygulama kısmında 34 öğrenci ile açık uçlu sorulardan oluşan form kullanılarak görüşme yapılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda bir ön anket formu hazırlanmıştır. Anket maddeleri Kelam Ana Bilim Dalından bir öğretim üyesi ve sosyal bilimler araştırma uzmanı bir öğretim üyesinin görüşleri alınarak içerik ve şekil açısından kontrolden geçirilmiştir. Hazırlanan bu form, 2 lisede 60 öğrenciye uygulanmış olup, uygulama sonucunda çalışmayan maddeler çıkarılmış ve yeniden düzenlenerek anket formu son halini almıştır. Bu şekilde anketin güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Son şekli verilen anket tez çalışmasında kullanılmak üzere 7 lisede 680 öğrenciye uygulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNAH KAVRAMININ KUR'AN VE HADİSLERDEKİ KULLANIMLARI

1. GÜNAH KAVRAMI

1.1. Lügat Anlamı

Türkçedeki dini literatürde sevap kelimesinin karşıtı olarak sıkça zikredilen ve “suç” anlamında Farsça bir kelime olan “günah” sözcüğü, “cnh” kökünden türemiş olup sözlükte “yönelme, meyletme, eğilme, sapma, çıkma” anlamlarına gelmektedir.⁵ “Cünah” Arapların, birisi bir şeye meylettiğinde söyledikleri bir kelimedir. Misal olarak, gemi suda durup hareket ettiği zaman veya birisi bir şeye kalbiyle temayül ettiği zaman kullanılmaktadır. Ayrıca eğri olduğu için kaburgalara da “cevanih” denilmiştir. Tüm bunlardan bu kelimenin meyletmek manasına geldiği anlaşılmaktadır. Âlimlerden bu mananın Kur'an ıstılahında da aynı kaldığını söyleyenler bulunmakla birlikte bazıları da bunun, sadece “batıla ve günaha meyletme” manasında olduğunu söylemiştir.⁶

Semavi dinlerde, beşeri inanç sistemlerinde, farklı kültürlerde ve eski-yeni tüm toplumlarda değişik sözcüklerle kullanılan⁷ günah kavramının, dini ıstılahta da farklı tanımları yapılmıştır.

1.2. İstilah Anlamı

Dinî bir kavram olarak günah, “ilâhî emir ve yasaklara aykırı davranma, doğrudan ayrılıp hataya yönelme” manalarını içermektedir.⁸ Bir başka tanıma göre günah, insanın şeytana boyun eğmesinin bir sonucu olarak ve onun isteğine uyarak işlemiş olduğu, dünya ve ahirette cezayı gerektiren, toplum hayatına zarar veren, Allah'a itaatle bağdaşmayan herhangi bir fiildir.⁹ Günah, emirlerin yerine getirilmemesi veya yasakların çiğnenmesiyle

⁵ İbn Manzûr, “Lisânu'l-Arab” (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1990); Mehmet Canbulat, “Günah”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 204.

⁶ Fahrettin Er-Râzi, *Tefsîr-i Kebîr (Mefâthu'l-Gayb)* (Ankara: Akçağ Yayınlar, 1988), 4: 101-102.

⁷ Muhammed Yılmaz, “Kur'an'da Büyük Günah Kavramı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2011): 256.

⁸ İbn Manzûr, “Lisânu'l-Arab”; Canbulat, “Günah”, 204.

⁹ Adil Bebek, *Mâturîdî'de Günah Problemi* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998), 93.

ortaya çıkan dinî, ahlakî ve vicdanî açıdan sorumluk gerektiren bir eylemdir.¹⁰ Bu şekilde tanımlanan günah, kişinin kendi hür iradesi ile dileme ve tercih hakkını kullanarak yapmış olduğu fiil olmakla beraber ferdî ve toplumsal hayatta insanı zehirleyen, Allah'ın buyruklarına aykırı düşen olgu olup ruhları esir alan bir durumdur.¹¹

Günah, insanı ve onun geleceğini ilgilendiren, davranışların yönüne tesir eden ve çoğu kez vicdanın hüküm vermesine kıstas olan bir kavramdır.¹² Günah, Allah'ın emirlerini yerine getirmemek ve yasakladığı şeyleri yapmak olup emir ve yasaklara karşı itaatsizlik ve başkaldırıdır.¹³

Dünya hayatına imtihan için gelen insan, hayra da şerre de doğruya da yanlışa da meyledecek biçimde yaratılmıştır. Bu konuyla ilgili Allah Teâlâ bir ayetinde şöyle buyurmaktadır: “Ve ona fücürünü ve takvasını ilham etmiştir.” (Şems 91/8) Fücür ve takvanın ilham edilmesi insanoğlunun nefsinin bunları yapmaya kabiliyetli olduğunu göstermektedir.

“Şah Veliyyullah Dehlevî'ye göre; günah, insanın şeytana uyararak yaptığı ve arzusunda fani olduğu, dünyada ve ahirette cezasını çektiği, bütün mükemmellikleri fesada uğratan, Allah'a inkiyadı engelleyen ve Allah ve kul arasındaki perdeyi kuvvetlendiren her fiildir.”¹⁴

Kur'an-ı Kerim, insanlara hangi davranışları yapmaması gerektiğini bildirip, yapıldığı takdirde hangi cezalara çarptılacağı konusunda En'am suresinde uyarmıştır: “Kim Allah'ın huzuruna iyi bir iş ve davranışla çıkarsa, bu yaptığıнын on katını kazanacaktır. Ama kim de kötü bir iş ile Rabbinin huzuruna çıkarsa, onun aynııyla cezalandırılacaktır. Ve kimseye de haksızlık yapılmayacaktır.” (En'am 6/160) Burada mükâfatlandırma ve cezalandırmanın, doğru davranma, ahlaksızlıklardan uzaklaştırmada bir etki unsuru olarak Kur'an tarafından kullanılması, insan fitratının acı, ızdırap veren şeyden uzaklaşıp menfaat, haz, zevk, mutluluk veren şeye yönelmesi prensibine dayanır. İnanan ve iyi işler yapanların ahirette mükâfatlandırılacağı va'd edilerek insanı dünyada iyiliğe yönlendirir. İnanmayıp günah işleyenlerin ise cehennemde cezalandırılacağı tehdidi insanı kötülüklerden

---

¹⁰ Ömer Faruk Harman, “Günah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 14: 278.

¹¹ Buket Ataman, *Razi'nin “Tefsir-i Kebir'ine Göre Büyük Günah İşleyenlerin Dünya ve Ahiretteki Durumları* (Yüksek Lisans, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 6.

¹² Sadık Kılıç, *Kur'an'da Günah Kavramı* (Konya: Hibaş Yayınevi, 1984), 5.

¹³ Ataman, *Razi'nin “Tefsir-i Kebir'ine Göre Büyük Günah İşleyenlerin Dünya ve Ahiretteki Durumları*, 7.

¹⁴ Şah Veliyyullah Dehlevi, *Hüccetullahi'l-Baliğa* (Kahire: Seyyid Sadık Neşriyat, t.y.), 121.

uzaklaştırır.¹⁵ İnsanoğlu Allah'ın emirlerini yapıp yasaklarından da kaçınarak dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşabilir. "Hiçbir nefis başkasının hatasını üstlenemez." (Necm 53/38) Ayetinde açıkça belirtildiği gibi günah işleyen insan, işlediği günahattan bizzat kendisi sorumludur.¹⁶

İnsan dünyaya gönderiliş amacını göz önüne alarak yaptığı işlerde ve attığı her adımda Allah Teâlâ'nın hoşnutluğunu kazanabilecek miyim yoksa kaybediyor muyum diye düşünmeli ve ona göre sağlam adımlar atmalıdır. Günahlardan uzak durup iyi insan olabilmek, iyi davranışlar sergilemek dünya ve ahiret mutluluğumuz için olmazsa olmazdır. Dünya ve ahirette mutlu olmak isteyen kişi imanını güçlendirip, aldatıcı cazibesi olan ve ferdî, içtimaî sosyal alanda da insanları etkileyen ve sonunda da ceza gerektiren bu olumsuz durumdan kaçınılmasının gerekliliğini bilmelidir.¹⁷ Aksi takdirde günaha yönelen insan aşağıların en aşağısına düşerek kendini nefisini harap etmiş olur.

Netice olarak günah kavramının etimolojik yapısında yön ve istikamet bildiren bir anlam alanı vardır. Günaha yönelen kimse bu istikameti kaybetmektedir. Günah kavramı Allah'tan gelen emir ve yasakların çiğnenmesini ifade etmekle birlikte aynı zamanda ahlakî anlamda insanın kendisine ve diğer insanlara zarar vermesini içeren tutum ve davranış olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. KUR'AN VE HADİSLERDEKİ KULLANIMI

2.1. Kur'an'da Günah Kavramı

Kur'an-ı Kerim'de, günahın tanımına bizi yaklaştıracak birçok kelime mevcuttur. Ancak genel olarak, Kur'an'da günah, bireysel ve toplumsal hayatı derinden ilgilendiren bir olay olarak sunulmaktadır. Zira günah, kişiyi bazen başkalarının meşru haklarına, bazen kendi öz hakkına, bazen de Allah'ın emir ve yasaklarına başkaldırı olarak kendini göstermektedir.¹⁸

İnsanlar iradeli bir varlık oldukları için yaşadıkları duruma göre günah işleyebiliyorlar. "Kur'an'da, işlenen günahların küçüklük, büyüklük, hafiflik ve ağırlığına göre, ince ayarlı ve hassas anlam taşıyan kelimeler kullanılmış, günahlardan birinin diğerine

¹⁵ İlhami Güler, *İman Ahlâk İlişkisi* (Ankara: Ankara Okul Yayınları, 2003), 111.

¹⁶ Adil Bebek, "Günah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 14: 283.

¹⁷ Ataman, *Razi'nin "Tefsir-i Kebir'ine Göre Büyük Günah İşleyenlerin Dünya ve Ahiretteki Durumları*, 8.

¹⁸ Kılıç, *Kur'an'da Günah Kavramı*, 32.

karıştırılmaması için de birden çok kelime kullanılmak suretiyle bu kelimeler arasında nasıl denge kurulacağı gösterilmiştir.”¹⁹

“Kur’an’ı Kerim’in dikkati çeken bir yönü de vardır ki, o da bazı vakıaları, onların özüne ve temel özelliğine daha belîğ ve derin mana kazandırmak için bütün cüzî ve fer’î anlamları içine alacak bir ifade bütünlüğü içinde tek kelime veya kelimeler gurubu ile tespit ve teşhis etmesidir. Kur’an’ın bu üslup özelliğinin günah kavramı için de carî olduğunu görmekteyiz.”²⁰

Kur’an’da, günah kavramını tespit ve teşhis eden hangi inanç ve davranışların günah olduğunu ortaya koyan kelimeler grubunu oluş, işleniş ve bitiş itibariyle aşağıda inceleyeceğiz.

2.1.1. Küfür

Sözlükte “bir şeyi örtmek, perdelemek gizlemek ve nimete nankörlük etmek” demektir. Dinî terim olarak küfür kavramı: Yaradılış icabı iman etmesi gereken kimsenin, Hz. Peygamberi ve onun Allah’tan getirdiği kesinlikle sabit olan şeyleri yalanlaması ve bunlardan bir kaçını ya da birini hatta bir ayette yer alan bir hükmü, bir helali, bir haramı, bir emri veya bir yasağı inkar etmesi, hatta beğenmemesi, küçümsemesi veya alay konusu etmesidir.²¹ Esasen küfür, çok sık olmak kaydıyla, imanın zıddı olarak kullanılmaktadır. Kur’an’da kâfir kavramı, kuşkusuz mümin ya da müslim kavramlarının anlam itibarıyla en zıt olanıdır. Öyle görünüyor ki, o denli sık biçimde imanın karşıtı olarak kullanılan küfür, zamanla asıl anlamı olan nankörlük (kıymet bilmeme) ögesinden sıyrılarak, inançsızlık anlamında kullanılan bir kelime haline gelmiştir.²² Cenâb-ı Hakk imanı emredip küfrü yasaklamıştır. Keza kulların imanı hidayetlerinden ve küfürleri ise dalâletlerindedir.²³ Kur’an’da küfür kavramı kök halinde kırk bir yerde geçmektedir. Çok sayıda ayette de aynı kökten türemiş fiil ve isimler bulunmaktadır.²⁴

Kur’an’ı Kerim’de “küfür” ile ilgili bazı ayetlere değinecek olursak:

¹⁹ Latif Solmaz, *Ebu Mansur Muhammed Maturidi’de Günah Meselesi* (Doktora, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), 1.

²⁰ Kılıç, *Kur’an’da Günah Kavramı*, 35.

²¹ İsmail Karagöz, “Küfür”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 390.

²² Toshihiko Izutsu, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı* (İstanbul: Pınar Yayınları, 1984), 166.

²³ Abdullatif el-Harputî, *Tenkîhu’l Kelâm Fî Akâid-i Ehli’l İslâm* (Elazığ: Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, 2000), 209.

²⁴ Mustafa Sinanoğlu, “Küfür”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 26: 534.

“Ey iman edenler! Allah’a peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Allah’ı meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr eden kimse iyice sapıtmıştır.” (Nisa 4/136) Bu ayette Allah’ı, peygamberi, meleklerini, kitaplarını ve ahiret gününü reddetmenin küfür olduğu belirtilmiştir.

Hepiniz dönüp onun huzurunda toplanacaksınız. Bu Allah’ın gerçek vaadidir. O, mahlûkatı önce yaratır; sonra iman edip iyi işler yapanları âdil biçimde ödüllendirmek üzere yaratmayı tekrar eder. İnkâr yolunu tutmaları sebebiyle küfür sahiplerinin nasibi ise kaynar bir içecek ve acı veren bir azaptır. (Yûnus 10/4)

Bu ayette de küfrün karşılığı olarak şiddetli cehennem azabının olacağı haber verilmekte ve bu anlamda küfrün cezası en büyük günahlardan olduğu bildirilmektedir.

2.1.2. Şirk

Şirk dilde bir şeyi ortak yapmak ortak kabul etmek manasına gelmektedir.²⁵ Allah’ın ulûhiyetinde sıfatlarında ve fiillerinde eşinin ve benzerinin olduğunu kabul etmektir.²⁶ Küfür ile eş anlamlıdır.

Kur’an-ı Kerim, şirki günahların en büyüğü olarak tarif eder ve kulun tövbe etmeden affedilmeyeceğini belirterek bu fiilin işlenmemesini emreder. Allah tarafından gönderilen bütün peygamberler kâinatın yaratıcısı Allah’a ibadet etmeyi zatında ve sıfatlarında ona ortak koşmamayı tebliğ etmişlerdir.²⁷ Kur’an-ı Kerim şirkin affi mümkün olmayan ağır bir günah olarak tanımlamaktadır:

“Şüphesiz Allah, kendisine eş koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını dilediği kimse hakkında bağışlar. Allah’a ortak koşan kimse büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur.” (Nisa 4/ 48)

“De ki: Gelin, rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım. O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya iyilik edin. Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; biz, sizin de onların da rızkını veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Haklı bir sebep olmadıkça Allah’ın yasakladığı cana kıymayın. İşte düşünüp anlayasınız diye Allah bunları size emretti. (En’am 6/151)

Kur’an’da Allah’ın varlığı ve birliği inancı birçok ayette açıkça ifade edilmektedir. Yukarıdaki ayetlerde de belirttiği gibi herhangi bir varlığı Allah’a ortak koşmamak, sadece

²⁵ Ebu’l-Huseyn b. Muhammed Rağib El-İsfehani, “el-Müfredat fi Ğaribi’l-Kur’an” (Beyrut, 1990), 38.

²⁶ Ahmet Saim Kılavuz, *İman Küfür Sınırı* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1990), 75.

²⁷ Ataman, *Razi’nin “Tefsir-i Kebir’ine Göre Büyük Günah İşleyenlerin Dünya ve Ahiretteki Durumları*, 48.

ona kulluk etmek ve O'ndan yardım dilemek emredilmektedir. Çünkü Allah'a şirk koşmak günahların en büyüğüdür.

2.1.3. Kebire

Sözlükte, “büyüklenmek, büyük günah, işlendiğinde cehenneme götüren, günah, maddî veya mânevî bakımdan büyük olmak”²⁸ anlamına gelen kebr (kiber) kökünden türemiş bir isimdir. Kebîr kelimesi sıfat olarak Kur'an'da "makbul ve çirkin" anlamlarda kırk küsur yerde geçmektedir. Bunların bazılarında kebir, günahın sıfatı olarak yer almaktadır. Yüce Allah "eğer yasakladığımız büyük günahlardan sakınırsanız sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere sokarız" (Nisa 4/31) buyurmaktadır. Allah'a tevekkül eden mü'minler kastedilerek şöyle denilmektedir: "Onlar; büyük günahlardan ve haksızlıktan kaçınırlar. Kızdıkları zaman da kusurları bağışlarlar. (Şura 42/37) "Ufak tefek kusurları dışında, günahın büyüğünden ve çirkin işlerden kaçınanlara gelince, şüphesiz Rabbin affı bol olandır" (Necm 53/32) denilmektedir. “Büyük günah, ağır suç” manasında kullanılan “kebîre”, farklı tanımlarının ortak noktaları dikkate alınarak “dinen yasaklandığı konusunda kesin delil bulunan ve hakkında dünyevî ve uhrevî ceza öngörülen davranış” şeklinde tanımlanabilir.²⁹

Dinî terim olarak kebâir; o günahı işleyen hakkında Allah'ın cezalandırma sözü (vaîd) bulunan, haddi (dayak, kısas, zina, hırsızlık vb.) gerektiren suçlar³⁰veyahut da bizzat Hz. Peygamber'in ifadelerinde lanet edilmek suretiyle çirkinliği ortaya konmuş günahlardır.³¹

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, tefsirinde *kebâir* kelimesini "üzerine tehdit gerçekleşen veya haddi, şer'i cezayı gerektiren yahut açıkça yasaklanmış olan günahlar" şeklinde tarif etmiştir.³² Seyyid Şerif el-Cürcânî, ise kebâiri "dünyada ve ahirette kesin delillerle cezalandırılması gereken mutlak haramlar, haram olan şeyler" şeklinde tanımlamıştır.³³

²⁸ Adil Bebek, “Kebîre”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 25: 163.

²⁹ Ferruh Kahraman, *İtikâdî Açından Hristiyanlık ve İslâmiyet'te Günah* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011), 132.

³⁰ Hafız ez-Zehbî, *Kitâbü'l-Kebâir* (Medine: Dâru't-Turas, 1986), 18-19.

³¹ Murad Karasoy, *Büyük Günahlar* (İstanbul: Işık Yayınları, 2009), 19.

³² Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, ty), 29.

³³ Seyyid Şerif El-Cürcânî, “et-Ta'rîfât” (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 183.

Kur'an-ı Kerim'de "Kebîre"nin varlığından bahseden âyetler (Şûrâ 42/37; Necm 53/32; Lokmân 31/13) bulunmakla birlikte, mahiyeti hakkında pek bir şey söylenmemiştir. Ancak Nisâ sûresinde (Nisâ 4/124) Allah'ın şirk dışında bütün günahları affedebileceği belirtilmiştir.

Kebîre kelimesinin hangi anlama geldiği, neleri kapsadığı, bir günahın hangi ölçüye göre büyük, hangi ölçüye göre küçük sayılacağı tartışmalı olup, büyük günahların ne kadar olduğu hakkında da ittifak bulunmamaktadır.³⁴ Ancak hadiste büyük günahların neler olduğu sayılmıştır: Allah'a ortak koşmak, büyü yapmak, hukukun gerektirdiğinin dışında Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı bir kimseyi öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, düşman ile savaş yapılırken kaçmak, evli ve hiçbir şeyden haberi olmayan namuslu mümin bir kadına zina iftirası atmaktır.³⁵

Bir kısım kelamcılar da kebîre'yi: "Şeriatın tehdid edici nass, yani korkutucu bir delil tahsis ettiği her suçtur" şeklinde tarif etmişlerdir. Koydukları genel ve külli kaidede "şer-i bir nass ile tehdid ve tahzir, esasını kabul etmişlerdir. Kelamcılardan bazıları ise; büyük günahları ne bir adetle ne de bir kural ile kayıtlamayarak "Kulun üzerinde ısrar ettiği her günah, kebiredir. İstiğfar ettiği her günah da sağire'dir"³⁶ demektedirler.

2.1.4. İsm

Sözlükte "geri bırakmak ve geciktirmek" demektir. Sahibini hayır ve sevaptan geri bıraktığı için günaha "ism" denmiştir. Dini terim olarak; insanı sevapta uzaklaştıran, işlendiğinde kötüleme, kınama ve cezalandırmayı gerektiren, vicdan ve kalbin rahatsız olduğu, dinen yasaklanmış fiilleri işlemeye "ism" denmiştir.³⁷ Bu sözcüğün temel anlamı ile alakalı olarak değişik ilim adamları tarafından değişik görüşler öne sürülmüştür. İsm bazen, haramın ihlali, yani meşru olmayan şeyi yapmak şeklinde tanımlanırken, bazen cezayı gerektiren bir günah (zenb)" olarak tanımlanmıştır.³⁸ Kur'an'da otuz beş yerde geçen ism, genel anlamından başka "küfür, inkâr, düşmanlık, yalan, içki, kumar, faiz" gibi günahları nitelemek için de kullanılmıştır.³⁹

³⁴ Murat Sülün, *Kur'an-ı Kerim Açısından İman-Amel İlişkisi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 445-446.

³⁵ Müslim, İman 141-142

³⁶ Ali Arslan Aydın, *İslam İnançları Tevhid ve İlm-i Kelam* (İstanbul: Dila Yayıncılık, 2005), 178.

³⁷ İsmail Karagöz, "İsm", *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 323.

³⁸ İzutsu, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, 317.

³⁹ Bebek, "Günah", 14: 282.

“İsm” kelimesinin kullanıldığı ayetlerden bazıları:

“Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını dilediği kimse hakkında bağışlar. Allah’a ortak koşan kimse büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur.” (Nisa 4/48) Bu ayette “ism” şirk (Allah’a ortak koşmak) anlamında kullanılmıştır.

“Bak, Allah'a nasıl yalanla iftira ediyorlar ve (bu) ona apaçık bir günah olarak kâfidir.” (Nisa 4/50) Bu ayette Allah’u Tealâ’ya yalan isnat edilmiş ve Allah’a atılan bir iftiradan bahsedilmiştir. Ayette bu ifadenin küfür niteliği taşıdığı görülüyor.

“Allah faizli kazançları bereketten mahrum eder, ama karşılıksız yardımlar olan, sadakaları kat kat artırarak bereketlendirir. Allah kendisinden gelen gerçekleri örtbas edenleri ve günahkârların hiçbirini sevmez.” (Bakara 2/276) Bu ayette faiz (haksız kazanç) günah kapsamında *ism* olarak değerlendirilmiştir.

2.1.5. Fâhişe/Fahşa

Sözlükte “çirkin ve aşırı olmak” anlamına gelen fuhuş İslamî literatürde kelimenin sözlük anlamıyla da ilişkili olarak çirkin söz ve davranış büyük günah, ahlaka aykırı olup dinen yasaklanan her türlü kötülük anlamında kullanılmaktadır⁴⁰ “Arapçada itidal sınırını aşırı bir şekilde aşan her şey için “fahiş“ kelimesi kullanılmaktadır. Son derece çirkin, müstehcen söz ve davranışlar bu kökten gelen kelimelerle anlatılır.”⁴¹ Kur’an’da bu kökten türeyen fahşâ, fâhişe fevâhiş kelimeleri yirmi dört yerde geçmektedir.⁴²

“Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara gelince, aranızdan onların işlediği suça şahit olan dört kişi çağırın, bunlar onun için şahitlik yaparlarsa, suçlu kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerinde tutun.” (Nisa 4/15)

“Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayâsızlık yaparsa onun cezası ikiye katlanır, bu Allah için kolay bir şeydir.” (Ahzâp 33/30) Bu ayetler de fahişe kelimesi zina anlamına gelmektedir.

“Onlar bir kötülük yaptıkları zaman: Babalarımızı bu yolda bulduk. Allah da bize bunu emretti.” derler. “Deki Allah, fahşayı (kötülüğü, çirkinliği) emretmez. Allah’a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz.” (Âraf 7/28) Bu ayetteki fahşa kelimesi şirk anlamındadır.

⁴⁰ Canbulat, “Günah”, 169.

⁴¹ Yılmaz, “Kur’an’da Büyük Günah Kavramı”, 266.

⁴² Canbulat, “Günah”, 169.

2.1.6. Zenb

Çoğulu Zünûb olan ve “suç” anlamında kullanılan zenb, ism, cürm ve ma’siyet kavramları ile eş anlamlıdır.⁴³ "Kuyruk, arka, geri" manalarına gelen *zeneb* kelimesinden türetilmiştir. Terim olarak, sonu kötü görülen bütün davranışlar için kullanılması yanında⁴⁴şirk, zina, küfür ve adam öldürme gibi büyük günahlar için de kullanılmıştır.⁴⁵

“Zenb, psikolojik, sosyolojik ve hukuksal boyutu olan geniş bir kavramdır. Züleyha’nın Yusuf’a duymuş olduğu doğal cinsel arzu zenb olduğu gibi, Yusuf’un kardeşlerinin ona kıskançlık sonrası yapmış oldukları kötülük de bir zenbtir.”⁴⁶ Kur'an’da otuz yedi yerde geçen bu kelime “en sık biçimde Allah’a karşı işlenen ikrah verici cürümler için kullanılmaktadır.”⁴⁷

Kur’an’ı Kerim’de “zenb” kavramı ile ilgili bazı ayetler şunlardır.

Ey Yûsuf! Sen de bu olayın üstünde durma, kimseye de söyleme! Ve ey kadın! Sen de işlediğin günahtan ötürü bağışlanma dile, çünkü sen gerçekte hatası büyük olan birisin.” (Yûsuf 12/29) Bu ayette iftira zenb (günah) olarak görülmüştür.

“Ey Babamız! Bizim günahlarımızın affını dile! Çünkü gerçekten biz hata ettik dediler. (Yûsuf 12/98) Bu ayette Hz. Yusuf’un kardeşlerinin Hz. Yusuf’a yapmış oldukları kötülük de zenb kavramı olarak geçmektedir.

“Yahudiler ve Hristiyanlar ‘Biz Allah’ın oğulları ve sevgili kullarıyız’ dediler. De ki: ‘Öyleyse Allah günahlarınızdan dolayı sizi niçin cezalandırıyor? Doğrusu siz de O’nun yarattığı sıradan insanlarsınız. O, dilediğini bağışlar, dilediğini de cezalandırır. Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin mülkiyeti Allah’a aittir. Dönüş de yalnız onadır.” (Mâide 5//189) Bu ayette zenb, şirk (Allah’a ortak koşmak) anlamında kullanılmıştır.

Ayrıca “ben onların nezdinde suçluyum; bu yüzden beni öldürmelerinden korkuyorum, dedi.” (Şu’arâ 26/14) Bu ayette Hz. Musa’nın bir Mısırlıyı yanlışlıkla öldürmesi zenb olarak geçmektedir.

---

⁴³ İsmail Karagöz, “Zenb”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 712.

⁴⁴ El-İsfehani, “el-Müfredat fi Ğaribi’l-Kur’an”, 181.

⁴⁵ Yılmaz, “Kur’an’da Büyük Günah Kavramı”, 268.

⁴⁶ Ebû Mansûr el-Maturidi, *Kitabû’t-Tevhid* (İstanbul: İsam Yayınları, 2014), 72.

⁴⁷ İzutsu, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, 317.

2.1.7. Hata

Hatie fiilinin mastarı olan '*hata*' sözlükte "hedefinden sapmak, hata yapmak, yanılmak, doğru yoldan uzaklaşmak" anlamındadır.⁴⁸ Aynı kökten gelen 'hatfe' ve 'hit'ü' kasten ve bilerek yapılan günah (zenb) 'hâtî' kasten günah işleyen kimse demektir.⁴⁹

"Hata" şu şekilde çeşitlendirilir:

a) Kişinin, güzel addedilmeyecek bir şeyi bilerek, isteyerek yapmasıdır. İnsanın tam anlamıyla sorumlu tutulduğu hata durumu budur.⁵⁰

"Fakirlik korkusuyla çocuklarınızın canına kıymayın! Biz onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahdır. (İsra 17/31) Bu ayette fakirlik korkusuyla çocuklarının öldürülmesi büyük hata (günah) olarak ifade edilmiştir.

"Dediler ki: Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kıldı. Geçekte biz hataya düşmüşüz. (Yûsuf 12/91)

"Ey babamız! Bizim günahlarımızın affını dile! Çünkü biz gerçekten hata ettik, dediler." (Yûsuf 12/97) Hz. Yusuf'u kuyuya atanlar bu ayetlerde açıkça hâtî ve hatî'in olarak isimlendirilmişlerdir.

b) Yapılması güzel olacak bir şeyi yapmayı isterken bunu gerçekleştiremeyip başka bir şeyi yapmaktır.

"Yanlışlıkla olması dışında, bir mümini öldürmeye hakkı olmaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir; ancak ölünün ailesi diyeti bağışlarsa o başka. Öldürülen, mümin olmakla birlikte size düşman olan bir topluluktan ise ailesine teslim edilecek bir diyet vermek ve mümin bir köleyi azat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay peş peşe oruç tutması lâzımdır. Allah her şeyi bilmektedir, hikmet sahibidir. (Nisâ 4/92) Ayetinde olduğu gibi bu fiil de *hata* olmuş olur.

c) Yapılması güzel olmayan bir işi yapmayı istemekle beraber aksini yapmaktır. Böyle biri isteğinde hatalı ama fiilinde isabet etmiştir. Bu hoş olmayan fiili işlemeye niyeti dolayısıyla yerilir ama hoş olan bir fiilin gerçekleşmesinden dolayı da övülmez."⁵¹

⁴⁸ Yılmaz, "Kur'an'da Büyük Günah Kavramı", 265.

⁴⁹ İsmail Karagöz, "Hata", *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 238.

⁵⁰ Yılmaz, "Kur'an'da Büyük Günah Kavramı", 265.

⁵¹ El-İsfehani, "el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'an", 151.

2.1.8. Habis

Sözlükte kirli, pis, murdar, zararlı, iğrenç, şerli, hileci, bozuk, entrikacı anlamlarına gelir.⁵² Yani ‘habis’ kelimesi dilde bir şeyin ister aklî ister hissî olsun bozukluğunu, kirliliğini, seviyesizliğini basitliğini, nefret edilirliliğini, kötülüğünü, zararlılığını ve benzeri manaları ifade için kullanılır.⁵³ Kur’an’da; habîs, habise çoğul şekli olan habâis, habîsât ve habîsûn olarak on beş defa geçmektedir.

Kur’an’da geçen bu kelimelerle pis, kötü, çirkin, zararlı, şerli bozuk, haram, âdî, düşük, değersiz ve kerih olan varlıklar, mallar, insanlar, söz, fiil, amel ve davranışlar kastedilmiştir.⁵⁴

Kur’an’da “habîs” kavramının yer aldığı bazı ayetler:

“Yetimlere mallarını verin, temizi pis olanla değişmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin; zira bu büyük bir günahdır.” (Nisa 4/2) Bu ayette yetim malı habis kelimesiyle ifade edilmiştir.

“Ey iman edenler! Biliniz ki Allah’a ortak koşanlar pislige batmışlardır; artık onlar bu yıldan sonra Mescid-i Harâm’a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan endişe ederseniz, unutmayınız ki Allah size (dilerse) kendi lütfuyla bolluk verir. Allah bilendir, hikmetle yönetendir.” (Tevbe 9/28)

Bu ayette de Allah’a kulluk etmeyip O’na ortak koşanlar ve münafıklar habis kelimesiyle ifade edilmiştir.

2.1.9. Rics

Pis olmak, çirkin iş işlemek anlamındaki “rics” kökünden türemiş olan rics kelimesi sözlükte; pislik, necis, murdar, çirkin iş, işkence, cezayı gerektiren amel, küfür, lanet, günah, gazap, şeytan vesvesesi gibi manaları ifade etmektedir. Çoğulu ercas olan rics kavramı Kur’an’da on yedi ayette geçmektedir. Şirk, günah, öfke, azap, şekk, çirkin iş, kumar, alkollü içki, şans oyunları, dikili taşlar, ölü eti, akmış kan ve domuz eti bu davranışların Kur’anda (rics) olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Kur’an’da putların, münafıkların, kâfirlerin ve kalplerinde hastalık olanların “rics” olduğu bildirilmiştir.⁵⁵

Kur’an’da “rics” kavramının geçtiği ayetlerden bazıları:

---

⁵² İsmail Karagöz, “Habis”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 209.

⁵³ İbn Manzûr, “Lisânu’l-Arab”.

⁵⁴ Karagöz, “Habis”, 209.

⁵⁵ İsmail Karagöz, “Rics”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 557-558.

“Kim Allah’ın koyduğu yasaklara saygı gösterirse bu, rabbi katında kendisi için çok hayırlı olur. Size vahiy ile (haramlığı) bildirenlerin dışındaki hayvanları yemeniz helâl kılınmıştır. Öyleyse pislikten yani putlardan uzak durun ve asılsız sözden de kaçının.” (Hac 22/30)

“Yanlarına döndüğünüz zaman, onları hesaba çekmekten vazgeçesiniz diye size yemin billâh edecekler. Artık onlara ilişmeyin; zira onlar tiksiniyecek kimselerdir, işlemiş oldukları günahların karşılığı olarak varacakları yerde cehennemdir.” (Tevbe 9/95)

“Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerdir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.”(Mâide 5/90)

“De ki: Bana vahyedilen de, murdar et veya akıtılmış kan yahut domuz eti (pisliğin kendisidir) ya da günah işlenerek Allah’tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, bunu (haram dediğinizi) yiyecek kimse için yasaklanmış bir şey bulamıyorum. Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak şartıyla, kim (yasaklananlardan) yemek zorunda kalırsa, bilsin ki rabbin bağışlayan ve esirgeyendir.” (En’am 6/145)

Aşağılanmayı hak etmiş kişileri ve tiksiniyecek durumları nitelemek için kullanılan rics kelimesi, bu ayetlerde yetkin vasıflarla donatılıp üstün konumda tutulan insanın, insan psikolojisi açısından zararlı ve tiksinti uyandıracak durumlardan sakınması gerektiği mesajını vermektedir.⁵⁶

2.1.10. Cünah

İnsanlar arasındaki münasebetler, kişiyi haktan saptıran davranış anlamına gelir.⁵⁷ Kur’an’da “cünah” kelimesi çeşitli şekillerde yirmi iki yerde geçmekte ve darlık, sıkıntı, engel, günah, sakınca, sorumluluk anlamında kullanılmaktadır.⁵⁸

“Cünah” kavramının geçtiği bazı ayetler:

“Rabbininizden bir lütuf beklemenizde sizin için bir sakınca yoktur. Arafat’tan dalga dalga indiğinizde Meş’ar-i Haram’da Allah’ı zikredin; O’nu, size gösterdiği şekilde zikredin; kuşkusuz siz bundan önce yolunu şaşırmışlardan idiniz.” (Bakara 2/198)

“Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin sizi gafil avlamalarından korkarsanız namazı kısaltmanızda size bir sakınca yoktur. Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır.” (Nisâ 4/101)

⁵⁶ S. Zafer Kızıklı, “Rics”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 35: 87.

⁵⁷ El-İsfehani, “el-Müfredat fi Ğaribi’l-Kur’an”, 113.

⁵⁸ Muhammed Fuat Abdülbâkî, *el-Mu’cemü’l-müfrehes li-elfâzi’l-Kur’an’ı-Kerîm* (Kahire: Dârü’l-hadis, 1988), 113.

“Peygamber hanımlarına babaları, oğulları, erkek kardeşler, erkek kardeşlerinin oğulları, kadınları ve sahip buldukları hizmetçileri hakkında (perdesiz görüşmede) bir sakınca yoktur. Allah’a itaatsizlikten sakının. Kuşkusuz Allah her şeye tanıktır.” (Ahzâb 33/55)

Meallerini verdiğimiz ayetlerden anlaşıldığı üzere Kur’an-ı Kerim’de “günah” kavramı dini sorumluluk veya cezai yaptırım anlamında kullanılmaktadır. Ancak Türkçe de günah kavramı sanki, sayılan kötülükleri hepsini ya en azından bir çoğunu içine alan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Zira Türkçe lügatlerde günah dini bakımdan suç sayılan iş veya davranıştır.

2.1.11. Hûb

Sözlükte, deveyi alıkoymak, menetmek anlamlarına gelir. Sahibini sevaptan alıkoyduğu için günaha “hûb” denmiştir. Kur’an’da sadece bir ayette geçmektedir.

“Yetimlere mallarını verin, temiz pis olanla değişmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin; zira bu büyük bir günahdır.” (Nisa 4/2)

Hûb kavramı yetim malını haksız yere yemenin büyük günah olduğunu anlatırken kullanılmıştır.⁵⁹

2.1.12. Vizr

Vizr ağır yük yüklenmek ve günah işlemek anlamındaki “vzr” kökünden türemiştir. Sözlükte, ağırlık ve yük anlamındadır. Dinî terim olarak, sahibinin sırtında ağırlık ve yük olduğu için günahlara vizr denmiştir. Çoğulu evzârdır.⁶⁰ Farklı türevleriyle Kur’an’da yirmi yedi defa geçmiş olan vizr kavramı, genellikle manevi yük ve sorumluluk anlamında “ism” yerine kullanılmıştır.⁶¹ Bazı ayetlerde şu şekilde geçmektedir:

“Sonuç olarak, kıyamet gününde kendi günahlarını eksiksiz yükledikleri gibi bilgisizce saptırdıkları kimselerin günahlarından da yüklenmiş oldular. İşte gör, yükledikleri şey ne kötüdür!” (Nahl 16/25)

“Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü yüklenemez.” (Necm 53/38)

Sonuç olarak kelime anlamı yük olsa da bu anlamla irtibatlı olarak dinî literatürde günah ve dinî sorumluluk anlamında kullanıldığı görülmektedir.

⁵⁹ İsmail Karagöz, “Hûb”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 263.

⁶⁰ İsmail Karagöz, “Vizr”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 694.

⁶¹ Bebek, “Günah”, 14: 282-283.

2.1.13. Fısk

Arap dilinde bitki ve hayvanlarda bir yerden çıkmak, ayrılmak için kullanılan fısk kavramı, insanlar için ilk kez Kur'an tarafından kullanılmıştır.⁶² “Fısk; iftira, hırsızlık ve zina gibi haklarında had ve cezalandırmanın gerekli olduğu veya Hz. Peygamberden sahih yollarla gelen haberler yahut icmâ ile büyük günah olduğu sabit olan günahlardır.⁶³ Türevleriyle birlikte Kur'an'da on sekiz yerde geçmektedir.

“Fısk” kelimesinin Kur'an'da nasıl kullanılmış, onlara örnek verelim:

“Andolsun ki sana apaçık ayetler indirdik. Onları ancak fâsıklar inkâr eder.” (Bakara 2/99) “Lût'a da doğru hüküm yeteneği ve ilim verdik; onu çirkin şeyler yapan kasaba halkından kurtardık. Gerçekten onlar yoldan çıkmış kötü bir topluluktur.” (Enbiyâ 21/74)

“Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için, yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın.” (Hucurât 49/6)

“İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkanların ta kendileridir.” (Nûr 24/4)

Ayetlerde görüldüğü gibi “fısk” kavramı, hem küfrü hem de isyan olan inanç, söz ve davranışları ifade etmektedir.⁶⁴

2.1.14. Münker

Sözlükte çirkin, kötü, yadırganan şey anlamına gelen münker, ma'rufun zıddıdır. Dinî terim olarak, Allah'ın razı olmadığı, İslam'ın çirkin, kötü, günah ve haram olarak bildirdiği davranışlardır.⁶⁵

Kur'an'da “münker” kavramının kullanıldığı bazı ayetler:

“Sizden iyiye çağıran, doğruluğu emreden ve münkiri men eden bir cemaat olsun. İşte başarıya erişenler yalnız onlardır.” (Âl-i İmrân 3/104)

“Müminlerin erkekleri de kadınları da birbirlerinin velileridir; iyiliği teşvik eder, kötülükten alıkoyar, namazı kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve resulüne itaat ederler. İşte

⁶² El-İsfehani, “el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'an”, 425.

⁶³ Kadı Abdulcebbar, *el-Muhtasar fi Usûli'd-Dîn (Dinin Temel İlkeleri)* (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017), 116.

⁶⁴ Yaşar Nuri Öztürk, *İslam'da Büyük Günahlar* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1998), 47.

⁶⁵ Fikret Karaman, “Münker”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 437.

onları Allah merhametiyle kuşatacaktır. Kuşkusuz Allah güç ve hikmet sahibidir.” (Tevbe 9/71)

“İşledikleri kötülükten birbirlerini vazgeçirmeye çalışmıyorlardı. Yaptıkları ne fena idi!” (Mâide 5/79)

Ayetlerde görüldüğü gibi münker kavramı kötü, çirkin ve günah olan davranışları ifade eder.

2.1.15. Zulüm

Sözlükte bir şeyi kendine mahsus yerinden başka bir yere koymak, sınırı aşmak, doğru yoldan sapmak, meyletmek, hakkını vermemek, men etmek ve yapılmaması gereken bir davranışta bulunmak anlamlarını ifade eder.⁶⁶ Kur’an’da farklı türevleriyle iki yüz seksen dokuz defa geçen zulüm kelimesi, insanlar arasındaki olumsuz ilişkiyi ifade etmekte ve çoğunlukla Allah’a karşı görevlerde inkâr ve isyan olan söz, fiil ve davranışları ifade etmektedir. Zulmün en büyüğü ise Allah a şirk koşmaktır.⁶⁷

Konuyla ilgili bazı ayetlere bakalım:

“İnanıp da herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, İşte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır.” (En’am 6/82)

“Ey iman edenler! Alım satım, dostluk ve aracılığın olmadığı bir gün gelip çatmadan Allah’ın size verdiklerinden O’nun için harcama yapın. Kâfirler zalimlerin ta kendileridir.” (Bakara 2/254)

“Ey Âdem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz şeyden yiyin; ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz” (A’raf 7/19)

Ayetlerde de görüldüğü gibi zulüm öncelikle şirk, küfür, inkâr, günahkârlık gibi kötülükleri anlatır. Zulüm kavramı Kur’an’da tamamen olumsuz anlam ifade eder.

2.1.16. İsyân/ Ma’siyet

Sözlükte itaatsizlik, emre itaat etmemek, asi olmak, çekinmek ve azmak anlamında itaatin zıddıdır. Dinî terim olarak Allah ve resulünün emirlerine uymamak, itaat etmemek manalarına gelir. Kur’an’a göre isyanın bazısı küfür, bazısı da fîsk yani hatadır.⁶⁸

Konu ile ilgili bazı ayetler:

---

⁶⁶ İsmail Karagöz, “Zulüm”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 719.

⁶⁷ Yılmaz, “Kur’an’da Büyük Günah Kavramı”, 271.

⁶⁸ İsmail Karagöz, “İsyân”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 341.

“(Bu) sadece Allah’tan olanı tebliğ ve O’nun Risalet’idir. Ve kim Allah’a ve O’nun Resûlüne asi olursa, bundan sonra muhakkak ki onun için, içinde ebediyen kalacağı cehennem ateşi vardır.” (Cin 72/23)

“Allah ve resulü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mümin erkek ve hiçbir mümin kadının için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakkı yoktur. Kim Allah’a ve resulüne karşı gelirse şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır.” (Ahzâb 33/36)

“Küfür yoluna sapıp peygamberi dinlemeyenler o gün, Allah’tan hiçbir haberi gizleyemez hale düşerek yerin altında kaybolmayı temenni ederler.” (Nisâ 4/42)

Ayetlerde isyan peygamberin Allah’tan aldığı ilahi gerçekleri (ayetleri) kabul etmemek, şirk ve küfürde ısrar etmek anlamlarına gelmektedir.

2.1.17. Tuğyan

Sözlükte haddi aşmak, azmak, zulüm ve küfürde çok ileri gitmek, isyan etmek anlamlarına gelen tuğyan kelimesi, Kur’an’da Allah’a ve Peygamber’e hüürnetsizlik ve saygısızlık etmek, haddi aşmak, azgınlık yapmak, insanları yoldan çıkarmak manalarında türevleriyle birlikte kırk ayrı yerde geçmiştir.⁶⁹

“Tuğyan” kelimesinin kullanıldığı bazı ayetler:

“De ki: Ey Ehl-i Kitap! Siz Tevrat’ı İncil’i ve Rabbinizden size indirileni doğru dürüst uygulamadıkça tuttuğunuz yol yol değildir. Rabbinden sana indirilen, onlardan birçoğunun azgınlığını ve inkârcılığını kuşkusuz arttıracaktır. Kâfirler topluluğu yüzünden üzölme.” (Mâide 5/68)

“Eğer onlara merhamet edip de içine düştükleri sıkıntıyı gidersek yine de büyüklük taslayarak yanlış yollarına dalıp giderler.” (Mü’minûn 23/75)

“Yahudiler, Allah’ın eli bağlanmış! dediler. Asıl kendi elleri bağlanmıştır ve söyledikleri yüzünden lânetlenmişlerdir. Aksine O’nun iki eli de açıktır, dilediği gibi verir. Rabbinden sana indirilen, onlardan birçoğunun azgınlığını ve inkârcılığını kuşkusuz arttıracaktır. Onların arasına kıyamete kadar sürecek düşmanlık ve kin saldık. Ne zaman savaş ateşini tutuşturmuşlarsa Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuk için çaba harcarlar; Allah ise bozguncuları sevmez.” (Mâide 5/64)

Bu ayetlerde tuğyan kelimesi küfür ve sapıklığa delalet eder.

⁶⁹ Yılmaz, “Kur’an’da Büyük Günah Kavramı”, 271.

2.1.18. Fücûr

Fücûr günaha dalmak, azmak, azgınlaşmak, inkâr etmek, isyan etmek gibi anlamları ifade eder.⁷⁰ Kur'an'da çeşitli şekillerde iman, ibadet, itaat ve takvanın zıddı olarak kullanılmıştır.⁷¹

Kur'an'da "fücür" kelimesinin geçtiği bazı ayetler:

"Yoksa inanıp erdemli ve düzgün işler yapanları yeryüzünde fesat çıkaranlarla bir mi tutacaktık? Yahut günah işlemekten sakınanları günaha batanlar gibi mi sayacaktık?" (Sâd 38/28)

"Doğrusu şudur ki, günahkârların yazısı muhakkak siccindedir." (Mutaffifîn 83/7)

"Kâfirler, günaha dadananlar ise yakıcı bir ateş içindedirler." (İnfitâr 82/14)

Ayetlerde görüldüğü gibi fücûr suçunu işleyenlerin tevbe etmemeleri halinde kâfirlerle birlikte cehenneme girecekleri ifade edilir.

2.1.19. Dalâlet

Dalâlet, gizlemek, unutmak, kaybolmak, telef olmak, sapmak ve doğru yolu bulamamak gibi anlamları ifade eder. Dini literatürde ise delâlet kelimesi hidayet ve irşadın zıddı olup,⁷² doğru yoldan kasten veya unutarak az ya da çok ayrılmaya denir.⁷³ Kur'an-ı Kerim'de müşaklalarıyla birlikte iki yüz on sekiz defa geçen dalâlet kavramı, daha çok hidayet zıddı olarak "küfür ve inkârı kapsayan sapıklık" anlamında kullanılır. Kur'an-ı Kerim'de hakkın dışında kalan her şey dalâlet olarak görülür.⁷⁴

Dalâlet kavramının geçtiği bazı ayetler:

"Doğruya karşılık dalâleti satın alanlar işte onlardır. Bu sebeple ticaretleri kâr etmemiş ve doğru yolu da bulamamışlardır." (Bakara 2/16)

"Ey iman edenler! Allah'a, peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba iman edin. Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr eden kimse iyice sapıtmıştır." (Nisa 4/136)

"İşte bunlar Allah'ın yarattıklarıdır; şimdi gösterin bana, O'ndan başkası ne yaratmış! Hayır, zalimler açık bir sapkınlık içindedirler." (Lokmân 31/11)

⁷⁰ El-İsfehani, "el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'an", 418.

⁷¹ İsmail Karagöz, "Fücûr", *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 189.

⁷² Cihat Tunç, "Dalâlet", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 8: 428.

⁷³ Ramazan Altıntaş, *Kur'an'da Hidayet ve Dalâlet* (İstanbul: Yıldızlar Matbacılık, 1995), 271.

⁷⁴ Hulusi Arslan - Mustafa Bozkurt, *Sistemik Kelam* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015), 244.

Ayetlerde görüldüğü gibi dalâlet sapmak ve doğru yoldan ayrılmak anlamlarını ifade etmektedir.

2.1.20. Sû'

Sözlükte, birisine hoşlanmayacağı bir şeyi yapmak ve üzücü davranışta bulunmak anlamına gelen “sû” ıstılahta, malını, eşini, çocuklarını, dostlarını, sıhhatini ve itibarını kaybetmesi gibi insanı üzen her şeye dendiği gibi; aklın ve dinin çirkin gördüğü, dünya veya ahirette failini üzen, zarara sokan ve cezaya maruz bırakan her türlü inanç, söz, fiil ve davranışlar anlamına da gelir.⁷⁵

Kelimeye kötü ve çirkin fiil olarak baktığımızda iyinin zıddı olup, kusur ve ceza gerektiren günah anlamına gelir. Bu kelime insanlara karşı işlenen kötülükleri barındırmakla beraber Allah'a karşı işlenen günahları da içermektedir. Kur'an'da “seyyi'e” formuyla kullanılan itaatsizlik, kötü, fena bir fiil olan seyy'e kelimesi eziyet etmek, zina fiilinde bulunmak, haksızlık, zulmetme ve adam öldürme olduğu zaman topluma yani insanlara karşı işlenen bir fiil konumunda olurken, Allah'a karşı kin besleme, küfürde bulunma da yaratana karşı yapılan günahlar kapsamındadır.⁷⁶

Kur'an'-ı Kerimden sû' ile ilgili bazı ayetlere örnek verelim:

“Kim bir kötülük yapar veya nefesine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok yarlıgayıcı ve esirgeyici bulacaktır.” (Nisa 4/110) Bu ayette sû' kelimesi insanlara verilen her türlü zararı ifade etmektedir.

“Allah kötü sözün açığa vurulmasını sevmez; ancak haksızlığa uğrayan başka. Allah her şeyi işitmekte ve bilmektedir. Bir iyiliği açıklar veya gizlerseniz yahut bir kötülüğü affederseniz şüphesiz Allah da ziyadesiyle affedicidir; O her şeye kadirdir.” (Nisa 4/148-149) Bu ayette ise sû' kelimesi çirkin söz anlamını ifade etmektedir.

2.1.21. Fesâd

Fesâd, sözlükte bir şeyin önceden düzgün, düzenli ve yararlı iken sonradan bu niteliklerini kaybedip bozulması, bir kimsenin itidal ve doğruluktan sapması,⁷⁷ karışıklık, zulüm, kuraklık ve kıtlık anlamlarına gelir.⁷⁸ Fesede, kökünden türemiş, değişme ve tabiatını

⁷⁵ İsmail Karagöz, “Sû”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 597.

⁷⁶ Solmaz, *Ebu Mansur Muhammed Maturidi'de Günah Meselesi*, 157.

⁷⁷ İlhan Kutluer, “Fesad”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 12: 421.

⁷⁸ İsmail Karagöz, “Fesâd”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 177.

kaybetme anlamlarına da gelen bir isimdir. Fesad, fiillerde kullanıldığında iyi, düzgün, uygun ve faydalı olanın zıddıdır.⁷⁹

Fesâd kavramı Kur'an'da isim ve fiil olarak on dört ayette geçmekte ve genel olarak, fert ve toplumun, yeryüzü ve çevrenin, barış ve huzur ortamının, mal, can ve namus güvenliğinin bozulmasını ve yok olmasını; şirk, küfür ve isyan olan inanç, söz, fiil ve davranışları ifade eder.⁸⁰

Fesâd kavramının bazı ayetlerde ki kullanımına bakalım:

“Bu gibileri, iş başına geçti mi, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya, ekonomik ve sosyal düzeni bozmaya çalışırlar. Ama Allah bozgunculuğu sevmez.” (Bakara 2/205)

“İnsanlar kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah ‘dönüş yapınlar diye’ işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor.” (Rûm 30/41)

“Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka tanrılar bulunsaydı kesinlikle yerin göğün düzeni bozulurdu. Demek ki arşın rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehdir.” (Enbiyâ 21/22)

Ayetlerde “fesâd” kavramı toplum düzenini bozma, başkalarına zarar verme ve kamu vicdanını yaralama anlamlarını ifade etmektedir.

Kur'an'ın günah kavramını ifade etmek için kullandığı kelime ve deyimler incelendiğinde bunların hemen hepsinde, "bütünden ayrılış, bütüne ters düşme, kaos, karanlık, kötüye ve çirkinliğe yenik düşme" gibi keyfiyetlerin esas olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda bu kelimelerin her biri insanın yaptığı hatanın sebebinin ve psikolojik alt yapısını, hatanın yapılaş mantığını veya günahın arkasında yatan niyeti açıklamaktadır. Bir başka deyişle günahı ifade eden her bir kelime hatanın nasıl bir hata olduğunu ortaya koymaktadır.⁸¹

Kur'an'da günah anlamına gelecek bu kadar farklı kavramın kullanılması günahların hepsini aynı kefeye koymanın mümkün olmadığını ve çeşitli türlerinin olduğunu göstermektedir. Bunlardan hangilerinin büyük günah olduğu noktasında kesin bir belirlemenin yapılamayacağı ancak ilke düzeyinde emir ve yasaklara aykırı olup yapılmasına ceza öngörülen eylemlerin büyük günah kapsamına girebileceği söylenebilir.

---

⁷⁹ Bekir Topaloğlu - Hayreddin Karaman, “Arapça Türkçe Yeni Kamus” (İstanbul: Elif Ofset, 1987), 318.

⁸⁰ Karagöz, “Fesâd”, 178.

⁸¹ Bebek, “Günah”, 14: 282-284.

2.2. Hadislerde Günah Kavramı

Hadis ve sünnet her Müslümanın dinî hayatında önemlidir. Çünkü Hz. Peygamber “Size iki şey bırakıyorum, bunlara uyduğunuz müddetçe dalâlete düşmezsiniz; Allah’ın kitabı ve benim sünnetim.” buyurmuştur. Ümmetini her şeyden çok seven o yüce peygamber, ilahî emir ve nehiyleri onlara iletmiş ve her türlü eza, cefa ve hakaretlere maruz kalmasına rağmen ilahî emir ve yasakları yaşam alanında tatbik edip en güzel örnek olmuştur. Ümmetine de günahları bildirip onları uyarmıştır. Hadislerde günah genellikle şu hadis üzerinden tarif edilmiştir: Nevvas İbn Sem’an (r.a.) bir gün Resulullah’a iyilik ve günah nedir diye sorar. Hz. Peygamber(s.a.v.)’de ona şöyle cevap verir: “İyilik, nefsinin kendisine ısındığı, kalbinin mutmain olduğu; huzura erdiği şeydir ve ahlakın güzel olmasıdır. Günah ise kalbini tırmalayıp, insanların duyup öğrenmesinden hoşlanmadığın şeylerdir.”⁸² Günah bu dünyada insana hem manevi, hem de maddi olarak eziyet veren, insanın utanmasına yol açan, kişiliğini zedeleyen ferdi içtimaî, sosyal ekonomik boyutları olan davranışlardır.

Büyük günahların hadis kaynaklarında şu şekilde de tasnif edildiği görülmektedir:

a) Cezasının büyüklüğünden ve helak edici özelliğinden açıkça bahsedilen günahlar: Allah' a ortak koşmak, anne babaya isyan etmek veya lanet edip sövmek, yalan yere şahitlik etmek, yalan konuşmak, haksız yere adam öldürmek, akraba ile ilişkileri kesmek, savaştan kaçmak, yetim malı yemek, tefecilik, masum Müslüman kadınlara iftira etmek, içki içmek gibi fiiller.⁸³

b) Laneti veya gazabı gerektiren yahut işlendiği günah için şiddetli korkutma, tehdit bildirilen günahlar: Böbürlenerek cübbe ve paltoları sallamak, başa kakmak suretiyle ikramda bulunmak, yalan yemin ile mal satmak, yoksul halde iken kibirlenmek, akrabalar ile ilişkisi kesmek, sihre inanmak, kâhinlik yapmak.⁸⁴

Büyük günahın neleri kapsadığıyla ilgili bazı hadisleri inceleyelim:

Ebû Hüreyre’den (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz (s.a.v.)

- Helak edici şu yedi günahtan sakının, buyurdu;
- Ey Allah’ın Resûlü, bunlar nelerdir, diye sordular. Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

---

⁸² Sünen-i Darimî, Büyü 2, Müslim, Birr 5

⁸³ Muhyiddin En-Nevevi, *Riyâzü’s-sâlihîn* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), 1: 331.

⁸⁴ İbn Hacer El-Heytarni, *İslam’da Helaller ve Haramlar: Büyük Günahlar* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1970), 12.

- Allah'a ortak koşmak, büyü yapmak, hukukun gerektirdiğinin dışında Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı bir kimseyi öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, düşman ile savaş yapılırken kaçmak, evli ve hiçbir şeyden haberi olmayan namuslu mümin bir kadına zina iftirası atmaktır, buyurdu.⁸⁵

Hadislerde belirtildiği üzere şirk, günahların başında gelir. Allah'a şirk koşma günahını işleyenlerin, Allah (c.c.) tarafından affedilmeyeceği ve kâfirlerin ebedi olarak cehennem azabına atılacağı belirtilir. Çünkü şirk, Allah'a ulûhiyetinde, sıfatlarında ve fiillerinde eşinin ve ortağının bulunduğunu iddia etmektir.⁸⁶ Kur'an bunun büyük bir zulüm olduğuna dikkat çeker.⁸⁷

Hasiste geçen yedi günahın biri de büyü (sihir) yapmaktır. Sihir, insanları basit inanç ve düşüncelerle oyalayıp onları gerçek Allah inancından uzaklaştırıp ilkel ve akıl dışı anlayışlara sürüklemektedir. Bu da bir nevi hilekârlıktan öte bir durum değildir. İnsan ruhunda aldatici etki meydana getirmektir. Sihir yapan ve yaptırmanın cezası ahirette ağır olacağı belirtilmektedir.

Hadiste geçen diğer bir günah da haksız yere adam öldürmektir. Her insan Müslüman olsun veya olmasın Allah'ın kulu ve emaneti olup yaşama hakkı vardır ve buna kimse engel olamaz. Zira yüce Allah, gerek İslam'dan önce göndermiş olduğu bütün dinlerde, gerekse son din olan İslam dinin de insan hayatının kutsallığına işaret etmiş, bir insan hayatının yok olmasını tüm insanlığın yok olmasına eş değer görmüştür. Başka bir hadiste de bunu açıkça görüyoruz: "Muhakkak ki bir müminin katledilmesi Allah katında dünyanın yok olmasından daha büyüktür."⁸⁸ İnsanlar arasında din, dil ve ırk ayrımı yoktur. Haksız yere adam öldüren kimse büyük günah işlemiştir. Bu dünyada da ahirette de cezasını görecektir.

Yedi büyük günahın biri olan yetim malı yiyenlerin durumlarını Allah Teâlâ açıkça belirtmiştir: "Yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş dolduruyorlar. Zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir." (Nisa 4/10) Bu ayetten anlıyoruz ki bize emanet olan yetimlerin haklarının yenmesi durumunda bunun ahirette cezası büyük olacaktır.

---

⁸⁵ Müslim, İman, 141-142

⁸⁶ Kılavuz, *İman Küfür Sınırı*, 75.

⁸⁷ Macit Nadim, *Kur'an ve Hadise Göre Şirk ve Müşrik Toplum* (Konya: Damla Matbaacılık ve Ticaret, 1992), 30-40.

⁸⁸ İbn Mâce, Diyât 1, Tirmizî, Diyât 7

Diğer bir günah ise haksız kazanç olan faizdir. Kur'an ve hadis faizi, günah kapsamına almıştır. Kur'an'da faiz yiyenlerin ebedi ateşte olduğu şu ayette belirtilmektedir: "Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu onların: 'Alışveriş de faiz gibidir' demelerinden dolayıdır. Oysa Allah, alışverişini helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan kime Rabbinden bir öğüt gelirse faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah'a kalmıştır. Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedi kalacaklardır." (Bakara 2/275)

Allah Teâlâ inkâr edenlerle savaşırken savaş meydanından kaçılmamasını istemiştir: "Ey iman edenler! İnkâr edenlerle savaşta karşı karşıya gelince onlara arkanızı dönüp kaçmayın." (Enfâl 8/15) Vatan için savaşmak ve bu yolda şehit olmak yüce bir şereftir. Bu sebeple dinimizce savaş meydanından kaçmak büyük günah kapsamında sayılmış, cezası ise azap ve cehennem olarak belirlenmiştir.

Hadiste belirtilen büyük günahlardan sonuncusu olan iftira son derece kötü ve tahrip edici bir durumdur. Bu iftira, namuslu mümin bir kadına yapılırsa insan şeref ve haysiyetini ayaklar altına almaktan öte gitmez. İftira İslam' da üzerinde oldukça fazla durulan bir konudur. Birçok ayet de, iftiranın özelliğinden ve onun Allah'ın nezdinde sevilmeyen ve günah olan bir davranış olduğundan bahseder. Allah Teâlâ bir ayette şöyle buyurur: "Mümin erkek ve kadınlara işlemedikleri bir günahla eziyet edenler (onlara iftira atanlar), doğrusu açık bir günah yüklenmişlerdir." (Ahzap 33/38) İftiranın en ağırı namus üzerine atılan iftiradır.

Kur'an'ı Kerim ve hadis-i şeriflerde günah olan eylemler yasaklanmıştır ama günah belli sayı ile sınırlandırılmamıştır. Büyük günahların sayıldığı birçok hadis-i şerif vardır. Bu hadislerin amacı, büyük günahları sayısını belirtmek değildir.⁸⁹ Ancak "İbn Mes'ud dört, Abdullah b. Ömer yedi, Abdullah b. Amr dokuz, Abdullah İbn Abbas ise yetmiş yakın büyük günah olduğunu söylemiştir. Fakat İbn Abbas, tövbe ile büyük günah kalmayacağını, ısrar edince de küçük günahın büyük günaha dönüşeceğini, Allah'a isyan olan her şeyin büyük günah olduğunu söylemiştir."⁹⁰ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) müminleri günahlara karşı uyarılmış Allah'ın emirlerine ve yasaklarına karşı dikkat etmelerini ve önemsiz gibi görünen günahlardan sakınmalarını istemiştir. Bununla ilgili bir hadis-i şerif şöyledir: "Ey

⁸⁹ Ataman, *Razi'nin "Tefsir-i Kebir'ine Göre Büyük Günah İşleyenlerin Dünya ve Ahiretteki Durumları*, 13.

⁹⁰ İbn Kesir, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim (Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri)* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989), 268.

Aişe, önemsiz gibi görünen günahlardan sakın! Çünkü bu günahlar için, Allah tarafından görevlendirilmiş bir görevli vardır. Çünkü küçük günahlar insanda bir araya gelince onu helak eder.”⁹¹

Büyük günahla ilgili diğer hadis-i şerifler bazı hususları bu kapsamda belirtmektedir. Allah’a ortak koşmanın ve ana babaya isyan etmenin günahların en büyüğü olduğunu söyleyen Hz. Peygamber (s.a.v.), ayakta iken oturmuş ve üç defa: Yalan sözden sakınınız demiştir.⁹²

“Kim yalan sözü ve onunla amel etmeyi ve cehaleti bırakmazsa; onun yemeyi içmeyi bırakmasına Allah’ın ihtiyacı yoktur.”⁹³

“Dört şey kimde bulunursa o kimse halis münafık olur. Kimde onlardan bir parça bulunursa onu terk edinceye kadar o kimsede nifaktan bir parça bulunur.

1. Emanet edildiği zaman ihanet eder.
2. Konuştuğunda yalan söyler.
3. Söz verdiğinde cayar.
4. Düşmanlık ettiğinde haktan ayrılır.”⁹⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.) “benim adıma yalan söz söylemek başkaları adına yalan söz söylemek gibi değildir. Kim kasten benim adıma yalan söz söylerse cehennemdeki yerini hazırlasın.”⁹⁵ Hadis-i şeriften anlıyoruz ki Peygamberimize yapılan yalan isnadı affedilir değildir, sonu cehennemdir. “Yüce Allah’ın kıyamet gününde konuşmayıp onları temize çıkarmayıp acı azabı tattıracağı üç insan grubu vardır. Bunlar elbisesini kibirle yerlere süren, verdiği başa kalkan, diğer biri de ticaretini yalan yeminle artıran kişidir.”⁹⁶ İnsanları aldatmak kastıyla yapılan yeminin sonucunun cehennem azabı olduğu bildirilmektedir. Çünkü yalan yere yemin sadece ferdî bir durum değil, karşıdaki insana da zarar veren kötü bir haslettir. Müslüman sözüyle, özüyle her türlü yalandan uzak olmalıdır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) ana ve baba ile ilgili başka bir hadisinde şöyle buyurmuştur: Bir kimsenin anne babasına sövmesi büyük günahlardandır. Sahabe; Ey Allah’ın elçisi! Hiç insan anne ve babasına söver mi? dediler.

---

⁹¹ İbn-i Mace, Zühd 29

⁹² Buhârî, Edeb 6, Müslim, İman 143

⁹³ Buhârî, Savm 8

⁹⁴ Buhârî, İman 24

⁹⁵ Buhârî, İlim

⁹⁶ Müslim, İman 171, Ebu Dâvûd, Libâs, 25

Hız. Peygamber (s.a.v.); Evet, bir adamın babasına söver, o da onun babasına söver. Adamın anasına söver, o da onun anasına söver buyurmuştur.⁹⁷ Allah Rasulü sövmeyi büyük günahlar arasında zikretmiştir. Çünkü anne ve baba insanın doğmasında, yetiştirilmesinde terbiye edilmesinde ve topluma yararlı insan haline getirilmesinde etkili olan insanlardır. Her türlü fedakârlıkta bulunan ve bunları karşılık beklemeden yapan o insanlar, sövölmek veya asi davranılmak için yaratılmamışlardır. Resulullah (s.a.v.) “Anne, babasından birinin veya ikisinin ihtiyarlıklarına yetişip de cennete girmeyenin burnu sürtölsün”⁹⁸ buyurmuştur. Anne babaya yapılacak hizmet ve itaat kişinin cenneti kazanmasına bir sebeptir. Bu hadisteki vurgulanan bir nokta da diğđer tarafı tahrik edip sövmenin, karşı taraftaki insanda da aynı duyguları uyandırıp onu da günaha süröklemesidir. Burada ikinci ve daha fazla kişi olaya karışarak günah olan davranış toplumsal boyuta ulaşır.⁹⁹

İntihar etmek de büyük günahdır. Hız. Peygamber (s.a.v.) “kendisini demir parçasıyla vurarak öldüren cehennemde olacaktır” buyurmuştur. Allahu Teâlâ zehir içmek suretiyle kendini öldüren kimse için, zehir elinde ve cehennem ateşinde ebedi ve daimi olarak o zehri içeceğini bildirir.”¹⁰⁰ İntihar etmenin cezasının ahirette ebedi azap çekmek olduğunu göröyoruz. Çünkü insanın yaşama hakkı Allah tarafından lütfedilmiş olup belli kayıt ve şartlarla kullanımını insana devrettiği birer emanettir. İntihar etme de bu emanete karşı gelmedir.

Müslim’in rivayet ettiği bir hadiste de Hız. Peygamberimiz (s.a.v.) “Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez.” buyurmuştur. Resulullah’ın diğđer bir hadisi de bu hadisi açıklar niteliktedir. “Kibir hakkı inkâr ve insanları hakir görmektir.”¹⁰¹

İslam’a göre büyük ve yüce olan yalnız Allah’tır. Kulun kibirlenmesi ise Allahu Teâlâ’ya karşı saygısızlıktır. Kibir, insanın adalet şefkat ve sevgi gibi duygularını zedeler, insanlar arasında kin, nefret doğurur ve toplumsal kaynaşmayı önler. Kibir cennete girmeye engeldir.

Büyük günahlardan biri de riyakârlıktır. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: “Her kim yaptığıını işittirirse, Allah o kimseyi işittirir. Her kim riya yaparsa, Allah da onun

---

⁹⁷ Müslim, İman 146, Buhârî, Edeb 4

⁹⁸ Müslim, Birr 9-10

⁹⁹ Ataman, *Razi’nin “Tefsir-i Kebir’ine Göre Büyük Günah İşleyenlerin Dünya ve Ahiretteki Durumları*, 14-15.

¹⁰⁰ Buhârî, Tıb 56

¹⁰¹ Müslim, İman, 147, Ebû Dâvûd, Edeb, 29

iç yüzünü meydana çıkarır.”¹⁰² Riyakârlık, Allah’ın rızasını gözetmek değil, dindar görünmek için ibadet etmek, cömert bilinmek için sadaka vermek, âlim ve bilgili denmesi için ilim öğrenmektir. Yani insanlar arasında çıkar sağlayarak şan ve şöhrete ulaşmak için yapılan amellerdir. Hâlbuki yapılan amellerde, insanların övgüsü, isteği, korkusu ve yargısı değil Allah’ın rızası merkeze alınmalıdır. Çünkü insanları aldatıp ilimlerini ve mallarını başkalarına gösteriş için sarf edenler bu dünyada çıkar sağlasa da ahirette yüz üstü cehenneme sürükleneceklerdir.

Büyük günahlardan bir diğeri de içki içmektir. Hz. Peygamber (s.a.v.): “İçkiye müdavim olan kimse puta tapanlar gibidir.”¹⁰³ buyurmuştur. Ruh ve bedensel olarak içkinin çeşitli hastalıklara yol açtığı tıbben kanıtlanmıştır. İçki fertte ve toplum bünyesinde de büyük sorunlara yol açar. Çünkü içki kötülüklerin anasıdır. Sarhoş olan kişinin fiillerine bakıldığında bu daha açık bir şekilde anlaşılır. Hz. Peygamber (s.a.v.) içkiyi şirk gibi görmüştür. Diğer bir hadiste de Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Anne babaya karşı gelen, kaderi inkâr eden ve şarap içen cennete giremez.”¹⁰⁴

Hırsızlık da büyük günah kapsamında bir fiildir. Hırsızlık haksız yere bir başkasının malını, parasını ele geçirmektir. İslam’ın hoş görmediği hem ceza hukuku hem de ahlak kuralları ile yasakladığı bir davranıştır. Hırsızlık suçunu işleyen kimse iki büyük günah işlemiş olur: birincisi toplum düzenini bozarak haksız kazanç elde etmek, ikincisi kul hakkını ihlal etmektir. İslam dini bu çirkin davranışın önüne geçmek için ağır ceza koymuştur. Rasulullah (s.a.v.) bu konuda şöyle buyurmuştur: “Eğer Muhammed kızı Fatıma dahi hırsızlık yapsa elbette onun da elini keserdim.”¹⁰⁵ Çünkü İslam dinin de adalet, hukuk ve toplum huzuru önemlidir.

Falcı ve kâhinlere inanıp zan üzere hareket etmek de büyük günahlar arasındadır. “Kim bir kâhini ya da falcıyı görür de onun dediğine inanırsa muhakkak ki Kitap ve Vahyi inkâr etmiş olur.”¹⁰⁶ Falcılık bir çeşit gaybdan haber vermedir. Dinimiz falcılık ve kâhinliği kesinlikle yasaklamıştır. Çünkü Kur’an’da gaybı Allah’tan başka kimsenin bilemeyeceği, peygamberlerin ve meleklerin de kendilerine vahyedilmedikçe gaybdan haber

---

¹⁰² Müslim, Zühd, 38

¹⁰³ Müslim, İman, 100, Nesâî, Zekat, 69

¹⁰⁴ Nesâî, Zekat, 69

¹⁰⁵ Buhârî, Enbiyâ, 54, Müslim, Hudûd, 6

¹⁰⁶ Ebu Dâvûd, Tıb, 3904

veremeyecekleri açıkça bildirilir. “De ki: Göklerde ve yerde olan gaybı Allah’tan başka bilen yoktur.” (Neml 27/65) İnsanın bilgisi ve enerjisi sınırlıdır.

Zekât İslam’ın beş temel şartından biridir. Kur’an-ı Kerim’de namazdan sonra sık sık zikredilen ve farz-ı ayn olan bir ibadettir. Zekât emrini yerine getirmeyen zengin, fakirin hakkını gasp etmiş olur ve ahirette cezasını bulur.¹⁰⁷ Çünkü zekât sosyal hayatın istinat noktasıdır. Zekât emrinin yerine getirilmediği toplumda ictimai huzur, fertler arasında birlik ve beraberlik sağlanamaz. Fakir ve zengin arasında yardımlaşma ve dayanışma ortadan kalkar.

Bu hadislerden de anlaşılıyor ki günahların bireysel, toplumsal, sosyolojik ve psikolojik zararları vardır. Günah işleme anlayışı toplumu kaosa, huzursuzluğa ve felakete götürür. Zira günah bazen kendi hakkına, bazen başkalarının hakkına, bazen de Allah Teâlâ’nın emir ve yasaklarına başkaldırır. İnsan fitratında günah işlemeye temayül vardır. Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadisin de şöyle buyurmuştur: Âdem oğlunun hepsi günah işler. Günah işleyenlerin en hayırlısı ise tövbe edenlerdir.”¹⁰⁸ Önemli olan günaha doğru bir temayül ve temas olduğunda ondan hemen uzaklaşıp, Allah’a yönelerek bir daha o günaha düşmemek üzere tövbe etmek ve gerekli tedbirleri de almak gerekir. Yani günaha ısrarcı olunmamalı ve bir an önce istiğfarda bulunulmalıdır.

---

¹⁰⁷ Ataman, *Razi’nin “Tefsir-i Kebir’ine Göre Büyük Günah İşleyenlerin Dünya ve Ahiretteki Durumları*, 16.

¹⁰⁸ İbn Mâce, *Zühd*, 30

İKİNCİ BÖLÜM

KELÂMDA BÜYÜK GÜNAH MESELESİ

1. BÜYÜK GÜNAHLA İLGİLİ TARTIŞMALARIN ORTAYA ÇIKIŞI

Hz. Peygamber'in, İslâm dinini tebliğ etmek ve yeni kurduğu İslam devletinin liderliğini yerine getirmek şeklinde iki temel görevi bulunmaktaydı. Bu görevlerden ilki yani nübüvvet vazifesi O'nun vefatıyla sona ermiş, Kur'an'ın ifadesiyle yeni bir elçinin gönderilmeyeceği bir döneme girilmiş oldu. Ancak Müslüman toplumun devlet başkanı olması gerekli idi. Bunda dolayı Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte devlet başkanının kim olacağı, bunun belirlenmesinde nasıl bir ölçünün esas alınması gerektiği gibi hususlar gündeme gelmiş, hicri birinci asırdan itibaren bu meseleye istinaden pek çok ihtilaf zuhur etmiştir.¹⁰⁹

Hz. Peygamber, devleti yönetecek kimseyi belirtmeden veya yazılı bir vasiyette bulunmadan vefat etti. Önceden belirlenmiş bir halifenin bulunmayışı nedeniyle Hz. Peygamber'in vefatının hemen akabinde Müslümanlar kendilerini yönetecek ve Hz. Peygamber'e halef olacak bir lider seçme telaşına düştüler. Nitekim Saidoğulları gölgeğinde toplanan Ensar, burada kendilerine bir lider seçmek için tartışıyorlardı. Bu tartışmayı haber alan Hz. Ebû Bekir ve Hz Ömer hemen oraya gitmiş¹¹⁰ ve tartışmaya dâhil olmuştur. Ensar Hz. Ebû Bekir'in rivayet ettiği "İmamlar Kureyş'tendir."¹¹¹ hadisi sebebiyle hilafet konusundaki iddialarından vazgeçmişlerdir. Daha sonra Hz. Ebû Bekir ilk halife olarak seçilmiş ve kendisine biat edilmiştir ama bu durum, o sırada Hz. Peygamber'in defin işleri ile meşgul olan Haşimoğulları tarafından hoş karşılanmamıştır.

Hz. Ebu Bekir halife olduğu zaman Arabistan'ın önemli bir bölümü sorunlu bir durumdaydı. Kabilelerini içindeki eski konumlarına yeniden kavuşturmak için peygamberlik iddiasında bulunup irtidat edenlerin yanı sıra, Medine merkezli sosyal ve hukuki bir devletin yönetimi altında yaşamak istemeyen bedevi kitleleri de İslam devletine zekât

---

¹⁰⁹ Halil İbrahim Bulut, *İslam Mezhepleri Tarihi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 136.

¹¹⁰ Hulusi Arslan, *Kelâm Tarihi ve Ekolleri*, 2. (Malatya: Protech Matbaa ve Reklam Hizmetlei, 2018), 36.

¹¹¹ Ebû Abdillâh Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 421.

vermeyeceklerini söyleyerek başkaldırmışlardı. “Hz. Peygamber’e verdikleri sözü tuttuklarını, fakat Ebu Bekir’e herhangi bir söz vermediklerini, bundan dolayı bu dinde kalıp kalmama veya zekât verip vermeme hususunda serbest olduklarını iddia etmişlerdi.”¹¹²

Zekât vermek istemeyenler “Onların mallarından kendilerini temizleyeceğin ve tezkiye edeceğin bir miktar sadaka (zekât) al. Onlar için dua et...” (Tevbe 9/103) ayetini delil olarak kullanıyorlardı. Hz. Ebu Bekir’in zekât vermek istemeyenlerle savaşıma kararına Hz. Ömer “Ben insanlarla “la ilahe illallah” deyinceye kadar savaşmakla emrolundum; bunu diyen kimse, Allah’ın hakkı hariç, canını ve malını benden korumuştur.”¹¹³ hadisini söyleyerek itiraz etmiştir. Hz. Ebu Bekir “Şayet tevbe edip namazı kılar ve zekâtlarını verirlerse o zaman onları serbest bırakınız...” (Tevbe 9/5) Ayetini söyleyerek namazla zekâtın arasını ayırmayacağını ifade etmişti. Sahabeler de Ebu Bekir’in kararının doğruluğuna inandılar.¹¹⁴

Hz. Ömer dönemindeki idare tarzı adalet, takva ve disiplin anlayışına dayalı olarak şekillenmiş olduğundan dolayı bu dönemde Müslümanlar arasında kitlesel bazda her hangi bir sorun yaşanmamıştır. “Irak, Suriye ve daha sonraları da Mısır’daki fetihler sonucu, ‘gayr-ı müslimler’ ile onların sahip oldukları ‘topraklar’, Müslümanların karşısına, bir ganimet problemi olarak çıkmıştır.”¹¹⁵ Başta Bilal Habeşi olmak üzere birçok kişi toprakların “...ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri Allah’ın, Peygamberin ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır...” (Enfal 8/41) ayeti gereği beşte biri ayette belirtilen yerlere, beşte dördünün de savaşımlar arasında paylaşılması gerektiğini söylüyordu. Hz. Ömer ise Müslümanların maslahatını düşünerek “...onlardan sonra gelenler...” (Haşr 59/10) ifadesini esas alarak, ele geçirilen taşınır malların savaşçılar arasında paylaşılmasını, esirlerin ve toprakların ise olduğu gibi bırakılıp devlete gelir getiren kaynaklar olarak kalmasını savunmuştur. Hz. Ömer’in toprakların savaşımlar arasında paylaşılmasında fey ayetini ganimet olarak ele geçirilen topraklara uygulaması Müslümanlar arasında Hz. Ömer’e karşı ciddi bir muhalefet oluşturmamıştır. Çünkü Hz. Ömer’in adalet ve takvaya dayalı

---

¹¹² Mehmet Bağcı, *İslam Mezheplerinde İman ve Büyük Günah Problemi* (Yüksek Lisans, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 9.

¹¹³ Tirmizi, *Sünen-i Tirmizi Tercemesi* (Konya: Konya Kitapçılık, 2004), 322.

¹¹⁴ Ahmed Ağrakça, *Hz. Ebu Bekir Devri İslam Tarihi* (İstanbul: Buruc Yayınları, 1998), 115-116.

¹¹⁵ Mustafa Fayda, *Hz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1989), 7.

uygulaması Müslümanların birlikteliğini güçlendiriyor, sorunlar konuşularak çözülyordu.¹¹⁶

Hz. Osman dönemi sadece parlak zaferlerin gerçekleştirildiği bir süreç değil, aynı zamanda İslâm toplumunu derinden sarsan hadiselerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Hz. Osman dönemiyle ilgili olarak ortaya çıkan hadiseler genel olarak halifenin icraatından doğan problemler, vali ve komutanların uygulamalarından kaynaklanan problemler ve toplumda siyasi, sosyo-kültürel ve dinî alanlardaki değişimlerden kaynaklanan problemlerdir.¹¹⁷ Hz. Osman döneminde işlenen hataların ilki, Allah Resulü (s.a.v.) tarafından kovulmuş olan Hakem b. Ümeyye'nin Medine'ye dönüşüne izin verilmesidir. Hz. Osman tarafından alınan ve halk katında beğenilmeyen ikinci karar, Ebu Zerr'in Rebeze'ye sürülmesiydi. Bir diğer kararı, Mervan b. Hakem'i özel kâtibi yapması,¹¹⁸ kızıyla evlendirmesi ve Afrika'dan gelen ganimetlerin beşte birini ona vermesiydi.¹¹⁹ Allah Resulü (s.a.v.) tarafından kanı helal edilmiş olan Abdullah b. Sa'd Ebî Serh'i barındırması ve Mısır valisi olarak getirmesi de halkın öfkesini çekmişti. Abdullah b. Âmir'i Basra valiliğine getirmesi Hz. Osman'ın hatalı kararlarından biri olmuş ve bu şahıs birçok kargaşa çıkmasına neden olmuştur. Hakkında yapılan tenkitlerin en yaygın olanı devletin önemli idarî ve askerî mevkilerine yakın akrabasını getirmiş olmasıdır. Hz. Osman göreve başlamasının ilk yıllarından itibaren çeşitli nedenlerle Mısır, Kûfe, Basra gibi önemli eyalet valilerini azlederek, onların yerine kendi kabilesi olan Benî Ümeyye'ye mensup şahısları tayin etmiştir. Nitekim ilk olarak Hz. Ömer'in vasiyeti gereği Kûfe valiliğine atadığı Sa'd b. Ebû Vakkâs'ı görevden alıp, anne bir kardeşi Velîd b. Ukbe b. Ebû Muayt'ı getirmişti. Basra valisi Ebû Mûsâ el-Eş'arî valilikten alınarak yerine halifenin anne tarafından akrabası olan Abdullah b. Âmir getirilmiş, Mısır fatihi Amr b. el-Âs bölge valiliğinden uzaklaştırıldıktan sonra onun makamına halifenin sütkardeşi Abdullah b. Sa'd tayin edilmiştir. Hz. Ömer zamanından beri Şam valiliği görevini sürdüren Muaviye'nin ise görevi devam etmiştir. Vilayetlerde yapılan bu tayinlerin yanı sıra devlet kâtipliği görevine halifenin amcasının oğlu Mervan b. Hakem getirilmiş, böylece devletin bütün mühim idari kademeleri Ümeyyeoğulları'nın kontrolüne geçmiştir.¹²⁰

¹¹⁶ Bağcı, *İslam Mezheplerinde İman ve Büyük Günah Problemi*, 10.

¹¹⁷ Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2010), 222-223.

¹¹⁸ Arslan, *Kelâm Tarihi ve Ekolleri*, 40.

¹¹⁹ Muhammed Abdülkerim eş-Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal (Dinler ve Mezhepler Tarihi)* (İstanbul: Yeni Akademi Yayınları, 2006), 26.

¹²⁰ Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, 224.

Hiz. Osman'a kadar Hac yapılırken Mina'da namaz kısaltılmıştı. Hiz. Osman namazı kısaltmayarak dört rekât kıldı. Hiz. Ali ve diğer sahabeler itiraz edince Hiz. Osman "Bu benim görüş ve tercihimdir" dedi.¹²¹ Müslüman çoğunluk, uygulamalarından dolayı Hiz. Osman hakkında olumsuz görüşlere sahip olmuşlardı.¹²² Hiz. Aişe ve Ammar b. Yasir, uygulamalarından dolayı Hiz. Osman'ı tekfir etmişti. Bu karışık atmosferi fırsat bilen kimi çevrelerin çalışmaları sonucunda muhalifler değişik şehirlerden Medine'ye gelip, Hiz. Osman'ın evini kuşatmışlardı. Muhalifler Hiz. Osman'dan istifa etmesini ve Mervan'ı kendilerine teslim etmesini istediler. Hiz. Osman kabul etmedi. "Allah'tan başka ilah olmadığına benim de Allah'ın Rasulü olduğuma şahitlik eden Müslüman bir kimsenin kanı su üç şeyin biri dışında helal olmaz: Cana karşı can (kısas), evli bir kimsenin zina etmesi, dininden ayrılan (İslam) cemaatını terk eden."¹²³ hadisini onlara hatırlattı. Bunun üzerine muhalifler bozgunculuk yapan, haddi aşığı halde hala savaşı ve hakkın söylenmesini engelleyip bu uğurda savaşı kişilerin de öldürülebileceğini söylediler. Muhaliflerin bu yaklaşımından, Hiz. Osman'ı davranışlarından (amellerinden) dolayı tekfir etmedikleri, öldürölme gerekçesinin başka nedenlere dayalı olduğu anlaşılır. Muhalifler dini olmaktan çok siyasi gerekçelerle Medine'ye gelmişlerdi.¹²⁴ Bu muhasara neticesinde Hiz. Osman öldürüldü. Hiz. Osman'ın katilinin kim olduğu bilinmemekteydi. "Osman'ı hepimiz öldürdük" diyen binlerce asi Medine'ye hâkim durumdaydı.¹²⁵

Hiz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra insanlar bir süre şaşkınlık geçirdiler. İlk şaşkınlık atlatıldıktan sonra gerek Medineli Müslümanlar, gerekse Hiz. Osman'a isyan ederek onun ölümüne sebep olanlar, yeni idarecinin seçilmesi gerektiğini düşünmeye başladılar. Bu görev için en kuvvetli aday şüphesiz Hiz. Ali idi. Toplumcu kucaklama konusunda ondan daha güçlü bir aday bulunmuyordu. Hiz. Ali ise mevcut şartlarda halifelik görevinin yapılmayacağını düşünüyordu. Bu sebeple kendisine sunulan teklifleri geri çevirdi. Bunun yerine Hiz. Ömer'in tespit ettiği şûrânın diğer üyeleri Hiz. Talha, Hiz. Zübeyr ve Hiz. Sa'd b. Ebî Vakkas'tan birine biat edilmesini istedi. Fakat onlar da hilafet görevini üstlenmeye razı olmadılar. Sonuçta gerek Medinelilerin ısrarlı talepleri, gerekse asilerin baskısıyla Hiz. Ali halifeliği kabul etmek durumunda kaldı.¹²⁶

¹²¹ Filibeli Ahmed Hilmi Şehbenderzade, *İslam Tarihi* (İstanbul: Anka Yayınları, 2005), 332-335.

¹²² Ethem Ruhi Fığlalı, *İmamiyye Şiası* (Ankara: Selçuk Yayınları, 1984), 80.

¹²³ Buhârî, *Diyet*, 6

¹²⁴ Sülün, *Kur'an-ı Kerim Açısından İman-Amel İlişkisi*, 46-47.

¹²⁵ Bağcı, *İslam Mezheplerinde İman ve Büyük Günah Problemi*, 11.

¹²⁶ Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, 282.

1.1. Cemel Olayı

Yoğun bir fikir ayrılığı süreci yaşandıktan sonra çoğunluğun ittifakıyla imamet makamına Hz. Ali getirildi. İlk olarak Talha (r.a.) ve Zübeyr (r.a.) Hz. Ali'nin imametini tanımayarak Mekke'ye gittiler. Ardından Hz. Aîşe Basra'ya gitti. Muaviye de ona biat etmedi. Yani gerek Ensâr gerekse Muhâcirûn'dan bazı Müslümanlar ona biat etmediler.¹²⁷ Hz. Ali'nin ilk karşılaştığı siyasi problem, Müslümanların tamamının biatini alamamış olmasıdır. Bu mesele ortada dururken Hz. Ali yeni ve daha karmaşık bir konu ile yüz yüze kalmıştır. O da Hz. Osman'ın katillerinin tespit ve cezalandırılmasıdır. Hz. Ali hilafete geldiğinden vefatına kadar geçen sürede hep bu iki mesele ile meşgul olmuştur. Zaman geçtikçe bu sorunlar çözülmek bir yana, başka yeni sıkıntıların sebebi olmuştur.¹²⁸

Böylece Hz. Osman'ın uygulamaları bazı Müslümanlarda Allah'a isyan şeklinde bir günah algısı ortaya çıkarırken onun katledilmesi ise büyük bir günahın işlendiği fikrini doğurmuştu.

Hz Osman'ın katillerinin cezalandırılması talebiyle ilk önce Mekke'de ardından da Basra'da toplanan grubun lideri Hz. Âîşe olarak görülür. Halifeliği döneminde Hz. Osman'ın uygulamalarını şiddetle tenkit eden Hz. Âîşe'nin onun öldürülmesi üzerine kanını savunmaya kalkışması ilginç bir tavidir.

Hz. Ali'ye karşı oluşturulan Basra muhalefetinin Hz. Âîşe'den sonraki liderleri Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'dir. Diğer bir grubu ise çoğu Hz. Osman'ın bürokratlarından olan Emevilerden meydana gelir.

Hicretin 36. yılı Hz. Âîşe, Hz. Talha ve Hz. Zübeyr komutasındaki askerî birlikler ile Hz. Ali komutasındaki ordu cephede karşı karşıya geldiler. Manzara gerçekten korkunçtu. Bir tarafta Bedir kahramanları, diğer tarafta Uhud kahramanları karşı karşıya gelmiş, birbirlerine kılıç çekmiş bulunuyorlardı. Beni Saide'de ümmetin velayetini ele geçiren Kureyş, hilafet yüzünden birbirine düşmüştü. Müslümanlar arasında kitle halinde ilk savaşı çıkaran “bu düşman kardeşlerin başkanları ise, Kureyş'in en gözde zatlardı idi”.¹²⁹

Cemel savaşı Hz Âîşe taraftarlarının yenilgisiyle sonuçlandı. Savaş alanında her iki taraftan çok can kaybı oldu. Hz Âîşe'nin devesinin etrafında cereyan ettiği için bu hadiseye

¹²⁷ eş-Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal (Dinler ve Mezhepler Tarihi)*, 27.

¹²⁸ Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, 283.

¹²⁹ Mehmet Sait Hatipoğlu, “İslam'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik: Hilâfetin Kureyşiliği”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (1978): 195.

tarihte Cemel vakıası denildi.¹³⁰ Hz. Ali Cemel Savaşını kazanmıştı, ama hilâfetin meşruiyeti, siyasî açıdan büyük bir darbe yemişti. Bundan sonra Maviye, Hz. Osman'ın katillerinin kendisine verilmesini istemesi yanında, Hz. Ali'nin hilâfetten ayrılması gerektiğini açıkça iddia etmişti. Ona göre Ali'nin halifeliğine Talha, Zübeyr ve Hz. Âişe'nin karşı çıkması da bu gerçeği ortaya koymaktaydı. Hz. Osman'ın şehit edilmesi olayında olduğu gibi, onların da Ali'ye karşı savaşırken ölmelerinden, kendi isyanının meşruluğu için yararlandı. Talha ve Zübeyr gibi ileri gelen Sahabenin Hz. Ali'ye karşı savaşması, Muaviye'nin de haklı olabileceği fikrini doğurdu.¹³¹

Cemel Savaşı, daha sonra ilginç yorumlara konu oldu. Talha, Zübeyr ve Hz. Âişe'yi kınayanlar olduğu gibi, savaşın her iki tarafı da haklı bulan çelişkili görüşler ileri sürenler, İbn Haldun gibi her iki tarafı günahsız sayan ve bu savaşı bir içtihat hatası olarak görenler de vardı.¹³²

Savaş meydanındaki korkunç tablo, zihinlerde de bir takım sorunların doğmasına yol açtı. Müslümanın Müslüman kanı akıtması haram değil miydi? Bu durumda, her iki tarafın da Müslüman olması hangi anlama gelmekteydi? Ortada bir suç olduğuna göre, bu ortamı oluşturanların suçları var mıydı? Cemel harbi sonrası, sistemli olmasa da, iman amel ilişkisi konusunda tartışmalar başladı.¹³³

1.2. Sıffîn Savaşı ve Hakem Olayı

Muaviye, Hz. Ali'ye karşı muhalefetini Hz. Osman'ın katledilmesi ve bu konuda Hz. Ali'yi de sorumlu tutma fikri üzerine kurdu. Bu politikada onun asıl hedefi, Hz. Osman'ın arkasına sığınarak Hz. Ali'nin meşru halife olmadığını ortaya koymaktı. Muaviye'nin bu adımı, meseleyi kendisi ile halife arasındaki çekişmeden çıkarıp Hz. Ali-Hz. Osman tartışmasına çevirdi.¹³⁴ Daha sonra da Şamlıları, halifenin Hz. Ali tarafından öldürüldüğüne inandırmaya çalıştı.

Hz. Ali Şam'dan gelen olumsuz haberlere rağmen Muaviye'ye mektup göndermeye ve onu itaate çağırmaya devam etti. Ancak onun girişimlerinden sonuç çıkmadı. Muaviye'ye

¹³⁰ Arslan, *Kelâm Tarihi ve Ekolleri*, 42.

¹³¹ Ahmet Akbulut, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası* (Ankara: Pozitif Matbaacılık, 2001), 196.

¹³² Akbulut, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, 197.

¹³³ Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelâmi Problemlere Etkileri* (İstanbul: Birleşik Yayınları, 1992), 198.

¹³⁴ Hasan Onat, *Emeviler Dönemi Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 41.

karşı attığı bütün diplomatik adımlar sonuç vermeyince Şamlılar üzerine askerî harekât başlattı. Hz. Ali'nin üzerlerine gelmekte olduğu haberini alan Muaviye de Hicretin 36. yılı sonlarına doğru Şam'dan Irak istikametine doğru yola çıktı.¹³⁵

Halifenin ordusu ile Şam valisi Muaviye'nin ordusu hicretin 36. yılı Zilhicce'nin ilk günlerinde Siffin denilen yerde karşı karşıya gelerek, savaşa tutuştular. Hz. Ali taraftarları zafere yaklaşmışlardı. Yenilgiden kurtulmak için Muaviye çare aramaya başladı. Danışmanı Amr b. As, ona yeni bir taktik önerdi, planını Amr şöyle izah etti: Onların arasına öyle bir konu ortaya at ki, onu kabul etseler de etmeseler de ihtilâfa düşsünler. Onları, senin aralarında Allah'ın kitabını hakem tayin etmeye çağır. Amr b. As'a göre Ali taraftarlarını askeri güç, hile kadar gevşetemezdi. Bunun üzerine mushaflar mızraklara takılarak havaya kaldırıldı. Ey Iraklılar sizinle bizim aramızda Allah'ın kitabı var. Onu aramızda hakem tayin edelim, teklifinde bulundular. Hz. Ali bunun, Muaviye'nin bir hilesi olduğunu anladı. Onları iyi tanıdığını ve bu savaşı onlarla Allah'ın kitabına uymaları için yaptığını, savaşa devam etmeleri gerektiğini söyledi ise de askerlerini ikna edemedi.¹³⁶

Maviye tarafının devreye konulan bu taktik karşısında Hz. Ali taraftarları ikiye bölünmüştü. Onlardan bir kısmı davete derhal icabet edilmesi gerektiğini söylerken başka bir kısmı ise bunun Şamlılar tarafından tertip edilen bir oyun olduğunu, dolayısıyla bu çağrının dikkate alınmaması gerektiğini ileri sürdüler. Hz. Ali, Şamlıların teklifine olumlu bakan taraftarlarına; Muaviye, Amr, Habîb b. Mesleme, Dahhâk b. Kays gibilerin din ve Kur'an ehli olmadıklarını, onların asıl amacının Kitaba başvurmak değil, kendilerine hile yapmak ve bütünlüklerini bozmak olduğunu söyledi. Fakat ordusu içindeki tahkim taraftarları onun nasihatlerini dikkate almadıkları gibi, şayet teklife karşı çıkarsa ordudan ayrılmak, onu Şamlılara teslim etmek, hatta öldürmekle tehdit ettiler. Bunun üzerine Hz Ali savaşı durdurmak zorunda kaldı. Ardından halifeye karşı direnenlerden Eş'as b. Kays karşı tarafın niyetini öğrenmek için onların yanına gitti. Muaviye de maksatlarının aralarındaki anlaşmazlığı Kur'an'ın hakemliğine başvurmak suretiyle çözmek olduğunu söyledi.¹³⁷ Buna göre, karşılıklı seçilecek iki temsilci marifetiyle Kur'an'ın hakemliğine müracaat edilecek ve aralarındaki probleme bir çözüm bulunacaktı. Halife, askerlerinin çoğunluğunu teşkil

¹³⁵ Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, 322.

¹³⁶ Arslan, *Kelâm Tarihi ve Ekolleri*, 44.

¹³⁷ İsmail Yiğit, "Siffin Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 37: 108.

ettikleri anlaşılın tahkim taraftarlarına daha fazla direnemedi¹³⁸ ve hakeme razı olmayı kabul etti.

Cemel harbinden sonra, Müslümanlar arasında meydana gelen bu ikinci iç savaş, geçici olarak, bir ateşkes ile sona erdi. Ancak birçok problemi de beraberinde getiren bir savaş oldu. Savaşta her iki taraftan ölen binlerce insan vardı. Ayrıca ölen de öldüren de Müslümandı. Bu durumda haklı olan kimdi? Ya da Müslüman kardeşiyle savaşıp onu öldüren veya ölen kimsenin bu dünyadaki ve öte dünyadaki durumu ne olacaktı.

Hakeme başvurunun benimsenmesinden sonra, her iki taraf da temsilcilerini seçmek için harekete geçti. Hz. Ali'nin tarafında temsilci belirlemek problem oldu. Hz. Ali'ye, hakeme razı olması için baskı yapanlar, onun temsilcisinin kimliği konusunda da baskı yaptılar. Eş'as b. Kays liderliğinde bir grup, Ebû Musa el-Eş'arî'nin Hz. Ali'nin temsilcisi olmasında direndi. Halife bunlara: "Siz bana işin başında isyan ettiniz. Hiç olmazsa şimdi isyan etmeyiniz. Ebu Musa'yı işin başına geçirmeyi düşünmüyorum... O, benim için güvenilir biri değildir." dedi. O, Abdullah b. Abbas'ı veya Mâlik b. Hâris el-Eşter'i düşünüyordu. Hz. Ali'nin uyarılarına aldırmayan bu kitle, görüşlerinde ısrar ettiler. Hz. Ali, ordusunda ikilik çıkmaması için bu konuda da onlara taviz verdi¹³⁹

Muaviye tarafında, temsilcinin tayini konusunda herhangi bir mesele çıkmadı. Muaviye, temsilci olarak Amr b. As'ı seçti. Ardından iki taraf arasında hakemlerin uyacağı kuralların belirlendiği metin (tahkimnâme) hazırlandı.

Amr b. As Hz. Osman'ın davasının çözümlenmesi için hilafete Muaviye'den daha layık birinin olmadığını belirterek Muaviye'nin halife seçilmesini istedi. Ebu Musa, Iraklıların Muaviye'yi, Şam halkının da Hz. Ali'yi sevmediklerini ileri sürerek, ikisini de azledip hilafete Abdullah b. Ömer'i getirmeyi teklif etti. Amr ise buna karşılık Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın halifeliğinin daha uygun olacağını belirtti. Ortak bir halife adayı üzerinde ittifak sağlanamayınca¹⁴⁰ Ebu Musa, Muaviye ve Ali'yi azlederek bu işin şuraya bırakılmasını söyledi.

Amr b. As, Ebu Musa'ya, bu düşüncesini taraflardan hazır bulunanların huzurunda açıklamasını istedi. O da bu isteğe uyup, Hz. Ali'nin temsilcisi olarak, Ali'yi görevden

---

¹³⁸ Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, 330.

¹³⁹ Akbulut, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, 208.

¹⁴⁰ Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, 335-336.

azlettiğini ilan etti. Ebu Musa, hilafetten Ali'yi azlederken, Amr'ın da Muaviye'yi azledeceğini sanmıştı. Fakat Amr aksine, Ali'yi azledip, Muaviye'yi tayin ettiğini ilan etti.¹⁴¹

Hakem olayının neticesi Hz Ali tarafında şok etkisi yaptı. Hz Ali'nin hakeme razı olmasına karşı çıkanların bir kısmı, önceden bunu bildiklerini belirterek, Ali'yi eleştirirlerken, hakeme razı olmayı ve temsilcisinin tespitinde Hz. Ali'ye baskı yapanlar ise, pişmanlık duyarak, savaşa devam edip Muaviye'den hesap sormak istediler. Hz. Ali artık bunlara taviz vermemeye karar verdi. Çünkü onlarla uzlaşmanın sonuçlarını görmüştü. Taviz koparmaya çalışanlar ise bu defa görüşlerinin kabul edilmemesini hazmedemediler. Kendi hataları için mazerette buldular. Hata yaptıklarını ve Ali'nin kendilerine uyararak hata yaptığını ileri sürerek, kendilerinin bu hatadan dolayı tövbe ettiklerini açıkladılar ve Ali'nin de tövbe etmesini istediler. Onların teklifleri Hz. Ali tarafından reddedildi. Bunun üzerine, bu grup Halifenin ordusundan ayrıldı. Hz Ali'yi hakeme razı olduğu için küfürle suçladılar. Amelinden dolayı bir Müslümanın, bir grup tarafından, sistemli bir şekilde küfrüne hükmedilmesine, ilk defa hakem olayından sonra şahit olunmaktadır. Tahkim hadisesi, barış getirecek yerde işleri daha da karıştırmıştı.¹⁴² Maalesef hatalarını affettirmek için Allah'a tövbe ettiğini söyleyen bu gurup aslında bu hatayı Hz. Ali'yi suçlayarak ve onu tekfir ederek telafi etmeye çalışmışlardır. Ancak bu girişim, dinî ihtilaf ve bölünmelere sebep olacak büyük günah tartışmasını da beraberinde getirecekti.

Büyük günah işleyeninin durumu ile ilgili tartışmaların ortaya çıkması siyasi kutuplaşmaların neticesinde olmuştur. Hz. Peygamber'in vefatından sonra hilafet görevini yürüten ilk iki halife Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer devrinde Müslümanlar arasında birlik, beraberlik ve sükûnetin hâkim olduğu görülür. Ancak üçüncü halife Hz. Osman'ın hilafetinin özellikle son dönemlerinde idareyle ilgili siyasi sorunlar nedeniyle huzur ve sükûnet bozularak yerini çatışma ve kargaşa aldı. Gittikçe büyüyen kargaşa sonucunda Hz. Osman şehit edildi. Yerine halife olarak Hz. Ali seçildi. Hz. Ali döneminde de siyasi istikrar sağlanamadı. Hz. Osman'ın öldürülme nedenleri ve olayın sorumluları etrafında gelişen Cemel ve Siffin savaşları, ardından Hakem olayı peş peşe yaşandı. İçlerinde sahabilerin de olduğu binlerce Müslüman hayatını kaybetti.¹⁴³

---

¹⁴¹ Akbulut, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, 212.

¹⁴² Akbulut, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, 211.

¹⁴³ Bulut, *İslam Mezhepleri Tarihi*, 137.

Müslüman toplumun bizzat içerisinde meydana gelen bu olayların her birisi tamamen siyasidir. Dolayısıyla bu olaylar meydana gelirken ortada itikadî bir problem yoktur. Ancak, olaylar olup bittikten sonra İslam düşüncesinde itikadî muhtevada ciddi ve çözümü güç birçok soru ve sorun ortaya çıkmıştır. Aslında Müslümanlar Hz. Peygamber döneminde ve ilk iki halife devrinde çeşitli savaflara katılmış, ölüm ve öldürme hadiseleriyle karşılaşmışlardı. Ama bizzat kendi içlerinde ve birbirlerine karşı böyle bir mücadele yaşanmamış ve bu ölçülerde ağır sonuçlarla karşılaşmamışlardı. Onun için bu olayların sonucunda daha önce sorulmamış sualler soruluyor ve bunlara cevaplar aranıyordu. Ortada bir ölme ve öldürme hadisesi vardı ve her iki taraf da Müslüman'dı. Bu durum iki temel meselenin tartışılmasına ve neticede farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebebiyet verdi. İslam'da adam öldürme Kur'an'ın açık beyanıyla büyük günahdır (bk. en-Nisa 4/92-93). Bu olaylarda öldürme hadiseleri vardır ve ölen de öldüren de Müslüman'dır. O hâlde büyük günah işleyen bir müminin iman bakımından dindeki konumu nedir? Bu soruya verilen cevaplar Haricîlik, Mürcie, Mu'tezile, Ehl-i Sünnet gibi pek çok mezhebin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.¹⁴⁴ Taraflar siyasi kanaatlerinin meşruluğunu göstermek için, görüşlerini Kur'an ve Hadis ile temellendirme ihtiyacı duymuşlardır. Siyasi düşünceler, vahyin gölgesine sığınarak, nesilden nesile aktarılmış, zamanla dini bir içerik de kazanmıştır.¹⁴⁵

2. BÜYÜK GÜNAH KONUSUNA İTİKADİ FIRKALARIN YAKLAŞIMI

Hz. Osman'ın öldürülmesiyle başlayan fitne olayları büyük günah meselesini sıkça gündeme getirmiştir. Çünkü bu olaylara karışanlar birbirleriyle savaşıyor, kardeş kanı akıtıyor ve birbirlerine karşı hilelere başvuruyorlardı. Devlet imkânlarını ele geçirenler de beytûlmalden müsrifçe harcamalarda bulunuyorlar, Allah'ın haram kıldığı münkeri işliyorlardı. Bu atmosferde günah kavramının sorgulanması ve günah işleyenlerin dinî ve dünyevî sorumluluklarının gündeme getirilmesi tabii idi.¹⁴⁶ Dolayısıyla büyük günah işleyenlerin durumları alimler arasında farklı görüşlere neden oldu. Büyük günah işleyen bir mümini bazıları kâfir, bazıları müşrik, bazıları ne mümin ne kâfir, bazıları münafık kabul

¹⁴⁴ Bulut, *İslam Mezhepleri Tarihi*, 138.

¹⁴⁵ Akbulut, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, 245.

¹⁴⁶ İlyas Çelebi, *İslam İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kadı Abdulcebbar* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2002), 330.

etmiş, bir kısım âlimler de onun mümin vasfını koruduğunu benimsemekle birlikte işlediği günah sebebiyle âsi ve fâsik konumda bulunduğunu söylemiştir¹⁴⁷

2.1. Hariciler

İtikadî mezhepler arasında ilk ortaya çıkan Hâriciler olmuştur. Hz. Osman'ın Şehit edilmesiyle gündeme gelen hilafet meselesi İslam toplumunda ayrılıkları ve ikilemleri beraberinde doğurmuştur. Halifelik için karşı karşıya gelen Muaviye ile Hz. Ali ve taraftarları arasında Sıffin muharebesi meydana gelmiştir. Bu savaş esnasında Muaviye taraftarları hakem tayin edilmesini istenmiştir. Bunun bir savaş hilesi olduğunu düşünen Hz. Ali ve taraftarları arasında ayrılık tohumları meydana gelerek Hz. Ali'nin hakem tahkimi kabulünden dolayı hata işlediğini savunup, küfre girdiğini düşünen ve ayrılan gurup Hâricilerin çekirdeğini oluşturmuşlardır.¹⁴⁸ Hz. Ali devrinde başlayan ve Emeviler devrinde şiddetlenen Mu'rtékibu'l-kebire kâfir midir, yoksa mü'min midir? Cehennemde daimi midir, yoksa Allah'a mı irca edilmelidir? Zira O'nun rahmeti her şeyin üstündedir: Dilediğini affeder dilediğini cezalandırır,¹⁴⁹ gibi soru ve düşünceleri gündeme getirdi.

Hariciler günah konusunda sistemleri çerçevesinde görüşler ortaya koymuşlardır. İlk harici grup olan Muhakkime-i Ula, her günah işleyeni tekfir etmiştir. Allah'ın emirlerine karşı günah işleyen yahut isyan edene kâfir gözüyle bakmıştır. Bu yaklaşımlarını Hz. Ali, Hz. Osman, Cemel ashabı, Muaviye ile taraftarları, iki hakem ve tahkime razı olanlardan başlamak üzere herkese uygulamışlardır.¹⁵⁰

Ezârika, büyük günah işleyenler hakkındaki Harici yaklaşımını bir adım daha ileri götürerek onların müşrik (putperest) olduklarını söylemişlerdir. Bu yaklaşımlarını pratikte de en aşırı şekilde uygulamışlardır.¹⁵¹ Kendilerinin görüşlerini paylaşmayan Müslümanları ve aynı görüşte olsalar bile kendi bölgelerine hicret etmeyenleri müşrik kabul ettiler. Ayrıca müşriklerin kadın ve çocuklarını da müşrik kabul ederek onların öldürülmesini mubah saydılar.¹⁵²

¹⁴⁷ el-Maturidi, *Kitabû't-Tevhid*, 425.

¹⁴⁸ eş-Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal (Dinler ve Mezhepler Tarihi)*, 114.

¹⁴⁹ Talat Koçyiğit, *Hadislerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 55.

¹⁵⁰ Abdülkaahir Bağdadi, *Mezhepler Arasındaki Farklar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), 59.

¹⁵¹ Bağdadi, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, 60.

¹⁵² Bağdadi, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, 60.

Necdat'a göre, kendi fırkalarına mensup olup da, hırsızlık, zina ve içki içmek gibi günahları işleyen mü'minlerin toplum dışına atılması gerekmez, bu fiiller onları cehennemlik yapmaz. Bununla birlikte küçük günah da olsa ısrar eden müşrik olur ve günahta ısrar İslam ümmetinden çıkmasına neden olur. Kendi mensuplarının günahları sebebiyle cehennemde cezalandırılacağı konusunda kesin bir görüş ortaya koymamışlardır.¹⁵³

Sufriyye, bütün günahkârların müşrik olduğu şeklindeki Ezrâkî görüşünü benimsemekle birlikte Harici görüşe katılmayan kadın ve çocuklarının öldürülmesini haram kılmışlardır.¹⁵⁴

Acârîde, genel Harici görüşüne katılarak kebare isleyenlerin kâfir olduğuna ve ebediyen cehennemde kalacaklarına hükmetmiştir.¹⁵⁵

Beyhesiyye, günah işleyen hakkında hüküm verilebilmesi için diğer Haricî fırkalarından farklı bir görüş ileri sürmüştür: "Biz, bir günah isleyen kimsenin, valinin huzuruna çıkarılıp cezası verilmeye kadar kâfir olduğuna dair şahitlik etmeyiz. Ve ona, valinin huzuruna çıkarılmadan önce, ne mü'min, ne de kâfir deriz."¹⁵⁶ Beyhesiyye, Ehl-i Kible'nin öldürülmesi, mallarının alınması, küfre girdiklerine şahitlik edilmesi görüşlerinin bir sonucu olarak insanları sorgusuz sualsiz kılıçtan geçirmeyi (isti'raz) ve onları öldürmeyi helal saydılar.¹⁵⁷

İbâdiye büyük günah işleyen kimsenin müşrik değil muvahhit olduğunu söyler. Onlara göre Allah insanları mümin ve kâfir olarak iki konuma oturturmuştur.¹⁵⁸ Delili de şu ayeti kerimelerdir: "İnkâr edenler bölük bölük Cehenneme sürülürler." (Zümer 39/71) "Rablerine karşı gelmekten sakınanlar, bölük bölük Cennet'e götürülürler." (Zümer 39/73) "Şüphe yok ki biz, insana doğru yolu gösterdik. İster şükretsün, isterse nankörlük etsin." (İnsan 76/3) İbâdiye'ye göre; ister münafık olsun ister âsi ve zâlim isterse fâsık olsun hepsi de öldükleri zaman kâfir olarak ölmüş olurlar. Fakat büyük günah işleyen kişi, şirk küfrü değil nimet küfrü işlemiş olur. Böyle birinin ceza göreceği ve cehenneme gireceği

¹⁵³ Ebu'l-Hasan b. Ebu Bisr Ali b. İsmail b. İshak Eş'ari, *İlk Dönem İslam Mezhepleri* (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005), 106.

¹⁵⁴ Izutsu, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, 26.

¹⁵⁵ İrfan Abdülhamid, *İslam'da İtikadi Mezhepler ve Akaid Esasları*, 3. Bs (İstanbul: Marifet Yayınları, 1994), 89.

¹⁵⁶ Muhammed Abdülkerim eş-Şehristani, *İslam Mezhepleri* (İstanbul: Ensar Nesriyat, 2005), 130.

¹⁵⁷ Bağcı, *İslam Mezheplerinde İman ve Büyük Günah Problemi*, 70.

¹⁵⁸ Arslan, *Kelâm Tarihi ve Ekolleri*, 59.

muhakkaktır. Fakat onun Cehennem’de ebedi kalmama şansı da vardır. İnsana verilen o şans ise tövbedir. Onun için insan, günde yetmiş kez tövbesini bozsa bile yine de tövbeden vazgeçmemeli onu asla ihmal etmemelidir. İşlenen günahın tövbe edip Allah’a sığınmak ve ondan bağışlanma dileğinde bulunmakla da yetinmeyip işlenmiş kötülükleri silecek kadar iyilik yapmak gerekir. Sözü edilen şartlar gerçekleşmediği takdirde Allah’ın azabı gerçekleşir. İnsan ister büyük ister küçük günah işlesin, ceza olarak işlediği her günahın karşılığını mutlaka görür.¹⁵⁹

Hâricîler amel ile imanı birbirinden ayırmamış, bu görüşlerini ise fikrî ve fiilî planda hiç çekinmeden uygulamışlardır. O yüzden mezheplerden bahseden kitaplar Hâricileri anlatırken, onların inançları uğruna savaşmaktan bile kaçınmadıklarını ve yine ibadetlere sıkıca bağlı olduklarını haber vermektedirler.¹⁶⁰ “Bu dış görünüşleri her ne kadar iyi izlenim verse de kendileri gibi olmayan tüm Müslümanları kâfir sayarak kılıçtan geçirmekten geri durmamışlardır. (isti’raz). Karşılaştıkları insanları inanç yönünden sorguya çekmişler ve eğer aldıkları cevap kendi sistemleri ve düşünceleriyle uyuşmamışsa onları kâfir sayarak kılıçtan geçirmekten ve mallarını helal saymaktan çekinmemişlerdir.”¹⁶¹

Hâricilere göre, amel imandan bir parça olup, ameli terk etmek imanı terk etmektir. Hâricilerin nazarında büyük günah işleyen kâfir olarak nitelendirilmiştir. Yukarıdaki bilgilerden çıkardığımız görüşler ışığında dinî hükümlerin dışına çıkmak, Hâriciler tarafından itaatsizlik olarak adlandırılmıştır. Aynı zamanda onlar, itaatsizliği büyük küçük diye kategorize etmeyip hepsini aynı kefeye koymaktan çekinmemişlerdir.¹⁶² Hâriciler kendi iddialarına delil olarak şu nasları kullanmışlardır.

1. “Gerçekten şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için dostlarına telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarsanız şüphesiz siz de Allah’a ortak koşanlardan olursunuz.” (En’âm 6/121)
2. “Kim bir mü’mini kasden öldürürse, cezası ebedi cehennemdir.” (Nisa 4/93)
3. “Mü’min olduğu halde zâni zina yapmaz.” (Âdiyât 100/101)

¹⁵⁹ Ethem Ruhi Fırlalı, “İbadiyenin Siyasi ve İtikadi Görüşleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (1976): 307.

¹⁶⁰ Şerafettin Gölcük - Süleyman Toprak, *Kelam* (İstanbul: Tekin Kitabevi, 1998), 119.

¹⁶¹ Bağdadi, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, 65.

¹⁶² Ataman, Razi’nin “Tefsir-i Kebir’ine Göre Büyük Günah İşleyenlerin Dünya ve Ahiretteki Durumları”, 34.

“Hâriciler günahların hepsini kötü görmüş ve mü’min olduğu halde günah işleyenin imanını sorgulamışlardır. Günahların büyük ve küçük ayırımını da reddeden Hâriciler, kebare ve sağıreyi tanımlamak ya da bu kavramların içerisine hangi söz ve fiillerin girdiğini tespit etmekten ziyade, büyük ve küçük günah işleyenlerin başına ne geleceği meselesiyle ilgilenmişlerdir. Hâriciler, büyük günah işleyeni tekfir etmekte hemfikir olmuşlardır. Çünkü onlara göre büyük günah ile küfür eşittir.”¹⁶³

“Hâriciler’e göre, kebare hatta sağıre işleyen bile kâfir olur. Bunlara göre amel farz olsun, nafil olsun imandan bir rükündür. İman ile küfür arasında da bir vasıta, ara bir makam yoktur.”¹⁶⁴

Bazen hepsine izafeten bazen ayrı ayrı guruplara izafe edilen bütün bu görüşlerden anlaşılmaktadır ki Hariciliğin dinî yorumu katı ve serttir. Onların algısında cezalandırıcı hatta cezalandırmak için fırsat kollayan bir Allah tasavvuru ön plana çıkmaktadır. Şüphesiz bu tasavvurun ortaya çıkmasında Haricilerin yaşadıkları çöl iklimi, kabilecilik rekabeti, savaş ve ganimet üzerine kurulu bir yaşam tarzının etkilerini görmek gerekir. Çünkü Kur’an cezalandıran ama aynı zamanda affetmeyi seven, rahmet ve merhamet sahibi bir Allah tasavvuru sunarken Haricilerin cezalandırmayı ön plan çıkarması ve onu bir hayat düsturu haline getirmesi, onların sahip olduğu bu tarihî şartların tesirine işaret etmektedir.

2.2. Mürcie

Hiz. Osman’ın öldürülmesinden sonraki olaylarda tarafsız kalan Abdullah b. Ömer (ö.74/693)’in hayatının son dönemleri olan 60/679’lı yıllarda ilk Mürcii fikirler oluşmaya başlamıştır. İbn Ömer Hariciler’in arkasında namaz kılmış olmakla birlikte onlarla tartışmaktan çekinmemiştir. Yezid ile Abdullah b. Zübeyr arasındaki savaş sürerken Harici bir genç “Mü’minlerden iki taife birbirleriyle savaşarlarsa, derhal ikisinin arasını düzeltiniz; şayet bunlardan birisi haksız olarak tecavüz ederse, o haksız olan tarafla harp ediniz.” (Hucurat 49/9) ayetini okuyarak onun İbn Zübeyr’in safında savaşması gerektiğini söyleyince, İbn Ömer; “Bir mü’mini kasten öldürmenin cezası ebedi cehennemde kalmaktır.” (Nisa 4/93) ayetini okuyarak bu teklifi kabul etmemiştir. Bunun üzerine genç, “Bir fitne kalmayıp, din tamamıyla Allah’ın oluncaya kadar onlarla harp edin” (Enfal 8/39)

---

¹⁶³ Ataman, *Razi’nin “Tefsir-i Kebir’ine Göre Büyük Günah İşleyenlerin Dünya ve Ahiretteki Durumları*, 35.

¹⁶⁴ Gölcük - Toprak, *Kelam*, 128.

ayetiyle isteğini tekrarlayınca, İbn Ömer bu ayette geçen fitne harbinin müşriklerle ilgili olduğunu, şu anki savaşın ise mülk ve saltanat için yapıldığını söylemiştir.¹⁶⁵

Mürciî düşünce, Haricî ve Şia'nın bölücü eğilimlerine karşı, muhtemelen İslam ümmetinin birliğini korumak endişesinden doğmuştur.¹⁶⁶ Muaviye, Hz. Osman'ı Hz. Ali'nin karşısına çıkararak, onunla olan mücadelesini halife Ali çekişmesi haline getirmeyi başarmıştı. Böylece Muaviye Hz. Osman'ın gölgesine sığınmıştı. Bu durum, Hz. Ali'den sonra, Ali taraflarının eleştirilerini Hz. Osman'a da çevirmelerine sebep oldu. Muaviye gibi Hz. Osman'ın da küfrüne hükmettiler. Daha sonra bu ithamlarının kapsamını genişleterek, aynı suçlamayı ilk iki halife dâhil, sahabenin büyük çoğunluğuna yönelttiler. Mürcie ise buna karşı çıktı ve Hz. Ali ile Hz. Osman'ın ümmetinin haklı idarecileri olduğunu belirtti.¹⁶⁷ Bu da Muaviye'ye siyasi meşruiyet kazandırdı. Mürciî âlimler, Harici, Şia ve Emeviler'in hepsinin mü'min olduğunu, bunlardan bazılarının doğru, bazılarının da hata yaptığını, ancak hangisinin isabetli hangisinin yanlış olduğunu belirlemeye bizim gücümüzün yetmeyeceğini ileri sürdüler.¹⁶⁸

Mürcie'nin büyük günah işleyenlerin durumları hakkındaki görüşleri Haricilere tepki olarak başlamıştır. Mürcie'ye göre bir insan Allah hakkında gerekli bilgiye sahip olursa artık o mü'min sayılır. Sadece iman değil, ikrar ve tasdik bile imanın rüknü ve tamamlayıcısı değildir. Hâlbuki büyük günah/kebire tartışmalarında ele alınan konular, tamamıyla amel cinsinden olan iş ve eylemlerden ibarettir. O halde amel imandan cüz değildir. Amel imandan bir parça sayılmadığına göre yapılan iş ve eylemin imana zarar vermesi ve Hâricilerin iddia ettiği gibi failini imandan çıkarması düşünülemez. Bu sebeple büyük günah işleyen kâfir olmaz. O her durumda mü'min ve müslimdir. Böyle birinin ahiretteki durumu, yani işlediği günah ve ma'siyetten dolayı ebedi mi yoksa işlediği günahın durumuna göre belli bir süre mi Cehennem'de kalacağı hakkında hüküm vermek bize düşmez. Zira uhrevi hüküm Allah'a aittir. O halde yapılacak en doğru şey, hükmü Allah'a havale etmek ve O'nun takdirine bırakmaktır.¹⁶⁹

---

¹⁶⁵ Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latif Zebidi, *Sahih-i Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarihi Tercemesi ve Serhi*, 8. Bs (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984), 108-109.

¹⁶⁶ William Montgomery Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri* (Ankara: Umran Yayınları, 1981), 158.

¹⁶⁷ Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, 158.

¹⁶⁸ Akbulut, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, 260.

¹⁶⁹ Izutsu, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, 106.

Mürctie'ye göre cennete girmek için ma'rifete dayanan iman yeterlidir. Amel, sadece cennette derece kazanmaya yarar. Kulun Allah'a olan bilgisi, amelinden doğan günahlarının affı için yeterlidir. Yeter ki bu bilgi yok olmamış olsun. Mürctie taraftarlarına göre bunun böyle olduğunu hem kitap hem de sünnet haber vermektedir. Nitekim Cenab-ı Hak, Kur'an'ı Kerim'de Rasulüne hitaben şöyle buyurmaktadır: “De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz O, çok bağışlayan çok esirgeyendir.” (Zümer 39/53) Hz. Peygamber de, “her kim Allah'tan başka ilah olmadığını bilerek ölürse Cennet'e girer,”¹⁷⁰ buyurmuştur. İnce görüşü, bu mahiyetteki ayet ve hadislerden beslenmektedir.”¹⁷¹

Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra meydana gelen Cemal ve Sıffin Savaşları, hakem olayı ayrıca büyük günah işleyenleri ve kendi dışındakileri tekfir eden Haricilere karşı, büyük günah meselesini iman açısından ele alan Mürctie, esas itibarıyla hata ve günah işleyenlerin ümmetin dışına çıkarılmasına bir tepki olarak ortaya çıkmış ve Müslümanların birliğini sağlamada önemli bir işlev görmüştür. Ancak zamanla Mürctie çeşitli kısımlara ayrılmıştır. Bazıları, imanlı olduğu sürece kişinin büyük günahlarından dolayı zarar görmeyeceğini ve ahirette de cehenneme girmeyeceğini söylemişlerdir. Maturîdî gibi bazı âlimler bu gurubu kınanan ve kabih Mürctie olarak isimlendirmiştir. Ancak daha sonra Ehl-i sünnet ekolünün de temelini oluşturan Mürctie ise büyük günah işleyenlerin bu dünyada mümin olduklarını söylemekle birlikte ahiretteki durumları hakkında hüküm belirtmeyip onları Allah'a havale etmişlerdir.

2.3. Mutezile

Mutezile'nin, İslam düşüncesinde belirli prensip ve görüşlere sahip veya dinî anlamda bir ekol olarak ortaya çıkış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bununla beraber, bu konuda İslamî kaynaklardan elde edebildiğimiz bilgiye göre, bu sistemin ilk defa Basra'da Vasıl b. Ata'nın, büyük günah işleyen kimsenin durumu hakkında ders vermekte olan Hasan el-Basri'nin meclisinden ayrılmasıyla başladığı anlaşılmaktadır.

Vasıl b. Ata'nın, Basra Mescidinde büyük günah işleyen kimsenin durumu hakkında ders vermekte olan Hasan el-Basri'nin meclisinden ayrılarak, arkadaşı Amr b. Ubeyd ile böyle bir kimsenin, ne mü'min, ne de kafir olduğunu, onun ancak iman ile küfür arasında

¹⁷⁰ Müslim, İman, 46, Buhârî, Enbiya, 47

¹⁷¹ Ebu Yusr Muhammad Pezdevi, *Ehli Sünnet Akaidi* (İstanbul: Kayıhan Yayınlan, 1988), 189.

orta bir yerde (*el-Menzile beyne'l Menzileteyn*) bulunduğunu söylemeleri üzerine, Hasan el-Basri'nin bunlar hakkında, "Müslümanların görüşünden ayrıldılar" anlamında "*kad i'tezel'e kavle'l-umme*" veya "Vasıl bizden ayrıldı" manasında "*kad i'tezele anna'l- Vasıl*" demiş olması, gerek Vasıl b. Ata, gerekse Amr b. Ubeyd ve onlar gibi hareket eden ve düşünenlere "*i'tizal edenler*" anlamında "*Mu'tezile*" denmesine neden olmuştur.¹⁷²

Mu'ezile, kebire konusuna mezhebin kurucusu olan Vasıl b. Ata'nın vaz ettiği "el-menzile beyne'l-menzileteyn" prensibini esas olarak almıştır. Vasıl b. Ata, Hasan el-Basri'nin talebesidir. Bir gün Hasan el-Basri'ye büyük günah işleyeninin durumu hakkında bir soru sorulur. O sırada Vasıl da oradadır. Hasan el-Basri vereceği cevabı düşünürken Vasıl ileri atılır, ve şöyle der: Büyük günah işleyen kişi ne mü'min ne de kâfirdir. Onun yeri, iki menzile arasında bir menzile (yer) dir. Bu yer de fasıklık mevkidir. El-menzile beyne'l-menzileteyn" diye meşhur olan bu cevabın Hasan el-Basri'nin hoşuna gitmediği ve neticede aralarının açılmasına ve Vasıl'ın, hocası Hasan el-Basri'nin yanından ayrılmasına sebep olduğu söylenmektedir. Ne var ki bu ayrılık, bir yandan da Mu'tezile diye yeni bir mezhebin kurulmasını, öte yandan da dinî konuları akılcı (rasyonel) yol ve yaklaşımlarla izah etme geleneğinin doğmasını sağlamıştır.¹⁷³ Vasıl b. Ata ile yola çıkan Mutezile, zaman içinde çeşitli merhaleler katetmiş olmasına rağmen, kebire işleyeninin yerini belirlemek maksadıyla söylenen "*El-menzile beyne'l-menzileteyn*" sözünü hep muhafaza etmiş ve onu vazgeçilmez beş prensibinden biri olarak devam ettirmiştir.¹⁷⁴

Mutezile, büyük günah işleyen mü'mini, işlediği ma'siyetten dolayı kâfir değil fâsık sayar ve dünyada iken ona Müslüman muamelesi uygular. Mutezile'ye göre büyük günah sahibininin kâfir ya da mürted olmamasının sebebi, onda imanın diğer bir rüknü olan tasdik hâlinde bulunuyor olmasından dolayıdır. Ancak böyle biri tövbe etmeden ölürse, gideceği yer ebedi Cehennem'dir. Fakat orada maruz kalacağı muamele, yine de kâfirinkinden hafif olur. Çünkü onda, bir yandan sözü edilen tasdik vardır, bir yandan da aynı tasdik çerçevesinde yaptığı iyilikler ve o iyiliklere karşılık elde ettiği bir takım sevaplar bulunmaktadır. Bununla ilgili olarak İzutsu, Eş'ari'nin Makalat'ından aldığı Cübbaî'ye ait şu görüşü nakletmektedir: Bir fasıkta da iman olabilir. Ama biz ona, bu imanından dolayı tam ve kâmil mü'min

¹⁷² Kemal Işık, "Mu'tezile'nin İlk Kurucusu Vâsıl B. Ata ve Büyük Günah Meselesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (t.y.): 338.

¹⁷³ Hilmi Ziya Ülken, *İslam Düşüncesi* (İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 2015), 28.

¹⁷⁴ Türkgülü, "Günah Kavramı ve İman Problemi Haline Getirilen Büyük Günah Hakkındaki Kelâmi Tartışmalar Diyanet İlmî Dergi, 2000, XXXVI,4/80-81.", 76.

demeyiz. Zira tam ve gerçek iman, Allah'ın yüklediği ödevleri yerine getirmekle hâsıl olur.¹⁷⁵ Mutezile ayrıca büyük günah sahibi müslimdir, ama mümin değildir demiştir.¹⁷⁶

Mu'tezile, kebire işleyenlerin durumlarını ele alırken, ne Hâriciler kadar sert tavır almış ne de Mürcie gibi işin sonunu Allah'a havale etmiştir. Onlar büyük günah işleyenler için kendilerine özgü bir görüş ortaya atarak bu kişilere el-menziletü beyne'l-menzileteyn yani; iki makam arasında bir yer tayin etmişlerdir. Kadı Abdulcebbâr, el-menzile beyne'l-menzileteyni şu şekilde açıklamıştır: “Büyük günah işleyenin kâfir olduğunu söyleyen Haricilere ve mümin olduğunu iddia eden Mürcieye karşılık biz adam öldüren, zina eden ve diğer günahlardan birini işleyen kişiye fâsık deriz. Bunun mel'ûn ve kendisinden uzak durulması gereken birisi olduğu için mümin veya medih ve tazim hükmünde olmadığını; öte yandan cenaze namazı kılınmayan, mezarlıklarımıza defnedilmeyen ve kendisiyle evlenilmeyen kâfir konumunda olmadığını, bu ikisi arasında bir yerde bulunduğunu kabul ederiz.¹⁷⁷

Dolayısıyla kebire işleyenin hükmü; kâfir hükmü de değil, mü'min hükmü de değildir. O zaman üçüncü bir hüküm olan fasıklık, iki hüküm arasındaki yerini almıştır. Bunu Mu'tezile kendince orijinal bir üslupla şöyle ifade etmişlerdir: Bu konum “el-menzile beyne'l-menzileteyn”dir. Buradan da kebire işleyen kişi, Mu'tezile'ye göre, tövbe etmeden ölürse ebedi cehennemlik olarak kabul edilmiştir.¹⁷⁸ Büyük günah işleyen ve tövbe etmeden ölen kişinin cennet ile cehennem arasında bir yerde ebediyyen bu günahlarının cezasını çekeceği¹⁷⁹ de ifade edilmiştir. Netice olarak Mu'ezile'nin, Haricilik ve Mürcie gibi iki uç görüşün kendine göre ortasını bulmaya çalışırken büyük günah işleyenleri tövbe etmedikleri takdirde ebede cehennemlik sayması başka bir aşırılığa sebep olmuş gözükmektedir.

---

¹⁷⁵ Izutsu, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, 64.

¹⁷⁶ Pezdevi, *Ehli Sünnet Akaidi*, 188.

¹⁷⁷ Kadı Abdulcebbâr, *el-Muhtasar fi Usûli'd-Dîn (Dinin Temel İlkeleri)*, 135.

¹⁷⁸ Arslan, *Kelâm Tarihi ve Ekolleri*, 222-223.

¹⁷⁹ Ataman, Razi'nin “*Tefsir-i Kebir'ine Göre Büyük Günah İşleyenlerin Dünya ve Ahiretteki Durumları*”, 40.

2.4. Şia

Şia, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'ini halifeğe en layık kişiler olarak gören ve onu 'meşru' halife kabul eden; ondan sonraki halifelerin de onun soyundan gelmesi gerektiğine inanan toplulukların müşterek adı olmuştur.¹⁸⁰

Şia'nın Zeydiyye kolunun kurucusu kabul edilen Zeyd b. Ali b. Hüseyin, büyük günah işleyen mü'min olarak isimlendirilemeyeceği görüşündedir. Zeyd, arkadaşı olarak kabul edilen Vasıl b. Ata'dan bu hususta etkilenmiştir. Mü'minin Kur'an'da Allah'ın dostu olarak ifade edildiğinden dolayı büyük günah işleyene mü'min denilemeyeceği gibi, kebre işleyen cenaze namazının kılınması, Müslüman mezarlığına defnedilmesi, yakınlarının kendisine mirasçı olabilmesi gibi nedenlerle de kâfir sayılamayacağı görüşündedir. Çünkü ona göre, büyük günah işleyenin fâsik (günahkâr) sayıldığı konusunda ümmet icma etmiştir.¹⁸¹

Zeydiyye'ye göre, Herhangi bir günahta ısrar etmek küfürdür.¹⁸² Zeydiyye büyük günah işleyen tam anlamıyla tövbe etmemesi durumunda ebedi cehennemde kalacağı görüşüyle Mu'tezile ve Hariciler ile aynı görüşü paylaşmış bulunmaktadır.¹⁸³

İmamiye'den Esterabâdî'ye göre kul, Allah'ın nehyetmiş olduğu kebre (büyük günah) ve sagirayı (küçük günah) irtikab ettiğinde, imandan çıkar ve tevbe ettiğinde ise tekrar girer. Allah'ın helalini haram, haramını da helal kıldığında da tamamıyla imandan çıkmış olur.¹⁸⁴

İmamiye'den "Kâsânî'ye göre günahkâr olan müslim, ilahi adalet gereği ebedi olarak cehennemde kalmaz ve bu, onun şefaet anlayışıyla doğrudan ilgilidir; çünkü ona göre Allah, şirkin dışında bütün günahları bağışlar.¹⁸⁵

İmamiye kolu bu konuda Ehl-i Sünnet gibi düşünür. Yani "büyük günah işleyen mümindir. Günahlar inancın aslına zarar vermez. Eğer bu kişi tevbe eder ve tevbesini iyi yaparsa Allahu Teâlâ kendisini bağışlayacaktır. Eğer tövbe etmezse bu taktirde cezayı hak

¹⁸⁰ Bağcı, *İslam Mezheplerinde İman ve Büyük Günah Problemi*, 42.

¹⁸¹ Mustafa Öz, "Zeyd b. Zeynelabidin ve Zeydiyye", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/3 (2000): 47.

¹⁸² Eş'ari, *İlk Dönem İslam Mezhepleri*, 118.

¹⁸³ Ethem Ruhi Fıglalı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri* (İstanbul: Selçuk Yayınları, 1996), 128.

¹⁸⁴ Eş'ari, *İlk Dönem İslam Mezhepleri*, 85.

¹⁸⁵ Bağcı, *İslam Mezheplerinde İman ve Büyük Günah Problemi*, 85.

etmiştir. Allahu Teâlâ böyle bir kişiyi eğer rahmetine gark etmemişse cezalandıracaktır"¹⁸⁶ Büyük günah işleyenlerin durumlarını Allah'a havale ederler.

Şia'nın Zeydiyye kolu, büyük günah işleyenin tam anlamıyla tövbe etmemesi durumunda ebedi cehennemde kalacağı görüşüyle Mu'tezile ve Hariciler ile aynı görüşü paylaşırken, İmamiyye kolu ise Ehl-i Sünnet gibi düşünür. Büyük günah işleyenin azabı hak ettiğini, fakat affedilip affedilmeyeceğinin Allah'ın iradesine bağlı olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca İmamiyye kolu Peygamberlerle birlikte imamların da şefaatine inanırlar.

2.4. Ehl-i Sünnet

Ehl-i Sünnet'e göre ma'siyet imana zarar vermez. Bunun nedeni amelin imandan bir cüz olmadığı görüşüdür. Büyük günah işleyen insan imanından bir şey kaybetmezse de mü'minlik vasfında kemâl bakımından bir değişiklik olur. Bu değişikliğin sonunda ortaya çıkan yeni vasfın adı ise Mu'tezile'nin sıkça kullandığı fâsıklık'tır. Fakat bu fâsıklık Mu'tezile'nin iddia ettiği gibi imanla küfür arasında üçüncü merteye değildir. Nedenine gelince eğer ki fâsıklık imanla küfür arasında bir yerde kabul edilecek olursa, onda ne iman ne de küfür olur. Hâlbuki bir kişi ya mü'mindir ya da kâfirdir. Bu ikisinin ortasında üçüncü bir iman ve inanç derecesinin bulunması aklen muhaldir.

Ehl-i Sünnete göre, küfürden başka büyük günah işleyen kimse (mürtebib-i kebîre) ne kâfir, ne de münafık olur. Böylesi imandan çıkmaz. Şayet tövbe etmeden ölürse, Allah Teâlâ, ya bir şefaatinin şefaati sayesinde veya kendi lûtf-u keremiyle onu affeder yahut da işlediği suç miktarınca cezalandırdıktan sonra mutlaka cennete koyar. Küfür halinde sevabın bir fâidesi dokunmadığı gibi imanı mevcudiyeti halinde de işlenen günahın zararı olmaz.¹⁸⁷ Cenâb-ı Hakk "Ey İman edenler, samimi bir tövbe ile Allah'a dönün" (Tahrîm 66/8) buyurarak günah işledikleri halde kişilere iman kelimesiyle hitâbetmiştir.¹⁸⁸ Tövbe, büyük küçük tüm günahlar için yapılır.

Ehl-i Sünnetin teşekkülünde önemli bir isim olan İmam-ı Ebu Hanife'ye göre, helal saymadığı müddetçe bir Müslümanı işlemiş olduğu büyük günahlardan dolayı kâfir sayamayız. Böyle bir kimseden iman ismini kaldıramayız, ona gerçek anlamda mümin deriz; fakat onu "günahkâr mümin" olarak isimlendirebiliriz.¹⁸⁹ Bu kimsenin ahiretteki durumu

¹⁸⁶ Muhammed Ebû Zehra, *İmam Cafer Sadık* (İstanbul: Şafak Yayınları, 1992), 132.

¹⁸⁷ Es-Sâbûni Nûreddin, *Mâturîyye Akaidi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1979), 167.

¹⁸⁸ Nûreddin, *Mâturîyye Akaidi*, 168.

¹⁸⁹ Ebu Hanife, *el-Fıkhu'l-Ekber* (İstanbul, 1992), 57.

Ehl-i sünnet'e göre Allah'a kalmıştır. Dilerse affeder, dilerse de cezası kadar ona azap eder. Ancak iman eden herkes eninde sonunda Cennet'e gidecektir.

Ehl-i Sünnet kelmacıları, şirk dışındaki başka bir günahın küfrü gerektirmediğine dair Kur'an'dan şu ayetlerde de deliller getirmişlerdir: Bunlardan bazıları şöyledir:

"Allah kendisine ortak koşmayı bağışlamaz. Ama bundan başkasını dilediğine bağışlar: Zira Allah 'a ortak koşan kimse, şüphesiz büyük bir günah ile Allah 'a iftira etmiş olur". (Nisa 4/48) Bu ayette şirk dışında kalan bütün günahların Allah tarafından affedilebileceği bildirilmektedir. Dolayısıyla her büyük günah, sahibini ebedi Cehenneme götürmez.

"Eğer mü'minlerden iki zümre savaşırlarsa onların aralarını (bulup) barıştırın". (Hücurat 49/9) Bu ayet-i kerimede Yüce Allah, birbirleriyle savaşarak büyük günah işleyenleri mü'min olarak nitelendirmektedir.

"Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin." (Mümtehine 60/1) Bu ayet-i kerimede, çeşitli sebeplerle Allah'ın düşmanlarını dost edinenlere mü'min diye hitap etmiştir.

"Ey iman edenler! Yapmadığınız şeyi niçin söylüyorsunuz!" (Saff 61/2) Bu ayette Yüce Allah, mü'minleri azarlamıştır. Azarlama ise büyük günaha ait ceza demektir. O halde büyük günah, insandaki mü'min olma vasfını kaldırmaz.¹⁹⁰

"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas yazıldı!" (Bakara 21/178) Bu ayet-i kerimede, Allah Teâlâ büyük günahlardan biri olan adam öldürmeyi imanla birlikte zikretmiştir. Dolayısıyla öldürme fiilinin imanı yok etmediği görülmektedir.

Ehl-i Sünnet kelmacıları, büyük günah/kebire işleyenlerin mü'min olduklarına dair icma bulunduğunu ifade etmekte ve Asr-ı Saadet'ten beri ehl-i kiblede olduğu söylenerek musalla taşına konulan herkesin cenaze namazının kılınmasını ve lehlerine dua yapılmasını da buna delil göstermektedirler. Çünkü İslamî Gelenekte bu tür dini uygulamalar, sadece mü'minler için yapılan işlerdir.¹⁹¹

Selefiyye, Haricilerin yaptığı gibi büyük günah işleyenlerin imandan çıktığını kabul etmemiştir. Çünkü kişiyi dinden çıkartacak şekilde kâfir olursa, o takdirde her durumda

¹⁹⁰Türkgülü, "Günah Kavramı ve İman Problemi Haline Getirilen Büyük Günah Hakkındaki Kelâmi Tartışmalar Diyanet İlmî Dergi, 2000, XXXVI,4/80-81.", 85.

¹⁹¹ Pezdevi, *Ehli Sünnet Akaidi*, 192-203.

öldürülmesi gereken bir mürtet olur. Kısas hakkına sahip kimsenin, onu affetmesi de kabul edilmez. Zina, hırsızlık ve içki içmek hallerinde de hadlerin uygulanması diye bir şey söz konusu olmaz.¹⁹²

Selefiyye Mu'tezile'nin görüşünü reddetmiştir. Büyük günah işleyen bir kimse Mu'tezile'nin dediği gibi iman ve İslam'dan çıkmaz küfre de girmez, kâfirlerle birlikte Cehennemde ebedi kalmayı da hak etmez. Çünkü Mu'tezile'nin de bu husustaki görüşü batıldır. Zira Yüce Allah büyük günah işleyen kimseleri mü'minler arasında saymıştır. Fasık iman kapsamından çıkmaz. ... O zaman (katilin) mü'min bir köle azad etmesi gerekir. Büyük günah işleyenlerin iman üzere oluşu kabul edilmiştir. Bununla birlikte onlar mutlak masiyetler ve büyük günahlar sebebiyle Haricilerin yaptıkları gibi kible ehlini tekfir etmezler. Aksine masiyetlerle birlikte iman kardeşliği sabittir derler.¹⁹³

Eş'ari'ye göre Allah'ı birleyen ve doğru yoldan ayrılan günahkâr bir mü'min, Allah'ın iradesine havale edilmiştir. Allah, dilerse onu affedip cennetine koyar, dilerse, yoldan çıkmasından dolayı onu cezalandırır, fakat daha sonra yine cennetine koyar.¹⁹⁴

Matüridi'ye göre büyük günah işleyen tövbe etmese dahi cehennemde temelli kalmayacaktır. Allah kötülüğün büyüklüğüne göre ceza verecektir. "...Kim de bir kötülük islerse sadece o kötülüğün misliyle cezalandırılır. Onlar, haksızlığa uğratılmazlar." (En'am 6/160) Allah'a şirk koşanlar cehennemde temelli kalacaklardır. İman edenlerden büyük günah işleyenin durumu Allah'a bırakılmıştır. Dilerse affeder dilerse günahı kadar cezalandırır, sonra cennetine koyar.¹⁹⁵

Sonuç itibariyle Ehl-i Sünnet ne Hariciler ve Mutezile gibi katı bir tavır göstermiş ne de bazı mürciler gibi günah işlemeye teşvik eden bir görüş ortaya koymuştur. Orta yolu takip ederek Büyük günah işleyenin azabı hak ettiğini, fakat affedilip affedilmeyeceğini Allah'ın iradesine bağlı olduğunu söylemişler. Dolayısıyla iman ve ma'siyetin aynı kişide bir arada bulunması caiz görülmüş günahın, günah olduğu inkâr edilmedikçe imanın aslına zarar vermeyeceği kabul edilmiştir.

---

¹⁹² Ebü'l-Abbas Takiyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *Ehl-i Sünnet* (İstanbul: Tevhid Yayınları, 1998), 517.

¹⁹³ Bağcı, *İslam Mezheplerinde İman ve Büyük Günah Problemi*, 87.

¹⁹⁴ Muhammed Ebu Zehra, *İbn Hazm* (İstanbul: Buruc Yayınları, 1996), 207-208.

¹⁹⁵ Bağcı, *İslam Mezheplerinde İman ve Büyük Günah Problemi*, 89.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİSELİ GENÇLERİN GÜNAH ALGISINA AİT BULGULAR

Çalışmamızın bu bölümünde yukarıda teorik olarak ortaya konan görüşlerin liseli gençler arasındaki yansıması araştırılmıştır. Çalışma Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesindeki 7 Lisede bulunan 9, 10, 11 ve 12. sınıflardan olmak üzere toplam 680 öğrenciyi kapsamaktadır. Örneklem olarak seçilen Elbistan ilçesi büyük bir oranda Ehl-i sünnet inancına mensup bireylerin yaşadığı bir bölgedir. Bununla birlikte farklı mezhebi eğilimlere sahip bireyler de mevcuttur.

1. ELDE EDİLEN BULGULAR VE YORUMLARI

Öğrencilere yönelik anketten elde edilen bulgular aşağıda sıralanan tablolarda belirtilerek yorumlanmaya çalışılmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet Durumu

	N	%
Kız	327	52,2
Erkek	299	47,8
Toplam	626	100,0

Tablo 1 de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin %52,2'si kızlardan, %47,8'i de erkeklerden oluşmaktadır. Bu oranların dengeli bir dağılım olduğu söylenebilir.

Tablo 2. Katılımcıların Okul türü

	N	%
Fen Lisesi	171	27,3
Anadolu Lisesi	151	24,1
Meslek Lisesi	154	24,6
Anadolu İHL	150	24,0
Toplam	626	100,0

Tablo 2'e göre öğrencilerin %27'si Fen Lisesi, %24'ü Anadolu Lisesi, %25'i Meslek Lisesi, %24'ü Anadolu İmam Hatip Lisesinden oluşmaktadır. Okullardaki dağılımın

oranı, birbirine yakındır. Bu, sonuçların objektif olması amaçlanarak yapılan bilinçli bir tercihtir.

Tablo 3. Katılımcıların Sınıf Düzeyleri

	N	%
Lise 1	163	26,0
Lise 2	165	26,4
Lise 3	154	24,6
Lise 4	144	23,0
Toplam	626	100,0

Tablo 3'e göre öğrencilerin %26'sı Lise 1 öğrencisi, %26'sı Lise 2 öğrencisi, %25'i Lise 3 öğrencisi, %23'ü Lise 4 öğrencisidir. Her sınıf düzeyinde katılımcı oranlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Yaşamlarını Sürdüğü Yerleşke Türü

	N	%
Köyde	155	24,8
Şehirde	445	71,1
Büyük Şehirde	26	4,2
Toplam	626	100,0

Tablo 4'e göre öğrencilerin %25'i yaşamının en uzun süresini köyde, %71'i şehirde, %4'ü büyük şehirde geçirmiştir. Araştırmanın Elbistan ilçe merkezinde yapılmasından dolayı yaşam süresini şehirde geçirenlerin oranı daha fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Katılımcıların Anne Öğrenim Durumu

	N	%
Okur-yazar değil	31	5,0
Sadece okur-yazar	37	5,9
İlkokul mezunu	289	46,2
Ortaokul veya Lise mezunu	208	33,2
Yüksekokul veya Fakülte mezunu	61	9,7
Toplam	626	100,0

Tablo 5'e göre, öğrencilerin %46'sının annesi İlkokul mezunu, %33'nün annesi Ortaokul ve Lise mezunu, %10'unun annesi Yüksekokul veya Fakülte mezunu, en son olarak %11'nin annesi hiçbir örgün eğitime girmemiştir. En fazla İlkokul mezunu hanımlardan oluşmaktadır.

Tablo 6. Katılımcıların Baba Öğrenim Durumu

	N	%
Okur-yazar değil	8	1,3
Sadece okur-yazar	13	2,1
İlkokul mezunu	203	32,4
Ortaokul veya Lise mezunu	278	44,4
Yüksekokul veya Fakülte mezunu	124	19,8
Toplam	626	100,0

Tablo 6'ya göre öğrencilerin %44'ünün babası Ortaokul veya Lise mezunu, %32'nin babası İlkokul mezunu, %20'sinin babası Yüksekokul veya Fakülte mezunudur; %3'ünün babası ise hiçbir örgün eğitim almamıştır. Bu konuda bir istatistiksel bir tabloya yer verilmesi de anket sorularına verilen cevapların incelenmesi esansında, anne ve babaların eğitim durumlarına göre öğrencilerin günah algılarının değişebildiği gözlemlenmiştir. Anne ve baba eğitim düzeyi yüksek olanlar biraz daha sorgulayıcı olurken, eğitim düzeyleri düşük olanlar ise taklidi bir anlayışa sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 7. Katılımcıların Eylemlerin Günah Olma Düzeylerine İlişkin Algıları

Tablo 7.1: Katılımcıların Kumar Oynama İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	9	1,4
Katılmıyorum	11	1,8
Kararsızım	44	7,0
Katılıyorum	88	14,1
Kesinlikle Katılıyorum	474	75,7
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 1'e göre öğrencilerin %90'ı kumar oynamayı günah kabul etmiştir. Öğrencilerin %10'u ise kumar oynamanın günah olup olmadığını, farklı değerlendirmiştir. Bu farklılığın nedenleri hakkında kesin bir veriye sahip olmamakla birlikte aile ve çevresel faktörlerin buna neden olabileceği söylenebilir. Çünkü ailelerin dinle ilgili bilgileri ve dini eğitimleri, çocuklarının görüş ve tutumlarını etkilediği söylenebilir.

7. 2: Katılımcıların Milli Piyango Oynama İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	14	2,2
Katılmıyorum	29	4,6
Kararsızım	66	10,5
Katılıyorum	126	20,1
Kesinlikle Katılıyorum	391	62,5
Toplam	626	100,0

Tablo 7.2'ye göre öğrencilerin %83'ü milli piyango oynamayı günah kabul ediyor. Öğrencilerin %90'ı kumar oynamaya günah derken, milli piyango oynamakta bu oranın %83'e düşmesi yasal olanla günah olanın birbirine karıştırılmasından dolayı olabilir. Dolayısıyla milli piyangoya yasal olarak izin verilmesi, onun haram olmadığı algısına yol

açmış olabilir. Ya da milli piyango oynanmasını yakın çevrelerinde görmüş olmaları böyle bir algıya neden olmuş olabilir.

Tablo 7. 3: Katılımcıların At Yarışları Ve Loto Oynamaya İlişkin Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	21	3,4
Katılmıyorum	19	3,0
Kararsızım	63	10,1
Katılıyorum	113	18,1
Kesinlikle Katılıyorum	410	65,5
Toplam	626	100,0

Tablo 7.3'e göre öğrencilerin %84'ü at yarışları ve loto oynamayı günah kabul ediyor. Bu sonuçtan da anlıyoruz ki gençler arasında at yarışı ve loto oynamak yaygın olmasına rağmen, büyük çoğunluk bu oyunların günah olduğunun bilincindedir.

Tablo 7. 4: Katılımcıların Borsada Hisse Satın Almaya İlişkin Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	41	6,5
Katılmıyorum	44	7,0
Kararsızım	122	19,5
Katılıyorum	87	13,9
Kesinlikle Katılıyorum	332	53,0
Toplam	626	100,0

Tablo 7.4'e göre öğrencilerin %66'sı borsada hisse satın almayı günah olarak kabul etmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığının fetvasına göre borsada alım satımı helal olan ürünlerle meşgul olan şirketlerin hisselerini satın almak, günah olmayan bir eylemdir. Tablodan çıkan sonuç %36 oranında bu fetva ile uyumludur. Fakat %66'lık bölüm borsanın haram olduğu kanaatine varmıştır. Bunun sebebi muhtemelen borsanın modern bir ticari olgu olmasıdır. Her ne kadar Diyanet İşleri Başkanlığı caiz olduğu hakkında fetva vermiş ise de borsanın dini durumu hakkında tartışmalar devam etmektedir. Kimileri onu caiz görürken kimileri de bir tür kumara benzetmektedir. Bu tartışmanın tabloya da yansımış olduğu söylenebilir.

Tablo 7. 5: Katılımcıların Kul Hakkı Yemek İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	7	1,1
Katılmıyorum	4	,6
Kararsızım	16	2,6
Katılıyorum	44	7,0
Kesinlikle Katılıyorum	555	88,7
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 5'e göre öğrencilerin %96'sı kul hakkı yemeyi günah olarak kabul etmiştir. Kul hakkı yeme kumar oynamadan daha yüksek oranda çıkmıştır. Bunun nedeni, kul hakkının Allah tarafından affedilmeyeceği görüşünün sıklıkla din görevlileri tarafından dile getirilmesi ve bu yolla bir bilinç olması olabilir. Kul hakkı yeme, aynı zamanda temel insan hakları içerisinde yer almaktadır. Bundan dolayı, bu konuda yüksek oranda ve daha kararlı bir tutumla kul hakkı yemenin günah olduğu kanaatinin belirtildiği görülmektedir.

Tablo 7. 6: Katılımcıların Torpil Yapmak/ Yaptırmak İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	22	3,5
Katılmıyorum	17	2,7
Kararsızım	57	9,1
Katılıyorum	131	20,9
Kesinlikle Katılıyorum	399	63,7
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 6'ya göre öğrencilerin %84'i torpil yapmayı ve yaptırmayı günah kapsamına alırken %16'sı günah olarak görmüyor. Torpil yapmak, hakkı olmadığı halde bir şeyi elde etmektir. Dolayısıyla kul hakkıdır. Kul hakkı yemeyi gençlerin %100'e yakını günah kabul ederken, %16'sı torpil yapmayı ve yaptırmayı günah olarak görmüyor. Bu gençlerin torpil yapmak ve yaptırmayı günah olarak algılamamalarının sebebi, torpil yapmanın ve yaptırmının geçmişte ve günümüzde yaygın olmasından dolayı olabilir. Ya da torpil

yapmadıklarında yasal haklarını elde edemeyeceklerine dair kanaatleri buna sebep olmuş olabilir.

Tablo 7. 7: Katılımcıların Kopya Çekmek İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	91	14,5
Katılmıyorum	57	9,1
Kararsızım	134	21,4
Katılıyorum	138	22,0
Kesinlikle Katılıyorum	206	32,9
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 7'ye göre öğrencilerin %55'i kopya çekmeyi günah kapsamında değerlendiriyor. %45'i ise günah kapsamında görmüyor. Kopya çekmek bir kul hakkıdır. Araştırmada öğrencilerin %100'e yakını kul hakkını günah kapsamına alırken, %45'i kopya çekmeyi günah kapsamına almıyor. Lise türleri arasında da bu algıda, anlamlı bir farklılık görülüyor. Her liseden bu düşünceye katılan öğrenciler bulunuyor. Öğrencilerin yarıya yakın bir oranda kopya çekmeyi günah olarak görmemesi, bu konuda yeterli bir bilincin oluşmadığına işaret etmektedir. Kopya çekmenin öğrencilerin %45'i tarafından günah görülmemesi ayrıca araştırılmalıdır.

Tablo 7. 8: Katılımcıların Hayvanlara ve Çevreye Zarar Vermek İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	3	,5
Katılmıyorum	5	,8
Kararsızım	28	4,5
Katılıyorum	110	17,6
Kesinlikle Katılıyorum	480	76,7
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 8'e göre öğrencilerin %95'i hayvanlara ve çevreye zarar vermeyi günah olarak görüyor. Hayvanlara ve çevreye zarar vermek, her din de yasak kabul edilen evrensel bir değerdir. Hem dinî hem de evrensel değerlerin örtüşmesi, böyle bir ortak günah algısını doğurmuş olabilir.

Tablo 7. 9: Katılımcıların Kamu Malına Zarar Vermek (Okul Araç Gereçleri) vb. İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	11	1,8
Katılmıyorum	16	2,6
Kararsızım	44	7,0
Katılıyorum	187	29,9
Kesinlikle Katılıyorum	368	58,8
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 9'a göre öğrencilerin % 89'u kamu malına zarar vermeyi günah kapsamına alıyor. Kamu malına zarar vermekte bir kul hakkıdır. Kul hakkı temel insan haklarını içermektedir, evrensel bir değerdir. Bu yüzden insanlar da kamu malına zarar vermeyi kul hakkı olarak görüyor.

Tablo 7. 10: Katılımcıların Gıybet Dedikodu Yapmak İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	16	2,6
Katılmıyorum	16	2,6
Kararsızım	66	10,5
Katılıyorum	151	24,1
Kesinlikle Katılıyorum	377	60,2
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 10'a göre öğrencilerin % 84'ü gıybet ve dedikoduyu günah olarak görürken, %16'lık kısmı günah olarak görmüyor. Oysa dinimizde dedikodu günahdır. Öğrencilerin gerek çevresinde, gerek sosyal medyada, dedikoduyla sıkça karşılaşmaları, onlarda dedikodunun günah olmadığı algısının oluşmasına sebep olduğu düşünülebilir. Ya da bu konuda yeterince dinî bilgi ve bilince sahip olmadıkları düşünülebilir.

Tablo 7. 11: Katılımcıların İçki İçmek İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	13	2,1
Katılmıyorum	26	4,2
Kararsızım	21	3,4
Katılıyorum	51	8,1
Kesinlikle Katılıyorum	515	82,3
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 11'e göre öğrencilerin %89'u içki içmenin günah olduğu algısına sahiptir. İçki içmek İslam dinince kesin olarak yasaklanmış bir eylemdir. Öğrencilerin % 97'nin içkiyi günah olarak görmemelerinin iki sebebi olabilir. Birincisi aile ve yakın çevrelerinde içki içilmesi, ikincisi de yine içinde büyüdükleri ailenin dinî eğilimi olabilir.

Tablo 7. 12: Katılımcıların Faiz İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	7	1,1
Katılmıyorum	11	1,8
Kararsızım	18	2,9
Katılıyorum	58	9,3
Kesinlikle Katılıyorum	532	85,0
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 12'ye göre öğrencilerin % 94'ü faiz yemenin günah olduğu algısına sahiptir. Aslında faiz uygulaması toplumda azımsanamayacak derecede yaygındır. Buna rağmen faizin haram olduğu konusunda yüksek düzeyde bir cevabın çıkması modern hayatın getirdiği zorunluluklarla dinî değerlerin çelişmesini ortaya koymaktadır. Günlük hayatta bankadan faiz almak zorunda kalan birey, dinin faizi haram kılmasıyla karşı karşıya geliyor. Faizin haramlığının yüksek düzeyde benimsenmesi, dinin emirlerinin bilindiğini ve kabul edildiğini göstermektedir.

Tablo 7. 13: Katılımcıların Domuz Eti ve Ürünlerini Tüketmek İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	17	2,7
Katılmıyorum	3	,5
Kararsızım	22	3,5
Katılıyorum	62	9,9
Kesinlikle Katılıyorum	522	83,4
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 13'e göre öğrencilerin %94'ü domuz eti ve ürünleri tüketmeyi günah olarak kabul ediyor. Tablo da %100'e yakın domuz etinin haram olduğu algısı varken, kumar oynamak ve alt bileşenleri günah olmasına rağmen, Tablo 7. 1'de bu oran daha düşük çıkmıştır. Bazı şeylerin haramlığının kesin olması ve o konuda farklı görüşlerin bulunmaması onlar hakkındaki kanaati etkilemektedir. Buna göre domuz etinin haramlığı kesin ve tartışmasız olduğu için %100'e yakın bir kesinlikle bunun tabloya yansıdığı görülmektedir.

Tablo 7. 14: Katılımcıların Zina Etmek İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	9	1,4
Katılmıyorum	5	,8
Kararsızım	23	3,7
Katılıyorum	46	7,3
Kesinlikle Katılıyorum	543	86,7
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 14'e göre öğrencilerin %94'ü zina etmenin günah olduğu algısına sahiptir. Dinimizce zina haram olarak kabul edilmiştir. Bu hükmün öğrencilerin cevaplarına yüksek oranda yansıdığı görülmektedir.

Tablo 7. 15: Katılımcıların Kız Erkek Arkadaşlığı/Flört Etmek İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	73	11,7
Katılmıyorum	57	9,1
Kararsızım	117	18,7
Katılıyorum	134	21,4
Kesinlikle Katılıyorum	245	39,1
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 15'e göre öğrencilerin %60'ı kız erkek arkadaşlığı/flört etmeyi günah olarak algılamıştır. %40'ı günah olarak algılamamıştır. %100'e yakını zina etmeyi günah olarak algılayan, kız erkek arkadaşlığı oranının da ciddi düşüş görülmektedir. Bu düşüşün sebepleri arasında diziler, sosyal medya vb. geldiği söylenebilir. Diziler ve sosyal medyanın, gençler arasındaki bu tür ilişkileri normalleştirdiği görülmektedir.

Tablo 7. 16: Katılımcıların Ticarete Alışverişte Aldatmak İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	8	1,3
Katılmıyorum	8	1,3
Kararsızım	24	3,8
Katılıyorum	125	20,0
Kesinlikle Katılıyorum	461	73,6
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 16'ya göre öğrencilerin %94'ü ticarete, alışverişte aldatmanın günah olduğu algısına sahip oldukları görülüyor.

Tablo 7. 17: Katılımcıların Sigara Kullanımı İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	74	11,8
Katılmıyorum	84	13,4
Kararsızım	131	20,9
Katılıyorum	137	21,9
Kesinlikle Katılıyorum	200	31,9
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 17'ye göre öğrencilerin %54'ü Sigara içmeyi günah olarak görürken %46'sı günah olarak görmüyor. Sigara içmenin haram oluşu hakkında kesin bir hüküm olmayışı, tartışmalı bir konu olması, aile ve sosyal çevrede sigara kullanımının yaygın olması gibi hususlar gençlerde sigaranın günah olma algısını zayıflatıyor olabilir.

Tablo 7. 18: Katılımcıların Akraba Ziyaretini Terk Etmek İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	71	11,3
Katılmıyorum	92	14,7
Kararsızım	172	27,5
Katılıyorum	112	17,9
Kesinlikle Katılıyorum	179	28,6
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 18'e göre öğrencilerin %47'si akraba ziyaretini terk etmeyi günah kapsamına alırken, %53'ü günah kapsamına almamaktadır. Akraba ziyaretini terk etmenin günah olduğu İslam çerçevesinde yer almasına rağmen, toplumda akrabalarla ilişkilerin zayıflamasının, çocukların günah algısını etkilediği söylenebilir. Gençlerde akraba ziyaretinin diğer farzlar kadar kesin bir dinî emir olduğu bilincinin yeterince oluşmadığı görülmektedir.

Tablo 7. 19: Katılımcıların Hırsızlık Yapmak İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	4	,6
Katılmıyorum	1	,2
Kararsızım	9	1,4
Katılıyorum	74	11,8
Kesinlikle Katılıyorum	538	85,9
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 19'a göre öğrencilerin %98'i hırsızlık yapmayı günah olarak algılamaktadır. İslam'da hırsızlığın haram olduğu hususunda bir tartışma yoktur. Bu da öğrencilerin cevaplarına yüksek bir oranda yansımıştır.

Tablo 7. 20: Katılımcıların Yalan Söylemek İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	5	,8
Katılmıyorum	14	2,2
Kararsızım	64	10,2
Katılıyorum	140	22,4
Kesinlikle Katılıyorum	403	64,4
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 20'ye göre öğrencilerin %87'si yalan söylemeyi günah olarak görürken %13'ü günah olarak görmemektedir. Yeri gelince yalan söylenebilir anlayışı yalan söylemeyi günah olarak görmemeye sebebiyet verebilir. Çünkü Hz. Peygamber üç konuda buna izin vermiştir. Hadiste, savaşta iken düşmana karşı, iki kişinin arasını bulmak için ve karı koca arasındaki ihtilafı önlemek için yalan söylemeye izin verildiğini bildirmiştir.¹⁹⁶

¹⁹⁶ Müslim, Birr, 27

Tablo 7. 21: Katılımcıların Yalan Yere Yemin Etmek İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	6	1,0
Katılmıyorum	6	1,0
Kararsızım	32	5,1
Katılıyorum	82	13,1
Kesinlikle Katılıyorum	500	79,9
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 21'e göre öğrencilerin % 93'ü yalan yere yemin etmeyi günah olarak görüyor

Tablo 7. 22: Katılımcıların Şirk Koşmak İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	7	1,1
Katılmıyorum	3	,5
Kararsızım	8	1,3
Katılıyorum	15	2,4
Kesinlikle Katılıyorum	593	94,7
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 22'ye göre öğrencilerin % 97'si şirk koşmanın günah olduğu algısına sahip oldukları görülüyor. İnanç konusunda temel bir dini kavram olan şirkin gençlerce doğru bir şekilde anlaşıldığı görülmektedir.

Tablo 7. 23: Katılımcıların Fal Bakmak/Baktırmak Sihirle Uğraşmak İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	8	1,3
Katılmıyorum	15	2,4
Kararsızım	63	10,1
Katılıyorum	102	16,3
Kesinlikle Katılıyorum	438	70,0
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 23'e göre öğrencilerin %86'sı fal bakmayı/baktırmayı ve sihirle uğraşmayı günah olarak kabul ediyor. Bu oran yüksek olmasına rağmen, Tablo 7. 13'deki domuz eti yemenin günah olması oranından düşüktür. Bunun sebebi iki eylem hakkındaki dinî hükümlerin açıklık ve kesinlik derecesinin farklı olması olabilir. Ayrıca domuz eti yemenin Müslüman olmayanların âdeti olması, bu konudaki bilincin daha yüksek olmasına sebep olmuş olabilir.

Tablo 7. 24: Katılımcıların Açık Seçik Giyinmek İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	59	9,4
Katılmıyorum	45	7,2
Kararsızım	91	14,5
Katılıyorum	131	20,9
Kesinlikle Katılıyorum	300	47,9
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 24'e göre öğrencilerin %69'u açık seçik giyinmeyi günah olarak algılamıştır. %31'i ise günah olarak algılamamıştır. Bura da ciddi bir sapma mevcuttur. Oysa tesettür sınırları İslam'da açıkça yer almaktadır. İslam açık seçik giyinmeyi yasaklamıştır. Öğrencilerin çevrelerinde bazı insanların açık seçik giyinmeleri, televizyon ve sosyal medyadaki giyim tarzları, gençlerde böyle bir sapmanın oluşmasına sebep olmuş olabilir. Bunun yanında son yıllarda örtünmenin şekli, biçimi ve önemi hakkında yapılan son dönem tartışmalarının yine öğrencilerin görüşlerinde belirsizliğe sebep olduğu söylenebilir.

Tablo 7. 25: Katılımcıların İbadetleri Yerine Getirmemek İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	16	2,6
Katılmıyorum	21	3,4
Kararsızım	48	7,7
Katılıyorum	126	20,1
Kesinlikle Katılıyorum	415	66,3
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 25'e göre öğrencilerin %86'i ibadetleri yerine getirmemeyi günah olarak

algılamıştır ama ibadetleri yerine getirmemenin günah olduğu algısı Tablo 7.14'deki domuz eti yemenin günah olduğu algısından daha düşüktür. Oysa dinimizde ibadetlerin yerine getirilmesi açıkça emredilmiştir. Bu bulgular öğrencilerin ibadet konusunda bilinç düzeylerinin yeterli olmadığını göstermektedir.

Tablo 7. 26: Katılımcıların Bencilik ve Kibirli Olmak İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	15	2,4
Katılmıyorum	19	3,0
Kararsızım	61	9,7
Katılıyorum	195	31,2
Kesinlikle Katılıyorum	336	53,7
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 26'ya göre öğrencilerin % 85'i bencil ve kibirli olmayı günah kapsamına alırken, %15'i günah kapsamına almıyor. % 15'in bencil ve kibirli olmayı günah kapsamına almamalarının sebebi öğrencilerin lise çağı ergenlik dönemi olduğu için bu dönem de ben merkezli düşünmenin daha fazla olmasından olabilir.

Tablo 7. 27: Katılımcıların İftira Atmak İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	3	,5
Katılmıyorum	2	,3
Kararsızım	6	1,0
Katılıyorum	66	10,5
Kesinlikle Katılıyorum	549	87,7
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 27'ye göre öğrencilerin %100'e yakını iftira atmayı günah olarak algılamıştır. İftiranın haram olarak algılanmasında yüksek bir oranın ortaya çıkması bu yasağın çiğnenmesi halinde birey ve toplumlar arasında çok ciddi felaketlere sebep olması olabilir.

Tablo 7. 28: Katılımcıların Rüşvet Almak/Vermek İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	10	1,6
Katılmıyorum	5	,8
Kararsızım	44	7,0
Katılıyorum	110	17,6
Kesinlikle Katılıyorum	457	73,0
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 28'e göre öğrencilerin %91'i rüşvet almak ve vermeyi günah olarak algılamıştır. Dinimiz rüşveti haram olarak kabul etmiş, Hz. Peygamber tarafından rüşvet alan, veren ve bu işe aracılık edenler lanetlenmiştir.¹⁹⁷ Bu yasağın yüksek bir oranda öğrencilerin günah algısına yansdığı görülmektedir.

Tablo 7. 29: Katılımcıların Bir Memurun Akrabasına ve Yakınlarına İltimas Geçmesi İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	8	1,3
Katılmıyorum	14	2,2
Kararsızım	51	8,1
Katılıyorum	135	21,6
Kesinlikle Katılıyorum	418	66,8
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 29'a göre öğrencilerin %90'ı bir memurun akrabasına ve yakınlarına iltimas geçmesini günah olarak algılamıştır. Torpil yapmak ve yaptırmayı, rüşvet almak ve vermeyi, bir memurun akrabası ve yakınlarına iltimas geçmesini İslam yasaklamıştır. Çünkü bu tür eylemler kul hakkı kapsamındadır. Kul hakkını %100'e yakını günah olarak algılarken, torpil yapmak ve yaptırmayı, rüşvet almak ve vermeyi, bir memurun akrabası ve yakınlarına iltimas geçmeyi günah olarak algılama düzeyleri düşmektedir. Bu düşüşün sebebi buldukları ortama göre oluşan algı farklılığı olabilir.

¹⁹⁷ Tirmizî, Ahkâm, 9

Tablo 7. 30: Katılımcıların Asılsız Haberleri Facebookta Tweeterda vb. Paylaşmak İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	13	2,1
Katılmıyorum	19	3,0
Kararsızım	119	19,0
Katılıyorum	163	26,0
Kesinlikle Katılıyorum	312	49,8
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 30'a göre öğrencilerin %76'sı asılsız haberleri facebookta, tweeterda yani sosyal medya da paylaşmayı günah olarak algılamıştır. %24'ü ise günah olarak algılamıyor. Günah olarak algılamayanların oranının % 24 çıkmasının nedeni sosyal medyayı gerçek hayattan farklı bir yaşam alanı olarak görmeleri, bundan dolayı da asılsız haberleri, sosyal medyada yapınca günah olarak algılamamaları olabilir.

Tablo 7. 31: Katılımcıların Sosyal Medyada Aile Fotoğraflarını Paylaşmak İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	195	31,2
Katılmıyorum	107	17,1
Kararsızım	147	23,5
Katılıyorum	67	10,7
Kesinlikle Katılıyorum	110	17,6
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 31'e göre öğrencilerin % 28'inin sosyal medyada aile fotoğraflarını paylaşmayı günah olarak algıladıkları görülürken % 72'sinin ise aile fotoğraflarını sosyal medyada paylaşmayı günah olarak algılamadıkları görülüyor. Öğrencilerin % 28'inin sosyal medyada aile fotoğraflarının paylaşılmasını günah olarak algılamalarının sebebi, mahrem bilgilerinin dışarı sunulmasını kötü bir eylem olarak gördükleri söylenebilir.

Tablo 7. 32: Katılımcıların Anne Babaya İtaatsizlik Etmek İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	5	,8
Katılmıyorum	15	2,4
Kararsızım	54	8,6
Katılıyorum	119	19,0
Kesinlikle Katılıyorum	433	69,2
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 32'e göre öğrencilerin %88'i anne babaya itaatsizliği günah kapsamına alırken % 12'sinin ise anne babaya itaatsizliği günah kapsamına almadıkları görülüyor. Öğrencilerin %12'sinin anne babaya itaatsizliği günah kapsamına almamalarının sebebi, gençlerin bu dönemdeki duyguları olabilir, dolayısıyla gençler, bu dönemde asi bir kişilik ortaya koyabilmektedir.

Tablo 7. 33: Katılımcıların Trafik Kurallarını İhlal Etmek İle İlgili Görüşleri

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	51	8,1
Katılmıyorum	40	6,4
Kararsızım	124	19,8
Katılıyorum	188	30,0
Kesinlikle Katılıyorum	223	35,6
Toplam	626	100,0

Tablo 7. 33'e göre öğrencilerin % 66'sı trafik kurallarını ihlal etmeyi günah olarak algılamakta, % 34'nün ise günah olarak algılamadıkları görülüyor. Trafik kurallarında dinî algının farklı olduğunu görüyoruz. Trafik kurallarını ihlal etmek dinimize göre hak ihlali olurken, öğrencilerin bazılarının bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülüyor

Tablo 8. Öğrencilerin Günah Tanımlaması

Tablo8.1. Allah'ın yasakladığı eylemlerdir	N	%
Tamamen katılıyorum	615	98,2
Katılıyorum	11	1,8
Toplam	626	100,0

Tablo8.2. Yasal olmayan eylemlerdir	N	%
Kararsızım	14	2,2
Tamamen Katılıyorum	612	97,8
Toplam	626	100,0

Tablo 8. 1'e göre öğrencilerin %100'ü günahı, Allah'ın yasakladığı eylemler olarak tanımlıyor. Tablo 8. 2'ye göre öğrencilerin ise %98'i günahı yasal olmayan eylemler olarak tanımlıyor. Tablo, öğrencilerin %98'inin resmi olarak yasak olan şeylerin, aynı zamanda Allah'ın yasakladığı şeyler olarak kabul ettiklerini gösteriyor. Oysa faiz ve nikâhsız ilişkiler örneğinde olduğu gibi, resmi olarak yasak olmayan şeylerin, İslam dini tarafından yasaklandığı görülmektedir. Bu durumun sebebi, öğrencilerin zihin dünyasında yasaklanan şeylerin aynı zamanda dinen günah olduğu algısından kaynaklanmış olabilir. Öğrencilerden bazılarının her yasal olanla günah olanın tamamen örtüşmediğinin farkına varamamış olmaları mümkündür.

Tablo 9. Öğrencilerin Bir Eylemin Günah Olma Gerekçesine Dair Görüşleri

Tablo 9.1. Bir eylem Allah yasakladığı için günahtır	N	%
Tamamen Katılıyorum	386	61,7
Katılıyorum	166	26,5
Kararsızım	74	11,8
Toplam	626	100,0

Tablo 9.2. Bir eylem varlığa zararlı olduğu için günahtır	N	%
Tamamen katılıyorum	317	50,6
Katılıyorum	112	17,9
Kararsızım	149	23,8
Katılmıyorum	48	7,7
Toplam	626	100,0

Tablo 9.3. Bir eylem kötü olduğu için günahtır	N	%
Tamamen katılıyorum		
Katılıyorum	342	54,6
Kararsızım	238	38,0
Toplam	46	7,3
	626	100,0

Tablo 9'a göre öğrencilerin bir eylemin günah olma gerekçesine dair görüşleri Tablo 9. 1'e göre % 88'i Allah yasakladığı için, Tablo 9. 2'ye göre % 70'i varlığa zararlı olduğu için, Tablo 9. 3'e göre ise % 93'ü kötü olduğu için, olarak cevaplamıştır. Tablodaki verilen cevaplara baktığımızda, öğrencilerin Allah (c.c.)'ın yasakladığı hususların, insanlar için zararlı ve kötü olduğu yargısına vardıkları görülüyor.

Tablo 10. Öğrencilerin Bir Şeyin Günah Olmasının Amacına Dair Düşünceleri

		N	%
Tablo 10.1: İnsanları daha dindar yapmak için	Katılmıyorum	19	3,0
	Kararsızım	70	11,2
	Katılıyorum	62	9,9
	Tamamen Katılıyorum	475	75,9
	Toplam	626	100,0
Tablo 10.2: İnsanları iyiye doğruya güzele sevk etmek için	Kararsızım	12	1,9
	Katılıyorum	62	9,9
	Tamamen Katılıyorum	552	88,2
	Toplam	626	100,0
Tablo 10.3: Toplum düzenini sağlamak için	Katılmıyorum	128	20,4
	Kararsızım	84	13,4
	Katılıyorum	110	17,6
	Tamamen Katılıyorum	304	48,6
	Toplam	626	100,0
Tablo 10.4: Zarar verici davranışlardan uzaklaştırmak için	Katılmıyorum	42	6,7
	Kararsızım	100	16,0
	Katılıyorum	66	10,5
	Tamamen Katılıyorum	418	66,8
	Toplam	626	100,0
Tablo 10.5: Kötülük yapma eğilimini frenlemek için	Hiç Katılmıyorum	66	10,5
	Katılmıyorum	20	3,2
	Kararsızım	89	14,2
	Katılıyorum	147	23,5
	Tamamen Katılıyorum	304	48,6
	Toplam	626	100,0
Tablo 10.6: İnsanları cehennemden uzaklaştırmak için	Katılmıyorum	16	2,6
	Kararsızım	45	7,2
	Katılıyorum	62	9,9
	Tamamen Katılıyorum	503	80,4
	Toplam	626	100,0

Tablo 10'a göre öğrencilerin bir şeyin günah olmasının amacına dair düşünceleri Tablo 10. 1'e göre % 86'sı insanları daha dindar yapmak için, Tablo 10. 2'ye göre % 98'i insanları iyiye doğruya güzele sevk etmek için, Tablo 10. 3'e göre % 66'sı toplum düzenini sağlamak için, Tablo 10. 4'e göre % 77'si zarar verici davranışlardan uzaklaştırmak için, Tablo 10. 5'e göre % 72'si kötülük yapma eğilimini frenlemek için, Tablo 10. 6'ya göre ise % 90'ı insanları cehennemden uzaklaştırmak için diye cevaplamıştır. Toplum düzenini sağlamanın diğer maddelerden düşük çıkması öğrencilerin toplum düzeninin günah algısıyla değil de yasalarla sağlanacağını düşünüyor olmasından olabilir. Bunun yanında Tablo 10. 2 ve Tablo 10. 6'de çıkan oranların birbirine yakın olması gençlerde dinî hedeflerle ahlaki gayelerin aynı olduğuna dair algılarını göstermektedir.

Tablo 11. Öğrencilerin Bir Davranışın Günah Olup Olmadığının Nasıl Anlaşılacağına Dair Görüşleri

	N	%
Vicdanımın sesini dinleyerek	19	3,0
Hocalarıma sorarım	144	23,0
Dinin temel kaynaklarına bakarım	83	13,3
Aklım ve irademe göre değerlendiririm	108	17,3
Fert ve topluma verdiği zarara bakarım	272	43,5
Total	626	100,0

Tablo 11'e göre öğrencilerin bir davranışın günah olup olmadığının nasıl anlaşılacağına dair görüşleri % 3'ü vicdanımın sesini dinleyerek, % 23'ü hocalarıma sorarım, % 13'ü dinin temel kaynaklarına bakarım, % 17'si aklım ve irademe göre değerlendiririm, % 44'ü fert ve topluma verdiği zarara bakarım şeklinde cevapladıkları görülüyor. Fert ve topluma verdiği zarara bakarım ifadesinin diğer ifadelerden yüksek olması, öğrencilerin bir davranışın günah olup olmadığını bireye, topluma ve çevreye verdiği zarara göre değerlendirdiğini göstermektedir.

Tablo 12. Günah Olduğunu Bildiği Bir Davranışı Yaptığında Öğrencinin Neler Hissettiğine Dair Görüşleri Çoklu Seçenek Tablosu

Günah olduğunu bildiğiniz bir davranışı yaptığınızda neler hissedersiniz?	Responses		Percent of Cases
	Sayı	%	
Suçluluk hisseder, pişmanlık duyarım	409	16,0%	65,3%
Vicdanen rahatsız olur, üzülür, ıstırap ve acı hissedirim	452	17,7%	72,2%
Burukluk hisseder, huzursuzluk duyarım	232	9,1%	37,1%
Utanç duyar, aşırı derecede rahatsız olurum	324	12,7%	51,8%
Kendimi aşağılanmış hissedirim	110	4,3%	17,6%
Üzerimde bir ağırlık hissedirim	122	4,8%	19,5%
Rahatsız olmam	406	15,9%	64,9%
Hemen unuturum	91	3,6%	14,5%
Pişman olur tövbe ederim	407	15,9%	65,0%
Total	2553	100,0%	407,8%

Tablo 12'ye göre öğrencilerin günah olduğunu bildiği bir davranışı yaptığında neler hissettiğine dair görüşleri % 65'i suçluluk hisseder, pişmanlık duyarım, % 72'si vicdanen rahatsız olur, üzülür, ıstırap ve acı hissedirim, % 37'si burukluk hisseder, huzursuzluk duyarım, %18'i kendimi aşağılanmış hissedirim, % 20'si üzerimde bir ağırlık hissedirim, % 65'i rahatsız olmam, % 15'i hemen unuturum, % 65'i pişman olur tövbe ederim olmuştur. Tablonun geneline baktığımızda pişmanlık, vicdanen rahatsız olma, utanç duyma vb. durumlar mevcuttur. Öğrencilerde günah sonrası bu gibi duyguların oluşmasının temelinde, dinî ve ahlakî eğitimleri yanında toplumsal olarak kınanma duygusunun da etkili olduğu söylenebilir. Ancak tabloda % 65 oranında “günah sonrasında rahatsız olmam” cevabının diğer cevaplarla tutarsız olduğu görülmektedir. Soruyu yanlış anlama söz konusu olabilir. Çünkü rahatsız olmak çoğu kere tıbben hastalanmak manasına da kullanılabilir.

Tablo 13. Öğrencilerin Günümüzde Günah İşlenmesinin Sebeplerine Dair Görüşleri Çoklu Seçenek Tablosu

Sizce günümüzde günah işlenmesinin sebepleri nelerdir?	Responses		Percent of Cases
	Sayı	%	
Ekonomik şartlar	56	1,9%	9,3%
Bilgisizlik ve eğitimsizlik	260	8,9%	43,0%
Teknolojinin gelişmesi ile birçok şeye rahatlıkla ulaşılabilmesi	307	10,5%	50,7%
Mecburiyetten	28	1,0%	4,6%
Ahret inancının zayıflamasından	596	20,4%	98,5%
İnanç zayıflığı ve dinden uzak kalındığı için	512	17,5%	84,6%
Kötülüğün yayılmasından	344	11,8%	56,9%
Duyarsızlık	262	9,0%	43,3%
Toplumun ahlaki değerlerinin çözülüp, günlük yaşayış ve menfaatlerin dünya görüşü haline gelmesinden	414	14,2%	68,4%
Özenti	144	4,9%	23,8%
Total	2923	100,0%	483,1%

Tablo 13'e göre öğrencilerin, günümüzde günah işlenmesinin sebeplerine dair görüşleri, % 9'u ekonomik şartlar, % 43'ü bilgisizlik ve eğitimsizlik, % 51'i teknolojinin gelişmesi ile birçok şeye rahatlıkla ulaşılabilmesi, % 5'i mecburiyetten, % 99'u ahret inancının zayıflamasından, % 85'i inanç zayıflığı ve dinden uzak kalındığı için, % 57'si kötülüğün yayılmasından, % 43'ü duyarsızlık, % 68'i toplumun ahlaki değerlerinin çözülüp, günlük yaşayış ve menfaatlerin dünya görüşü haline gelmesinden, % 24'ü ise özenti demiştir. Öğrencilerin çoğunluğu, günah işlenmesinin sebeplerini ahret inancının zayıflaması ve dini emirlerin yerine getirilmemesi olarak görüyor.

Tablo 14. Günahattan Kurtulmak İçin Neler Yapılması Gerektiğine Dair Görüşleri Çoklu Seçenek Tablosu

Günahattan kurtulmak için sizce neler yapılmalıdır?	Responses		Percent of Cases
	Sayı	%	
Dua ve tövbe edilmeli	600	25,5%	98,2%
Doğru ve dürüst olunmalı	519	22,1%	84,9%
İyi bir dini eğitim ve öğretim alınmalı	240	10,2%	39,3%
İyi bir çevrede bulunulmalı, nefis ve şeytana fırsat verilmemeli	421	17,9%	68,9%
Dinin ölçülerine uyulmalıdır	572	24,3%	93,6%
Total	2352	100,0%	384,9%

Tablo 14'e göre öğrencilerin günahattan kurtulmak için neler yapılması gerektiğine dair görüşleri % 98'i dua ve tövbe edilmeli, % 85'i doğru ve dürüst olunmalı, % 39'u iyi bir dinî eğitim ve öğretim alınmalı, % 69'u iyi bir çevrede bulunulmalı, nefis ve şeytana fırsat verilmemeli, % 94'ü dinin ölçülerine uyulmalıdır olmuştur. Öğrenciler günahattan kurtulmak için farklı yöntemler öne sürmüştür. En fazla % 98'i dua ve tövbe edilmeli ve % 94'ünün dini ölçülere uyulmalı dedikleri görülmektedir.

2. TARTIŞMA VE SONUÇ

Günah, insanın özgür iradesiyle yaptığı olumsuz bir fiil olup Allah'a karşı suç niteliği taşımaktadır. Bundan dolayı sonunda ceza vardır. Günah şahsî bir suç olup, sorumluluğu da günahı işleyenin kendisine aittir. Bir kişinin işlediği günahın cezasını diğer bir kişi çekmez. Ancak sonuçları itibarıyla diğer insanları da etkileyen olumsuz durumlara sebep olabilir. O nedenle günah, hem ferdi hem de toplumu kargaşaya, huzursuzluğa, çatışmaya ve yıkıma sürükleyen bir etkidir. Bunun yanında günaha öldükten sonraki hayatta da cezai müeyyideler takdir edilmiştir.

İslam Kelamında günah meselesi daha çok “büyük günah” tabiri altında tartışılmıştır. Büyük günah, dinen yasaklandığı konusunda kesin delil bulunan ve hakkında dünyevî ve uhrevî ceza öngörülen davranış şeklinde tanımlanır. Büyük günah meselesi, İslam'da itikadi fırkaların oluşumuna etki eden önemli bir mesele olmuştur. Peygamberimizin vefatından hemen sonra halifenin kim olacağı konusunda ilk ihtilaflar oluşmaya başlamıştır. Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle gelişen Cemel vakası, Siffin savaşı ve Hakem olayından sonra bu ihtilaflar daha da karmaşık hale gelmiştir. Bu olayların sonucunda büyük günah problemi ortaya çıkmıştır.

Büyük günah meselesinin itikadi fırkaların oluşumunda veya şekillenmesindeki etkisi büyüktür. Hâricilere göre, amel imandan bir parça olup, ameli terk etmek imanı terk etmektir. Hâricilerin nazarında büyük günah işleyen müşrik ve kâfir olarak nitelendirilmiştir. Mu'tezile ise bir kimsenin büyük günah işlemekle imandan çıkmış sayılacağını, tövbe etmeden öldüğü takdirde cennete girmeyeceğini; cehennemde ebedi olarak kalacağını, ancak azabının kâfirlerinkinden daha düşük olacağını söylemiştir.

Buna karşılık bazı Mürciî guruplar, imanlı olduğu sürece kişinin büyük günahlarından dolayı zarar görmeyeceğini, ahirette de cehenneme girmeyeceğini söylemiştir. Ancak çoğunluğu oluşturan Mürcie daha sonra Ehl-i Sünnet olarak isimlendirilmiş ve günah konusunda orta yolu takip eden bir görüş ortaya koymuştur. Buna göre büyük günah işleyen hakiki olarak mümindir, ahirette ise durumu Allah'a kalmıştır; ister affeder, isterse de cezalandırır.

Şia'nın Zeydiyye kolu, büyük günah işleyenin tam anlamıyla tövbe etmemesi durumunda ebedi cehennemde kalacağını söyleyerek Mu'tezile ve Haricilerle aynı görüşü paylaşmış bulunmaktadır. İmamiyye kolu ise Ehl-i Sünnet gibi düşünür ve büyük günah işleyenlerin durumlarını Allah'a havale ederler. Peygamberlerle birlikte İmamların da

şefaatine inanırlar. Ehl-i Sünnet'e göre şirk hariç büyük günahlardan herhangi birini inkâr etmeden, helâl saymadan yahut hafife almadan işlemek kişiyi dinden, imandan çıkarmaz; yani o kimse kâfir olmaz. Büyük günah işleyen kimsenin ahiretteki durumu Ehl-i sünnet'e göre Allah'a kalmıştır. Dilerse affeder, dilerse de cezası kadar ona azap eder. Ancak iman eden herkes eninde sonunda Cennet'e gidecektir. Ehl-i Sünnet ne Hariciler ve Mutezile gibi katı bir tavır göstermiş ne de bazı Mürciler gibi günaha duyarsız kalmaya neden olabilecek bir görüş ortaya koymuştur. Orta yolu takip ederek büyük günah işleyen azabı hak ettiğini, fakat affedilip affedilmeyeceğinin Allah'ın iradesine bağlı olduğunu söylemişlerdir.

Büyük günah meselesi geçmişte ve günümüzde her zaman kelamcıların tartışma konusu olmuştur. Yukarıda belirttiğimiz gibi özellikle itikadi fırkaların oluşumunda veya şekillenmesinde de büyük bir etkiye sahiptir. Günümüzde de zaman zaman benzer tartışmaların ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle şiddete temayül eden bazı guruplar, büyük günah işlediğini ileri sürerek Müslüman kardeşini tekfir edebilmektedir. Bu da toplumda aynı dine inananlar arasında büyük karmaşa ve kavgalara sebep olabilmektedir. Bunun yanında modern hayatın dayatmaları, medya ve internet kullanımının hızla yayılması, ayrıca çocuk yaşlara varıncaya kadar gençlerin elinde cep telefonu bulunması gibi hususlar bireyleri günaha sevk edebilmektedir. Bütün bu durumların gençlerin günah algısında ne gibi bir etki oluşturduğunun tespiti önem arz etmektedir. Bu nedenle biz, konuyu teorik olarak inceledikten sonra, liseli gençler arasında anket çalışması yaparak uygulamalı olarak da konuyu tespit etmeye ve bu konudaki problemlerin anlaşılmasına katkı yapmaya çalıştık. Ayrıca bu anket çalışmasıyla, Türkiye'de din öğretimi programlarının geliştirilmesine ve Kelâm ilminin pratik araştırmalarına katkı sağlamayı amaçladık.

Uygulanan anket sonuçları bize liseli gençlerin günah algısının genel anlamda teorik olarak ortaya koyduğumuz bilgilere uygun olduğunu, dinen günah sayılanların liseli gençlerce de günah olarak kabul edildiğini göstermektedir. Yine Liseli gençlerin günah algısında Ehl-i sünnet itikadının baskın bir şekilde kendisini gösterdiği gözlemlenmiştir. Ancak anket çalışmasını daha yakından incelediğimizde bazı konularda teori ile uygulama arasında farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Kumar oynamak, kopya çekmek, kız erkek arkadaşlığı, at yarışları ve milli piyango gibi bazı konularda öğrencilerin verdikleri cevaplarda günah olduğuna inanmalarına rağmen dikkate değer bir oranda uygulamada bunları yaptıkları gözlenmektedir. Bu durum, öğrencilerin bu konularda yeterli ahlakî bilince ulaşmamış olmalarına bağlanabileceği gibi, özellikle gençlerin duygu ve eğilimlerini

harekete geçiren modern hayatın cezbedici etkisinden de bahsedilebilir. Özellikle basın ve yayın organları, internet gibi kitle iletişim araçlarının bu konuda etkisi olduğu söylenebilir.

Öte yandan 9:1,2,3'te verilen cevaplar, Allah'ın yasakladığı hususların insanlar için zararlı ve kötü olduğu yargısını barındırmaktadır. Bu da bize bölgede yaygın olan Hanefî-Mâturîdî inancını yansıtmaktadır. Zira Mâturîdîlikte Allah'ın emir ve yasaklarında muhakkak insanların fayda ve zararlarına yönelik bir hikmet bulunur.

Yine önemli bir bulgu da öğrencilerin yasal olanla günah olanı karıştırıyor olmalarıdır. Dolayısıyla Tablo: 8'de öğrencilerin %100'e yakını günah kavramını yasal olmayan eylemler olarak tanımlarken Tablo: 7.2'de öğrencilerin %83'ü milli piyango oynamayı günah kabul ediyor. Oysa milli piyango oynamak yasarken aynı zamanda da günah olan bir eylemdir.

Diğer bir bulgu ise sosyal ortama göre değişen algı farklılığıdır. Zira Öğrencilerin %100'e yakını kul hakkını günah olarak algılamış olmalarına rağmen, Tablo 7. 29'da %90'ı bir memurun akrabasına ve yakınlarına iltimas geçmesini, Tablo: 7. 6'da %84'ü torpil yapmak ve yaptırmayı, Tablo:7.28'de %91'i rüşvet almak ve vermeyi günah olarak algılama düzeyi düşmektedir. Bu tür eylemler kul hakkı kapsamındadır ve İslam yasaklamıştır. Bu düşüşün sebebi buldukları sosyal ortama göre oluşan algı farklılığıdır.

Öte yandan istatistiksel bir tabloya yer verilirse de anket sorularına verilen cevapların incelenmesi esansında, anne ve babaların eğitim durumlarına göre öğrencilerin günah algılarının değişebildiği gözlemlenmiştir. Anne ve baba eğitim düzeyi yüksek olanlar biraz daha sorgulayıcı olurken, eğitim düzeyleri düşük olanların ise taklidi bir anlayışa sahip olduğu görülmüştür. Dolayısıyla öğrencilerin çoğunun anne ve babalarının eğitim düzeylerinin düşük olması günah algılarının geleneksel düzeyde olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinde bulunan farklı liselerdeki öğrenciler üzerinde yapılan anket çalışması gençlerin günah algısının büyük oranda dinin temel kaynakları tarafından belirlenen günah tanımına uygun olduğu tespit edilmiştir. Bölgede yaşayan insanların Hanefî Mâturîdî itikadına sahip olmasının, gençlerin günah algısına yansıdığı görülmüştür. Bunun yanında uygulamada çoğunluğu oluşturmasa da dikkate değer bir oranda bu tanımlarla tutarlılık arz etmeyen bazı davranışların görüldüğü saptanmıştır. Bunun üzerinde din eğitimindeki eksiklik, aile ve sosyal çevrenin günah sayılan davranışlara karşı geliştirdiği tutumlar ve özellikle gençler arasında yaygın olarak kullanılan sosyal medya ve iletişim araçlarının etkili olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abdulgâkî, Muhammed Fuat. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'an'ı-Kerîm*. Kahire: Dârü'l-hadis, 1988.
- Abdülhamid, İrfan. *İslam'da İtikadi Mezhepler ve Akaid Esasları*. 3. Bs. İstanbul: Marifet Yayınları, 1994.
- Ağrakça, Ahmed. *Hz. Ebu Bekir Devri İslam Tarihi*. İstanbul: Buruc Yayınları, 1998.
- Akbulut, Ahmet. *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelâmi Problemlere Etkileri*. İstanbul: Birleşik Yayınları, 1992.
- Akbulut, Ahmet. *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*. Ankara: Pozitif Matbaacılık, 2001.
- Altıntaş, Ramazan. *Kur'an'da Hidayet ve Dalâlet*. İstanbul: Yıldızlar Matbaacılık, 1995.
- Apak, Âdem. *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2010.
- Arslan, Hulusi. *Kelâm Tarihi ve Ekolleri*. 2. Malatya: Protech Matbaa ve Reklam Hizmetlei, 2018.
- Arslan, Hulusi - Bozkurt, Mustafa. *Sistemik Kelam*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.
- Ataman, Buket. *Razi'nin "Tefsir-i Kebir'ine Göre Büyük Günah İşleyenlerin Dünya ve Ahiretteki Durumları*. Yüksek Lisans, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Aydın, Ali Arslan. *İslam İnançları Tevhid ve İlm-i Kelam*. İstanbul: Dila Yayıncılık, 2005.
- Bağcı, Mehmet. *İslam Mezheplerinde İman ve Büyük Günah Problemi*. Yüksek Lisans, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Bağdadi, Abdülkaahir. *Mezhepler Arasındaki Farklar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.

- Bebek, Adil. “Günah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Bebek, Adil. “Kebîre”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Bebek, Adil. *Mâturîdî’de Günah Problemi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.
- Bulut, Halil İbrahim. *İslam Mezhepleri Tarihi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Canbulat, Mehmet. “Günah”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Çelebi, İlyas. *İslam İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kadı Abdulcebbar*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2002.
- Dehlevî, Şah Veliyyullah. *Hüccetullahi’l-Baliğa*. Kahire: Seyyid Sadık Neşriyat, t.y.
- Ebu Hanife. *el-Fıkhü’l-Ekber*. İstanbul, 1992.
- Ebu Zehra, Muhammed. *İbn Hazm*. İstanbul: Buruc Yayınları, 1996.
- Ebû Zehra, Muhammed. *İmam Cafer Sadık*. İstanbul: Şafak Yayınları, 1992.
- El-Cürçânî, Seyyid Şerif. “et-Ta’rifât”. Beyrut: Darü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1995.
- El-Heyternî, İbn Hacer. *İslam’da Helaller ve Haramlar: Büyük Günahlar*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1970.
- El-İsfehani, Ebu’l-Huseyn b. Muhammed Rağib. “el-Müfredat fi Ğaribi’l-Kur’an”. Beyrut, 1990.
- En-Nevevi, Muhyiddin. *Riyâzü’s-sâlihîn*. 3 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Er-Râzi, Fahrettin. *Tefsîr-i Kebîr (Mefâthu’l-Gayb)*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1988.
- Eş’ari, Ebu’l-Hasan b. Ebu Bisr Ali b. İsmail b. İshak. *İlk Dönem İslam Mezhepleri*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005.
- Fayda, Mustafa. *Hizmet Zamanında Gayr-ı Müslimler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1989.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*. İstanbul: Selçuk Yayınları, 1996.

- Fığlalı, Ethem Ruhi. “İbadiyenin Siyasi ve İtikadi Görüşleri”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (1976): 323-344.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *İmamiyye Şiası*. Ankara: Selçuk Yayınları, 1984.
- Gölcük, Şerafettin - Toprak, Süleyman. *Kelam*. İstanbul: Tekin Kitabevi, 1998.
- Güler, İlhami. *İman Ahlâk İlişkisi*. Ankara: Ankara Okul Yayınları, 2003.
- Harman, Ömer Faruk. “Günah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Harputî, Abdullatif el-. *Tenkîhu'l Kelâm Fî Akâid-i Ehli'l İslâm*. Elazığ: Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, 2000.
- Hatipoğlu, Mehmet Sait. “İslam'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik: Hilâfetin Kureyşiliği”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (1978): 121-213.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed. *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Kesir. *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim (Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri)*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989.
- İbn Manzûr. “Lisânu'l-Arab”. Beyrut: Dâru's-Sadr, 1990.
- İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbas Takiyyüddin Ahmed b. Abdülhalim. *Ehl-i Sünnet*. İstanbul: Tevhid Yayınları, 1998.
- İşık, Kemal. “Mu'tezile'nin İlk Kurucusu Vâsıl B. Ata ve Büyük Günah Meselesi”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (t.y.): 337-357.
- Izutsu, Toshihiko. *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*. İstanbul: Pınar Yayınları, 1984.
- Kadı Abdulcebbar. *el-Muhtasar fî Usûli'd-Dîn (Dinin Temel İlkeleri)*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017.
- Kahraman, Ferruh. *İtikâdî Açıldan Hıristiyanlık ve İslâmiyet'te Günah*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Karagöz, İsmail. “Fesâd”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karagöz, İsmail. “Fücûr”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.

- Karagöz, İsmail. “Habîs”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karagöz, İsmail. “Hata”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karagöz, İsmail. “Hûb”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karagöz, İsmail. “İsm”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karagöz, İsmail. “İsyân”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karagöz, İsmail. “Küfür”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karagöz, İsmail. “Rics”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karagöz, İsmail. “Sû”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karagöz, İsmail. “Vızr”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karagöz, İsmail. “Zenb”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karagöz, İsmail. “Zulüm”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karaman, Fikret. “Münker”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 1995.
- Karasoy, Murad. *Büyük Günahlar*. İstanbul: Işık Yayınları, 2009.
- Kılavuz, Ahmet Saim. *İman Küfür Sınırı*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1990.
- Kılıç, Sadık. *Kur'an'da Günah Kavramı*. Konya: Hibaş Yayınevi, 1984.

- Kızıklı, S. Zafer. "Rics". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- Koçyiğit, Talat. *Hadislerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Kuş, Elif. *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri*. 4. Ankara: Anı Yayıncılık, 2009.
- Kutluer, İlhan. "Fesad". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Maturidi, Ebû Mansûr el-. *Kitabû't-Tevhid*. İstanbul: İsam Yayınları, 2014.
- Nadim, Macit. *Kur'an ve Hadise Göre Şirk ve Müşrik Toplum*. Konya: Damla Matbaacılık ve Ticaret, 1992.
- Neuman, W. Lawrence. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. 7. Bs, 2 Cilt. Ankara: Yayınodası Yayıncılık, 2014.
- Nûreddin, Es-Sâbûni. *Mâturîyye Akaidi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1979.
- Onat, Hasan. *Emeviler Dönemi Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Öz, Mustafa. "Zeyd b. Zeynelabidin ve Zeydiyye". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/3 (2000): 43-59.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *İslam'da Büyük Günahlar*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1998.
- Pezdevi, Ebu Yusr Muhammad. *Ehli Sünnet Akaidi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1988.
- Sinanoğlu, Mustafa. "Küfür". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Solmaz, Latif. *Ebu Mansur Muhammed Maturidi'de Günah Meselesi*. Doktora, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Sülün, Murat. *Kur'an-ı Kerim Açısından İman-Amel İlişkisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Şehbenderzade, Filibeli Ahmed Hilmi. *İslam Tarihi*. İstanbul: Anka Yayınları, 2005.

- Şehristani, Muhammed Abdülkerim eş-. *el-Milel ve'n-Nihal (Dinler ve Mezhepler Tarihi)*. İstanbul: Yeni Akademi Yayınları, 2006.
- Şehristani, Muhammed Abdülkerim eş-. *İslam Mezhepleri*. İstanbul: Ensar Nesriyat, 2005.
- Tirmizi. *Sünen-i Tirmizi Tercemesi*. Konya: Konya Kitapçılık, 2004.
- Topaloğlu, Bekir - Karaman, Hayreddin. "Arapça Türkçe Yeni Kamus". İstanbul: Elif Ofset, 1987.
- Tunç, Cihat. "Dalâlet". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Türkgülü, Mustafa. "Günah Kavramı ve İman Problemi Haline Getirilen Büyük Günah Hakkındaki Kelâmi Tartışmalar Diyanet İlmi Dergi, 2000, XXXVI,4/80-81." *Diyanet İlmi Dergi* 36/4 (2000): 63-88.
- Ülken, Hilmi Ziya. *İslam Düşüncesi*. İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 2015.
- Watt, William Montgomery. *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*. Ankara: Umran Yayınları, 1981.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım, ty.
- Yılmaz, Muhammed. "Kur'an'da Büyük Günah Kavramı". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2011): 255-276.
- Yiğit, İsmail. "Sıffin Savaşı". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 37: 107-109. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Zebidi, Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latif. *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Serhi*. 8. Bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984.
- Zehebî, Hafız ez-. *Kitâbü'l-Kebâir*. Medine: Dâru't-Türas, 1986.

ANKET FORMU

Değerli Öğrenciler.

Bu anket formunda sizlere “Günah Algısı” ile ilgili birtakım sorular sorarak, sizin bu konuyla ilgili neler düşündüğünüzü öğrenmek istiyoruz. Bu sorularla sizi imtihan etmek istemiyoruz. Vereceğiniz cevaplar tamamen gizli kalacaktır. Bundan dolayı size verdiğimiz anket formuna ad ve soyadınızı yazmanıza gerek yoktur. Bizim için önemli olan her cümleyi dikkatlice okuyup duygu ve düşüncelerinizi samimiyetle ifade etmenizdir.

Bize kıymetli vakitlerinizi ayıracağınız için teşekkür ederiz.

Gülperi

DOĞAN

Yüksek Lisans Öğrencisi

KİŞİSEL BİLGİLER
1. Cinsiyetiniz?
1. ( ) Kız 2. ( ) Erkek
2. Okulunuzun türü?
1. ( ) Fen Lisesi 2. ( ) Anadolu Lisesi 3. ( ) Meslek Lisesi 4. ( ) Anadolu İ.H.L
3. Sınıfınız?
1. ( ) Lise 1 2. ( ) Lise 2 3. ( ) Lise 3 4. ( ) Lise 4
4. Yaşamınızın en uzun dönemini nerede geçirdiniz?
1. ( ) Köyde 2. ( ) Şehirde 3. ( ) Büyükşehirde
5. Annenizin öğrenim durumu nedir?
1. ( ) Okur-yazar değil
2. ( ) Sadece okur-yazar
3. ( ) İlkokul mezunu
4. ( ) Ortaokul veya Lise mezunu
5. ( ) Yüksekokul veya Fakülte mezunu
6. Babanızın öğrenim durumu nedir?
1. ( ) Okur-yazar değil
2. ( ) Sadece okur-yazar
3. ( ) İlkokul mezunu
4. ( ) Ortaokul veya Lise mezunu
5. ( ) Yüksekokul veya Fakülte mezunu

8. Sizce günah ne demektir?
1-( ) Allah'ın yasakladığı eylemlerdir
2-( ) Yasal olmayan eylemlerdir
9. Bir eylemi günah yapan şey nedir?
1-( ) Allah yasakladığı için
2-( ) Varlığa zararlı olduğu için
3-( ) Kötü olduğu için

7. Aşağıda verilen maddeleri sizce günah olma derecelerine göre işaretleyiniz?		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
		5	4	3	2	1
1	Kumar oynamak	5	4	3	2	1
2	Milli piyango oynamak	5	4	3	2	1
3	At yarışları, loto oynamak	5	4	3	2	1
4	Borsada hisse satın almak	5	4	3	2	1
5	Kul hakkı yemek	5	4	3	2	1
6	Torpil yapmak/yaptırmak	5	4	3	2	1
7	Kopya çekmek	5	4	3	2	1
8	Hayvanlara ve çevreye zarar vermek	5	4	3	2	1
9	Kamu malına zarar vermek (okul araç gereçleri vb.)	5	4	3	2	1
10	Gıybet dedikodu	5	4	3	2	1
11	İçki içmek	5	4	3	2	1
12	Faiz yemek	5	4	3	2	1
13	Domuz eti ve ürünleri tüketmek	5	4	3	2	1
14	Zina etmek	5	4	3	2	1
15	Kız erkek arkadaşlığı/flört etmek	5	4	3	2	1
16	Ticarette alışverişte aldatmak	5	4	3	2	1
17	Sigara içmek	5	4	3	2	1
18	Akraba ziyaretini terk etmek	5	4	3	2	1
19	Hırsızlık yapmak	5	4	3	2	1
20	Yalan söylemek	5	4	3	2	1
21	Yalan yere yemin etmek	5	4	3	2	1
22	Şirk koşmak	5	4	3	2	1
23	Fal bakmak/baktırmak ve sihirle uğraşmak	5	4	3	2	1
24	Açık seçik giyinmek	5	4	3	2	1
25	İbadetleri yerine getirmemek	5	4	3	2	1
26	Bencillik ve kibirli olmak	5	4	3	2	1
27	İftira atmak	5	4	3	2	1
28	Rüşvet almak/vermek	5	4	3	2	1
29	Bir memurun akrabasına ve yakınlarına iltimas geçmesi	5	4	3	2	1
30	Asılsız haberleri facebookta, tweeterda vb. paylaşmak	5	4	3	2	1
31	Sosyal medyada aile fotoğraflarını paylaşmak	5	4	3	2	1
32	Anne Babaya itaatsizlik etmek	5	4	3	2	1
33	Trafik kurallarını ihlal etmek	5	4	3	2	1
10. Bir şeyin günah olmasının amacı nedir?						
1-( ) İnsanları daha dindar yapmak için						

2-( )	İnsanları iyiye doğruya güzele sevk etmek için
3-( )	Toplum düzenini ağlamak için
4-( )	Zarar verici davranışlardan uzaklaştırmak için
5-( )	Kötülük yapma eğilimini frenlemek için
6-( )	İnsanları cehennemden uzaklaştırmak için
11. Bir davranışın günah olup olmadığını nasıl anlarsınız?	
1-( )	Vicdanımın sesini dinleyerek
2-( )	Hocalarıma sorarım
3-( )	Dinin temel kaynaklarına bakarım
4-( )	Aklım ve irademe göre değerlendiririm
5-( )	Fert ve topluma verdiği zarara bakarım
12. Günah olduğunu bildiğiniz bir davranışı yaptığınızda neler hissedersiniz?	
1-( )	Suçluluk hisseder, pişmanlık duyarım
2-( )	Vicdanen rahatsız olur, üzülür, ıstırap ve acı hissedirim
3-( )	Burukluk hisseder, huzursuzluk duyarım
4-( )	Utanç duyar, aşırı derecede rahatsız olurum
5-( )	Kendimi aşağılanmış hissedirim
6-( )	Üzerimde bir ağırlık hissedirim
7-( )	Rahatsız olmam
8-( )	Hemen unuturum
9-( )	Pişman olur tövbe ederim
13. Sizce günümüzde günah işlenmesinin sebepleri nelerdir?	
1-( )	Ekonomik şartlar
2-( )	Bilgisizlik ve eğitimsizlik
3-( )	Teknolojinin gelişmesi ile birçok şeye rahatlıkla ulaşılabilmesi
4-( )	Mecburiyetten
5-( )	Ahret inancının zayıflamasından
6-( )	İnanç zayıflığı ve dinden uzak kalındığı için
7-( )	Kötülüğün yayılmasından
8-( )	Duyarsızlık
9-( )	Toplumun ahlaki değerlerinin çözümlü dünya görüşü haline gelmesinden günlük yaşayış ve menfaatler
10-( )	Özenti
14. Günahattan kurtulmak için sizce neler yapılmalıdır?	
1-( )	Dua ve tövbe edilmeli
2-( )	Doğru ve dürüst olunmalı
3-( )	İyi bir dini eğitim ve öğretim alınmalı
4-( )	İyi bir çevrede bulunulmalı, nefis ve şeytana fırsat verilmemeli
5-( )	Dinin ölçülerine uyulmalıdır